

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

Ahmet DOĞAN

**KIRIM MECMUASI
1-23. Sayılar
(Fihrist ve Metinler)**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Yöneticisi

Yrd.Doç.Dr. Selahattin TOZLU

T 94127

ERZURUM 2000

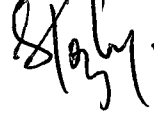
**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalının Tarih Öğretmenliği Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Selahattin TOZLU

Danışman / Jüri

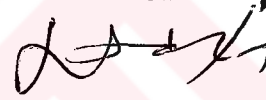
Yrd. Doç. Dr. Ali Sinan BİLGİLİ

Jüri

Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞAHİN

Jüri

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir./...../.....

Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
KIRIM MECMUASI FİHRİSTİ.....	12
İKİNCİ BÖLÜM	
SEÇME YAZILAR.....	24
SONUÇ.....	88
BİBLİYOGRAFYA.....	90
ÖZGEÇMİŞ.....	92

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****KIRIM MECMUASI 1-23 SAYILARI****(Fihrist ve Metinler)****Ahmet DOĞAN****Danışman: Yrd.Doç.Dr.Selahattin TOZLU****2000, Sayfa:92****Jüri: Yrd.Doç.Dr.Selahattin TOZLU**

.....
.....

Bu çalışma, 2 Mayıs 1918–10 Mayıs 1919 tarihleri arasında 23 sayı olarak yayınlanan Kırım Mecmuası'nın önemini ortaya koymak için yapılmıştır.

Kırım Mecmuası, Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin Bolşevikler tarafından ortadan kaldırılmasından sonra, İstanbul'da Kırım'ın bağımsızlığını savunan bir dergidir. Türkçülük, dergide propagandist bir yaklaşımla savunulmuştur.

Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde derginin fihristi hazırlandı. Bununla birlikte ikinci bölümde seçilmiş metinler latin harflerine aktarılmıştır.

Derginin sahibi Süleyman Sudi Bey'dir. Yazar kadrosunda Osman Kemal Hatif, Fahreddin Tonguç, Safveti Kemal, Raşid Aşki Çorabatur, Osman Akçokraklı, Ömer Seyfeddin, Şevki Bektöre... bulunmaktadır.

Türk milletinin birleşmesini amaçlayan bu dergi, Kırım'ın bağımsız bir devlet olmasını da gaye edinmiştir.

ABSTRACT
MASTER THESIS

KIRIM MECMUSI NUMBER OF 1-23

(Index and Textes)

Ahmet DOĞAN

Supervisor: Assis Prof:Selahattin TOZLU .

2000, Page:92

Jurry: Assis Prof.Selahattin TOZLU

.....
.....

This study aimed to give importance of Kırım Mecmuası which was published 23rd times between 2 May 1918 and 10 May 1919.

Kırım Mecmuası, was a journal which defended for the independence of Kırım in Istanbul after the calamity of The Republic of Kırım by Bolshevik, Türkism was defended in the journal through a propagandist approach.

This study has been consisted of two parts: Inthe first part, the index has been prepared. Howerer, in the second part, selected prose was Latinized in Turkish.

The editor of this journal was Süleyman Sudi. Amonf the contributors, we see Osman Kemal Hatif, Fahreddin Tonguç, Safveti Kemal, Raşid Aşki Çorabatur, Osman Akçokraklı, Ömer Seyfeddin, Şevki Bektöre... etc.

This journal, leading to unit Turkish nation, also aimed to Kırım as an indepedented country.

III

Önsöz

Kırım, coğrafi ve iktisadi konumu sebebiyle tarih boyunca birçok medeniyete beşiklik yapmış olup, bilinen en eski sakinleri İskit kavimlerinden sayılan Taurlar'dır. Bunlardan sonra Grekler, Sarmatlar, Hun ve Hazar Türkleri, Kıpçaklar, Cenevizliler ve nihayet Altınordu Devleti tarafından istimlak olunmuştur. Bugün Kırım Tatarları olarak adlandırılan topluluk ise; Hun, Kıpçak, Peçenek, Hazar ve Oğuz boylarının karışımından meydana gelmiş ve XIII. asırdan itibaren bu ismi almıştır.

Anadolu ve Kafkasya ülkeleri için ifade ettiği jeopolitik konumu dolayısıyla tarih boyunca büyük devletlerin dikkatini çeken Kırım, Fatih zamanında Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Osmanlı yönetiminde İstanbul'un kapısı olarak nitelendirilen bu ülke, boğazları ele geçirmek isteyen devletlerin ilk hedefi olmuştur. Nitekim, Osmanlı Devleti'nin gerilemesiyle birlikte ilkin Osmanlılar'dan ayrılan Kırım, bilahire Rus işgaline maruz kalmıştır (1783). Bu işgale sessiz kalmayan ve tevekkülle karşılamayan Kırimlılar, Rus sömürmesine bilhassa eğitim alanındaki atılımlarla karşı koymuşlardı. Gaspıralı İsmail Bey'in fikirlerini ilke edinen Kırım gençleri, bu yolla bağımsız bir Kırım meydana getirmeye çalışmış ve nihayet bunu başarmışlardı. 1917 Bolşevik ihtilali ve Rusya'daki karışıklıklar sırasında "kendi kaderini belirleme" hakkını kendilerinde gören Kırım Türkleri, Kırım Ahali Cumhuriyeti'ni ilan ederek, uzun zamandır sürdürdükleri mücadelenin ilk maddi neticesini almışlardı. Ancak, Bolşevikler'in idareyi ele alması sonucu bu devlet yıkıldığı gibi, birçok Kırimlı münevver katledilmiş ve birçoğu da sürülmüştür.

İşte bu sırada Anadolu'ya gelen Kırimlı bazı genç ve münevverler, seslerini bütün dünyaya duyurabilmek için yayın hayatına atılmış ve bir dergiyle bunu yapmaya çalışmışlardı. Söz konusu dergi, Kırım Mecmuası adıyla neşredilmeye başlanmıştır.

Bu etüdün seçilmesindeki en mühim sebep de, adı geçen derginin incelenmesi ve Kırım Türkleri'nin adeta yeni başkenti yerine geçen İstanbul'daki faaliyetlerinin kısaca ortaya konması arzusudur.

Kırım Mecmuası, Mayıs 1918–Mayıs 1919 tarihleri arasında yaklaşık bir yıl yayınlanmıştır. Yirmiüç sayıdan ibaret olan bu mecmua, Kırım'ın bağımsızlığı ve Kırimlılar'ın özgürlüğü için çalışan en etkin dergiydi. Bu bakımdan belki birçok

IV

araştırmaya konu teşkil edecek kadar zengin malzemeye sahip olduğu halde, üzerinde detaylı inceleme yapılmamıştır. İşte bu da, bizi böyle bir araştırmaya sevketmeye yeterliydi.

Tezimiz iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kırım Mecmuası'nın fihristi yer almaktadır. Söz konusu fihrist hazırlanırken analitik bir yöntem takip edilmemiştir. Yalnızca mecmuanın sayısı ve içinde yer alan yazılar, sırasıyla aktarılmıştır.

İkinci bölümde ise, mecmuadan bazı makaleler seçilerek tıpkı çevirimi verilmiştir. Bu makalelerin hemen tamamı, Kırım Ahali Cumhuriyeti ve onunla alakası bulunan mevzulara ait yazılardır. Diğer taraftan, mecmuanın önemle üzerinde durduğu bazı konularda da birkaç yazı alınmış ve bu bölüme eklenmiştir. Ancak, söz konusu makalelerin aktarılmasında, metnin akıcılığını sağlamak amacıyla, işaretleme kurallarına tam olarak uyulmamıştır. Mesela, çok lüzumlu olmadıkça ayın veya şapka işareti konmamıştır.

Bu çalışma, yalnızca dergiden yola çıkarak hazırlanmıştır. Bu bakımdan muhtelif arşiv vb. yerlerde bulunan malzemeler söz konusu edilmemiştir. Zira, bizim gayemiz, ilkin dergiyi tanıtmaktır.

Aslında, Türk dünyasına duyduğum alaka, böyle bir mevzunun tez olarak çalışılması fikrini bende uyandırmıştı. Fakat, bu mecmuadan beni haberdar eden ve tez olarak çalışmamı öneren, Hocam Yrd. Doç. Dr. Selahattin Tozlu oldu. Hem bu sebeple hem de çalışmalarım sırasındaki yardımları dolayısıyla kendisine müteşekkirim. Ayrıca, bazı Rusça kelime ve deyimlerin açıklanmasında yardımını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tezcan'a şükran borçluyum.

20 Haziran 2000

Ahmet DOĞAN

Giriş

Evliya Çelebi'nin Osmanlı Devleti'nin *sedd-i sedidi* olarak nitelendirdiği Kırım, Fatih Sultan Mehmed tarafından *Istanbul'un kapısı* diye vasıflandırılmıştı¹. Kırım, batı ve güneyden Karadeniz, doğu ve kuzeyden Azak ve en derin yeri birbuçuk metreyi geçmeyen sığ denizlerle kuşatılmış olup; tabiatça bir ada hususiyetini taşıdığından, yerli halkı tarafından *yeşil ada* ² olarak tanımlanmakta, jeopolitik konumu itibarıyla sanki Anadolu ve Turan ülkelerine yükseklerden bakan bir kartal gibidir.

En eski zamanlarda buğday ambarı olarak tanınan Kırım, tarih boyunca muhtelif milletlerin ve bilhassa Türk milletine mensup toplulukların uğrak yeri olup, en eski sakinleri İskit kavimlerinden sayılan Taurlar'dır. Taurlar'dan sonra Grekler, Sarmatlar, Hunlar, Hazarlar, Kıpçaklar, Cenevizliler ve Altınordu Türkleri Kırım'a hakim olmuşlardır³. Kırım Türkleri denilen topluluk ise, Ortaasya'dan binbeşyüz yıl önce Kırım'a göçeden Hun, Kıpçak, Peçenek, Hazar ve Oğuz boylarının karışımından oluşmaktadır. XIII. yüzyıldan itibaren *Kırım Tatarları* adını alarak ilkin Altınordu Devleti içinde bulunmuş ve bilahire Hacı Giray tarafından sınırları Moskova'ya kadar ulaşan Kırım Hanlığı'nı kurmuşlardır. Nitekim, Hacı Giray adına basılmış en eski para 845 (1441-42) yılına aittir⁴.

Kırım'ın Anadolu ve Turan ülkelerine hakim bir mevkide bulunması, Osmanlı Devleti padişahı Fatih'in dikkatini çekmiş ve bu sebeple Kırım'la ilişkiler geliştirilmeğe başlanmıştır. İstanbul'un fethinden sonra Karadeniz sahilindeki fütuhat sırasında Gedik Ahmed Paşa Kefe limanını Cenevizliler'den almakla görevlendirilmiş ve bu esnada Kırım Hanı I. Mengli Giray Han da, Osmanlılar'a yardım etmişti. Bu olay Osmanlılar'la Kırım hanlığının birleşmesine zemin hazırlamış ve kısa bir süre sonra Kırım Hanlığı kendi arzusuyla Osmanlı Devleti'ne katılmıştı. Osmanlı egemenliği altında uzun bir müddet rahatsız olmadan yaşayan Kırimlılar; ilim, edebiyat ve kültür bakımından çok ilerlemişlerdi. Osmanlı himayesine girmekle bir yandan otorite birliği sağlanmış, öbür taraftan da Altınordu ve Moskova'nın genişleme siyasetine karşı hanlığın varlığı

¹ Ahmet İhsan Kırimlı, "Kırım", *Yeni Türkiye Dergisi (Türk Dünyası Özel Sayısı-II)*, nr. 16, Ankara Temmuz 1997, s. 1497.

² Şevki Bektöre, "Kırım İçün", *Kırım Mecmuası*, nr. 1, 2 Mayıs 1334/1918, s. 2.

³ Mirza Bala, "Kırım", *İA*, VI, s. 743.

⁴ Ayhan Öztürk, "Kırım Muhtar Türk Cumhuriyeti", *Türk Yurdu (Türk Dünyası Özel Sayısı)*, nr. 14, Ankara 1994, s. 37.

garanti altına alınmıştı. 1484 senesinde II. Bayezid zamanında Akkerman seferine iştirak eden Kırımlılar, böylece ilk defa batıda Osmanlılar'la işbirliği yapmışlardı⁵.

Bu münasebetler Osmanlılar'ın Kırım hanlarıyla akrabalık kurmalarına yolaçmış ve şehzade Yavuz Selim, Kırım Hanı Mengli Giray'ın kızıyla evlendirilmişti. Hatta, Yavuz, kayınpederinin askerî yardımıyla Osmanlı tahtına çıkmıştı.

Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve Rus çarlığının güçlenmesiyle birlikte Kafkasya'daki güç dengeleri de değişmeğe başlamıştı. Ruslar, Osmanlılar'ın kendi aleyhlerinde harekete geçmelerine bir yandan diplomasi yoluyla mani olmaya çalışırken, öbür taraftan da güneyde Osmanlılar aleyhine ve Moskova lehine meydana getirdikleri inkişafı gizlice sürdürmüşlerdi. Kazaklar ve silahlı tüccarlar Moskova'nın nüfuzunu Kafkasya ve Asya'nın içlerine doğru giderek ilerletiyorlardı⁶. Osmanlılar ilk zamanlarda Rus yayılcılığı karşısında lüzumlu tedbirleri alamamış ve bu nedenle Ruslar Kafkasya'ya kadar sokulmuşlardı. Tehlikenin yaklaşmasıyla birlikte Osmanlı padişahları yalnız Ruslar'ın Karadeniz ve Kafkaslar'da teşkil ettiği siyasî tehlikeyi önlemek için değil, kuzey ve Ortaasya'daki müslümanlar nazarında *halife-i ruy-i zemin* sıfatıyla haiz olduğu dinî nüfuzu korumak için de harekete geçmek zorundaydı. Çünkü, müslüman Türkler hacca gidemiyor ve ticaret yapamıyorlardı. Bu amaçla harekete geçen Osmanlılar, Don-Volga kanalını açmak istemişlerse de, Kırım Hanı'nın ileriye görememesi nedeniyle başarısız olmuştu⁷.

Karlofça anlaşmasından sonra Osmanlı Devleti'nin gerilemesine paralel olarak sıcak denizlere açılmak isteyen Rusya, bu amaçla ilk adım olan Kırım yarımadasını ele geçirmek için teşebbüste bulunmuştu. Rusya, Osmanlı ve Kırım ordularını yenilgiye uğratmış ve KüçükKaynarca ve Yaş anlaşmalarıyla Kırım'ı Osmanlılar'dan ayırmıştı. Nihayet, Kırım'a kendi taraftarlarının hakim olmasını sağlayan Rusya, 8 Nisan 1783 tarihinde Çariçe II. Katerina'nın manifestosuyla Kırım'ı ilhak etti. Çariçe'nin, *biz gerek kendi namımıza ve gerekse halkımız namına Kırımlılar'ın canlarına, mallarına, mülklerine, dinlerine hürmet edeceğiz ve bunun hiçbir vechile ref' ve ilga edilmeyeceğini resmî ve kudsî olarak taahhüd ederiz*, şeklindeki manifestosu okunarak, Kırım resmen işgal edilmişti⁸.

⁵ A. Öztürk, aynı makale, s. 38.

⁶ Halil İncılık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü", *Bellekten*, nr. 46, Ankara 1948, s. 392-393.

⁷ H. İncılık, aynı makale, s. 368-369.

⁸ Selim Ortay, *Kırım'ın İstiklal Davası*, Köstence Mayıs 1939, s. 21.

1783 yılındaki Rus ilhaki esnasında savaş esirleri hariç tutulacak olursa, hiçbir Rus sakini bulunmayan Kırım, emsalsiz iklim ve tabiatıyla Ruslar'da hayranlık uyandırmıştı⁹. Bu sebeple Rusya, Kırım'ın yerli halkı üzerinde tamamen baskıya dayalı bir kolonizasyona girişmişti. Bir müşahit olarak İngiliz seyyah Klark, Kırım-Kefe'de gördüklerini şöyle anlatır: *Rus askerleri minareleri deviriyor, camileri, umumi çeşmeleri yıkıyor, mezarlıkta kabir taşlarını kırıyorlar* ¹⁰. Nihayet, bu baskı ve asimilasyon sonucu Kırımlılar vatanlarından göçmek zorunda kalmışlardı. Göçen Kırımlılar'ın yerine de Ruslar, Ukraynalılar, Alman Yahudileri, Yahudiler vs. milletler yerleştirilmişti. Rusya'nın takip ettiği baskı ve zulümle Kırımlılar'ın sadece toprakları alınmamış, düşüncelerine de kilit vurulmuştu. Bu nedenle Kırımlılar, Rus işgalinden itibaren fırsat buldukça Kafkasya, Karadeniz ve Balkanlar üzerinden *ak topraklar* olarak niteledikleri Anadolu'ya göçetmişlerdi¹¹. Hatta, bunların Anadolu'da birçok köy oluşturdukları bilinmektedir. Mesela, Eskişehir'in birçok köy ve kasabası, buralara yerleştirilen Kırım Tatarları tarafından kurulmuştu¹².

Kırım'ın Ruslar tarafından işgali ve kolonizasyon siyaseti nedeniyle birçok Kırımlı'nın öz vatanlarından sürülmesine rağmen, bazıları kendi vatanlarında yetim kalmak pahasına yurtlarını terketmemiş ve tekrar eski günlerine dönebilmek için fırsat kollamışlardı. Bu gayeyle de ilkin geniş bir toplumsal reform hareketine girişilmiş ve bu hareketin önderliğini Şehabeddin Mercani, Hüseyin Feyzhani ve İsmail Gasprinski yapmıştı¹³.

Sözügeçenler arasında en önemli fikir ve uygulama sahibi şüphesiz Gaspıralı İsmail Bey'di. 1851 yılında Bahçesaray'da doğan İsmail Bey, bir süre Moskova'da eğitim gördükten sonra Zincirli medresede Rusça öğretmenliği yapmış, daha sonra Paris'e gidip batı kültür ve medeniyetini araştırmış ve İstanbul'da da bir yıl kalmıştı. Gaspıralı, çar hükümetlerinin Rusya Türkleri'ni cahil ve geri bırakma yolunda izlediği sömürgeci eğitim politikasına karşı, Kırım'dan Türkistan'a ve Sibiry'a'dan Hazarötesi'ne

⁹ Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarları'nda Millî Kimlik ve Millî Faaliyetleri (1905-1916)*, Ankara 1996, s. 9.

¹⁰ S. Ortay, *aynı eser*, s. 22.

¹¹ Bu göçlerin genel seyri için bkz. A. İ. Kırımlı, *aynı makale*, s. 1498; Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997.

¹² Raşid Aşkî Çorabatur, "Eskişehir", *Kırım Mecmuası*, nr. 20, 6 Mart 1335/1919, s. 351-353.

¹³ O[sman] K[emal] Hatif, *Gök Bayrak Altında Millî Faâliyet*, İstanbul 1334 (1918), s. 11-12; Necip Hablemitoğlu, *Çarlık Rusyasında Türk Kongreleri (1905-1917)*, Ankara 1997, s. 27-28; Nadir Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Meclisi (İç Rusya ve Sibiryâ Müslüman Türk Tatarlarının Millet Meclisi-1917-1919)*, İstanbul 1998, s. 45-46; İhsan İlgar, *Rusya'da Birinci Müslüman Kongresi*, İstanbul 1988, s. 21-22.

kadar çok geniş bir alanda yenileşme hareketini başlatmıştır. 1883'te Bağçasaray'da neşretmeğe başladığı *Tercüman* gazetesıyla otuzbir sene *cedidcilik (yenilikçilik)* fikrini işlemiş ve bütün Rusya Türkleri arasında bu fikrin yayılıp kökleşmesini sağlamaya çalışmıştı¹⁴.

Rus-Japon savaşı ve halkla birlikte şair ve düşünürlerin de etkisiyle çar II. Nikola tarafından 1905 yılında manifestonun ilan edilmesiyle, Gaspıralı'nın başlattığı *cedidcilik* hareketi süratle gelişmiş, millî okullarda din derslerinin yanında anadilde matematik, coğrafya ve resim dersleri de yer almış, kız ve erkek çocuklar aynı sınıfta ve aynı öğretmen tarafından okutulmaya başlanmıştı. *Ceditcilik* hareketiyle birlikte kısa sürede Gaspıralı'nın açtığı okullar her tarafta yayılmış, hatta Türkistan'da Semerkand'da açılan okulda öğrenciler yeni metodla kırk günde okuma-yazmayı söktüklerinden, bu okula *maşinalı (makinalı) mektep* denmiştir¹⁵.

Gaspıralı İsmail Bey, Kırım'ın tek başına Rusya karşısında başarılı olamayacağını anlamış ve bu amaçla Türk dünyasında dilde, fikirde, işte birliğin sağlanması gerektiğini vurgulamıştı¹⁶. Ruslar'ın, en küçük Türk topluluklarını ve şivelerini bile ayrı bir millet ve lisan gibi göstermeye çalışması karşısında Türkçülüğü savunmuş ve dilde birliği sağlamak için Türkçe'den mümkün olduğu kadar yabancı kelime ve kaideleri çıkarmak, okur-yazarlar tarafından anlaşılmayan arapça ve farsça tabirleri kaldırmak ve her şivede pek kaba olmayan mahallî kelimeleri Osmanlı-Türk tasnifine göre kullanmak gibi prensipleri kabul ederek, İstanbul Türkçesi'nin Türk şivelerinin en büyüğü olduğunu savunmuş ve bu amaçla *Tercüman* gazetesinde İstanbul şivesiyle yazılar yazmıştı¹⁷.

Gaspıralı tarafından şuurulu olarak meydana getirilmeğe çalışılan Türkçülük, aslında Rus panislavizmine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştı¹⁸. *Bütün felaket, bütün hastalıklar okulsuzluktan, bilgisizliktendir. Cahil bir halkın önüne bütün dünya medeniyetini getirseniz, ondan faydalanamaz. Onu başta okutmak gerek. Okuduktan sonra halk kendisine gerek yolu ve saadeti kendisi bulur*, diyen Gaspıralı'nın açtığı

¹⁴ Tamurbek Devletşin, "Ceditcilik (Yenileşmek)", *Emel*, nr. 132 (Eylül-Ekim), İstanbul 1982, s. 1-2; I. İlgar, *aynı eser*, s. 16; H. Kırımlı, *aynı eser*, s. 37-60.

¹⁵ Mahmud Tahir, "Gaspıralı İsmail Bey ve Ganibay Hüseyinov", *Emel*, nr. 148 (Mayıs Haziran), İstanbul 1985, s. 10-11.

¹⁶ Ömer Seyfeddin, "Büyük Türklüğü Parçalayanlar Kimlerdir?", *Kırım Mecmuası*, nr. 1, 2 Mayıs 1334/1918, s. 3-5.

¹⁷ N. Hablemitoğlu, *aynı eser*, s. 31; H. Kırımlı, *aynı eser*, s. 53-54; N. Devlet, *aynı eser*, s. 46.

¹⁸ Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990, s. 496.

okullarda birçok Kırimlı vatansever genç yetişmiş ve vatani için kurtuluş yollarını aramıştır¹⁹. Nitekim 1905 yılından sonra artık millî-siyasî davaları ele alan münevver bir gençlik doğmuştu. Bunların bir kısmı Karasu'da neşredilen *Vatan Hâdimi* (1906-1909) gazetesi etrafında birleşerek, çarlık idaresine karşı Rus inkılapçılarıyla işbirliği yapmıştı. Rus inkılapçılarına güvenmeyenler ise, *Vatan Cemiyeti* adlı gizli bir cemiyet kurmuşlardı²⁰.

Rusya Türkleri ve bu arada Kırimlılar, 1905'ten 1917 yılına kadar bağımsızlık yolunda altı büyük kongre toplamış ve bu kongrelerde millî birliği sağlanmaya çalışmışlardı²¹.

Söz konusu dönem, yüzyıllardır esaret ve cehaletin karanlığında kalmış, asimilasyon ve kolonizasyon uygulamalarıyla sindirilmiş bir milletin siyasî, millî ve kültürel uyanışının başlangıcıdır.

Rusya müslümanları bağımsızlık yolunda emin adımlar atarken, Rusya'da 9 Ocak 1917'de *kanlı pazar* olaylarının yıldönümü dolayısıyla başlayan gösteriler engellenememişti. Bunun sonucunda 2 Mart 1918 tarihinde Çar II. Nikola tahttan indirilmiş ve Rusya'da çarlık yönetimi tarihe karışarak Bolşevikler idareyi ele almışlardı²².

Bolşevik ihtilali üzerine Rusya'daki bütün mahkum milletler, istiklal için en iyi hazırlık olan *mülkî muhtariyet* esasına sarıldılar. Rusya Türkleri de, Moskova Kongresi'nde bu esası kabul ettiler. Rusya'nın çalkahtılara sahne olarak parçalanmaya başlaması, tarihin ve hakkın zaruri kıldığı Kırim istiklal davasının bir an evvel canlandırılmasını, millî bir borç haline sokmuştu. 1918'de millî siyaseti eline alan Kırim gençlerinin Rus istibdadına karşı besledikleri kinin temeli, halkın millî vicdanından yükselen millî duygunun eseri ve ifadesiydi. Bununla birlikte yalnız gençler değil bütün Kırim halkı, ihtilalin ilk gününden itibaren, millî haklara doğru atılan her adımda büyük bir fedakârlık gösteriyorlardı. Kiyef'te toplanan Bütün Mahkûm Milletler Kongresi'nde, Rusya'nın federasyon esasına göre yeniden yapılandırılması fikri kabul edilmiş ve bu amaçla her milletin kendi vatanının dahilî idaresini ele alması hakkı benimsenmişti. Bunun üzerine Kırim'da da faaliyetlere başlandı. Nihayet, 5 Mart

¹⁹ S. Ortay, *aynı eser*, s. 25.

²⁰ M. Bala, *aynı madde*, s. 759.

²¹ N. Devlet, *aynı eser*, s. 66, 70-72; I. Ilgar, *aynı eser*, s. 43-558; N. Hablemitoğlu, *aynı eser*, s. 47-111.

²² H. Kırimlı, *aynı eser*, s. 66; N. Hablemitoğlu, *aynı eser*, s. 89-90.

1917'de Akmesid'de, Kırım'ın her tarafından gelen bine yakın murahhas toplandı. Bu, Kırım Türkleri'nin istikallerini kaybettikleri günden beri, millî hayatlarına dair karar verdikleri ilk andı²³.

Her milletin layık olduğu hükümeti kuracağı düşüncesinden yola çıkarak, demokratik halk idaresinin kurulmasına girişilmişti. Vatan Cemiyeti'nin teşebbüsü sonucu binbeşyüz mümessilin iştirakiyle toplanan *Kırım Müslümanları Birinci Umumi Kongresi*'nde, Kırım'ın medeni muhtariyetini ilan etmek suretiyle tarihi bir karar alındı. Başmüftülüğe getirilen Çelebi Cihan Efendi, dini teşkilat ve millî maarife büyük önem vermiş, vakıt geçirmeden eski müftü ve kadıları, imam ve hatipleri imtihana tabi tutmuş ve yeterli olmayanları vazifeden alarak yerlerine ehliyetli gençleri göreve getirmişti. Aynı yöntemi mekteplerde de takip eden Çelebi Cihan, *Millî* gazetesinin neşrini sağlamış ve bu gazete ileride Kırım millî hükûmetinin resmî gazetesi olmuştu²⁴.

Yine Kırım Müslümanlarının Birinci Umumi Kongresi'nde, eski dini idareyle vakıf heyetinin kaldırılmasına, vakıf toprakları ve gelirlerinin devlet malı sayılmasına ve yeni müftü Çelebi Cihan'ın riyasetinde kırkbeş kişilik bir icra komitesi oluşturulmasına karar verilmişti²⁵.

24 Kasım 1917 tarihinde Çelebi Cihan'ın başkanlığında olağanüstü toplanan Müslüman İcra Komitesi, Kırım Türkleri'nin yarımadanın kaderine yön vermek zorunda olduklarını kararlaştırdı. Bu da, *Kırım Kırımlılarıdır* şekline getirilerek bütün Kırımlılar'a ilan edildi²⁶.

İşte bu dahili ve harici faaliyetlerle, birbuçuk asırdır kapanmış olan Kırım Türkleri'nin siyasi tarihi yeniden açılıyor ve mahkûm ve mağdur Kırım yerine, müstakil ve mesud Kırım doğuyordu. Kırım hanlığının bağımsızlığını kaybetmesinden 134 yıl sonra, Bahçesaray yeniden siyasî bir merkez olarak canlanmaya başladı. Nihayet 26 Kasım 1917'de, Kırım'ın her yerinden gelen beşbinden fazla halk, Kırım'da yaşayan başka milletlerin temsilcileri, Ukraynalı yetkili murahhaslar, Kırım süvari kıtası, kadın ve esnaflar teşkilatı azaları, karlı ve fırtınalı bir havada Hansaray'ın bahçesinde Kırım Kurultayı'nda toplandılar²⁷.

²³ S. Ortay, *aynı eser*, s. 26-27.

²⁴ O. K. Hatif, *aynı eser*, s. 25.

²⁵ M. Bala, *aynı madde*, s. 759; N. Devlet, *aynı eser*, s. 81.

²⁶ O. K. Hatif, *aynı eser*, s. 70-75; Edige Kırimal, "Kırım Türklerinin Milli Mücadelesi", *Emel*, nr. 134 (Ocak-Şubat), İstanbul 1983, s. 22.

²⁷ S. Ortay, *aynı eser*, s. 28.

Bu Kurultay, artık Kırım'ın kaderini tayin edecek işlerle uğraşıyordu. Kurultay'da onsekiz maddelik bir anayasa kabul edilmişti. Anayasanın birinci maddesiyle "her milletin kendi idare-i milliyesiyle millî hayatını kurması" esasına, onaltıncı maddesiyle de Türk dünyasında ilk defa olarak memleketin "halk cumhuriyeti" esasına istinaden kurulmasına, onyedinci maddesiyle, "Kırım'da Türkler arasında bulunan bütün sınıf ve zümre unvan ve imtiyazları kaldırılmış" ve onsekizinci maddesiyle de, "müsavat-ı beşer" esası kabul edilerek, kadınların erkeklerle aynı hukuka sahip olmaları anayasal güvence altına alınmıştır²⁸.

Kurultay tarafından Kırım Halk Cumhuriyeti'nin idarî teşkilatı da yapılmıştı. Bu yapılanma şöyleydi: Hükûmet Reisi ve Adliye Müdürü Çelebi Cihan Efendi, Hariciye ve Harbiye Müdürü Cafer Seyyid Ahmed Efendi, Dinî İşler Müdürü Ahmed Şükrü Efendi, Maarif Müdürü Özenbaşı İbrahim Efendi, Maliye ve Vakıf Müdürü Seyyid Celil Hattatof Efendi idi. Çelebi Cihan'ın riyasetinde oluşturulan bu kabine, 20 muhalif reye karşı 40 olumlu reyle güvenoyu almıştı²⁹.

Çelebi Cihan'ın başında bulunduğu yeni Kırım hükûmeti, Akyer hariç, bütün Kırım'a hakim olmuş ve Rus devlet müesseselerinin yerine millî müesseseler konulmuştu. Fedakâr Kırım gençlerinin gösterdiği büyük gayret, kardeş Osmanlı devlet adamları ve ahalisi tarafından her zaman desteklenmiş ve Kırım'ın istiklali de Osmanlı Devleti'nce tasdik edilmişti. Keza Osmanlı Devleti'nin müttefiki olan Almanya da Kırım'ın bağımsızlığını tanımış ve yeni idareyi desteklemişti³⁰.

Fakat, Rusya'da Türk ve müslüman devletlerin yavaş yavaş ortaya çıkması, Bolşevikler tarafından asla kabul edilmemekteydi. Zira onlar, Bolşevik Rusya'nın çarlık dönemindeki gibi mülkî tamamiyete sahip olması ve bölünmemesi gerektiğini düşünüyorlardı. Bu nedenle Rusya'nın her yerinde olduğu gibi, Bolşevikler, Kırım'da da Kırımlı askerlere hücumla başladı. Bolşevikler, Kırım Ahali Cumhuriyeti'ne ultiatom vererek kabul edilmesi mümkün olmayan bazı isteklerde bulunmuşlardı. Lakin, sözkonusu istekler Harbiye ve Hariciye Müdürü Cafer Seyyid Ahmed tarafından reddedilmişti. Bunun sonucunda Kerç şehrinde ilk çarpışma meydana geldi. Bu çarpışmada millî süvarilerin büyük kayıplar vermesi üzerine, Bolşevikler ileri harekâta bulunmuş ve Kırım millî ordusunu yenerek Akmesid'e girmişlerdi. Derhal Kırım millî

²⁸ "Kurultay Kânûn-î Esâsisi ve Hükûmet-î Milliyye", *Kırım Mecmuası*, nr. 2, 16 Mayıs 1334/1918, s. 21-23.

²⁹ Aynı makale, s. 23.

³⁰ "Kırım'ın İstiklâli", *Kırım Mecmuası*, nr. 2, 16 Mayıs 1334/1918, s. 40.

hükûmeti üyeleri ve birçok Kırımlı gözaltına alınmış, yalnızca Cafer Seyyid Ahmed Efendi kaçarak kurtulabilmişti. Tutuklananlar arasında bulunan devlet başkanı Çelebi Cihan Efendi ise, Sivastopol'a götürülerek kurşuna dizilmiş ve naşı Karadeniz'e atılmıştı³¹.

Türk dünyasının en büyük düşmanı olan Rusya, bilhassa egemenliği altında bulundurduğu Türk topluluklarını yoketmek için korkunç bir kültür emperyalizmiyle millet çocuklarını millî tarihlerine, millî ve mukaddes değerlerine düşman etmekle kalmamış; kendi değerlerini bir uygarlık ve ilerilik unsuru biçiminde onlara sunmuş ve zorla kabul ettirmeğe uğraşmıştı. Böylece millî ve mukaddes değerlerine bağlı Rusya müslümanları ve Kırım Türkleri'nin karşısına kandırılmış görevliler çıkarmıştı. Ruslar, Türk okullarında *ilmisky* sistemiyle Ruslaştırma politikasını takip etmişti³². Diğer taraftan Kırım Tatarları zorla hıristiyanlaştırılmış ve bunlara da *kreşin* adı verilmişti³³.

Rusya'nın izlediği bu asimilasyon politikası karşısında Kırım Türkleri teslimiyetçi olmamış ve bilhassa Gaspıralı'nın fikirleri doğrultusunda faaliyette bulunarak bazı cemiyetler de kurmuşlardı. Bunların Kırım'daki faaliyetleri bir yana bırakılırsa, en mühim çalışmalar Osmanlı topraklarında yapılmıştı. Söz konusu teşebbüs ve faaliyetler, daha ziyade kurulan cemiyetler eliyle yerine getirilmekteydi. Nitekim, yukarıda bahsi geçen Vatan Cemiyeti bunlardan biriydi ve Çelebi Cihan'la Cafer Seyyid Ahmed'in teşebbüsleriyle kurulmuştu. Söz konusu cemiyetler arasında bilhassa İstanbul'da tahsil görmeğe gelmiş Kırımlılar ve bunların memleketleri adıyla kurdukları cemiyetler de vardı³⁴. Bu faaliyetler, Kırım Halk Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılmasından sonra da sürdürüldü. Kırımlılar, gelecekte millî kültür ve değerlerine bağlı güçlü bir millet ve devlet olabilmek için, Osmanlı ülkesinde bazı cemiyetler açmaya başladı. Daha evvel Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi ismiyle kurulmuş olan cemiyet, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi adıyla yeni bir cemiyete dönüştürülmüştü. Bu cemiyet, Rusya müslümanları ve özellikle Kırımlılar'ın haklarını savunmak, millî ve kültürel uyanmayı sağlamak ve Osmanlı ülkesindeki Kırım muhacirlerine yardımcı olmak maksadıyla kurulmuştu³⁵.

³¹ O. K. Hatif, "Çelebi Cihan Efendi Merhum", *Kırım Mecmuası*, nr. 1, 2 Mayıs 1334/1918, s. 12-14; Aynı Müellif, "Kırım'da Bolşevik İstilasî Târihinden-İ", *Kırım Mecmuası*, nr. 9, 22 Ağustos 1334/1918, s. 161-164; Aynı Müellif, *aynı eser*, s. 92.

³² François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, çev. Alev Er, İstanbul 1999, s. 13.

³³ N. Devlet, *1917 Ekim İhtilali*, s. 62.

³⁴ O. K. Hatif, "Çelebi Cihan", s. 12; H. Kırımlı, *aynı eser*, s. 201-202.

³⁵ "Kırım Cemiyet-i Hayriyyesi", *Kırım Mecmuası*, nr. 8, 8 Temmuz 1334/1918, s. 143-144.

Kırım bağımsız devletinin yıkılmasından sonra Osmanlı ülkesine gelmeyi başaran münevver Kırımlılar, artık bu faaliyetlerini İstanbul'da yoğunlaştırmışlardı. Daha evvelki teşebbüs ve çalışmalar dikkate alındığında, İstanbul'un Kafkas Türkleri ve bu arada Kırımlılar için çok mühim bir propaganda merkezi olduğu kendiliğinden ortaya çıkar. Sözkonusu faaliyetlerin en mühimi, bağımsız Kırım'ın propagandasını yapan *Kırım Mecmuası* idi. Kırım Mecmuası, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin de kurucularından olan Kırımlı Süleyman Sudi Bey tarafından yayımlanıyordu. Mecmua, onbeş günde bir yayımlanmak üzere neşir hayatına başlamış ve 2 Mayıs 1334/1918-15 Mayıs 1335/1919 tarihleri arasında yirmiüç sayı olarak neşredilmiştir. Mecmuada, Kırım ve Türk dünyasıyla alakalı ilmî, edebî, dinî, ictimai ve tarihî mevzular işlenmiş ve Kırım'la ilgili her türlü olay Türk dünyası ve Avrupa'ya hemen duyurulmaya çalışılmıştı. Bu bakımdan Kırım Mecmuası, Kırım Millî Hükûmeti'nin resmî gazetesi olan Millet gazetesinin yerini almış ve Kırım'la alakalı her türlü vak'a'ya çok güçlü bir reaksiyon göstermiştir.

Babıali'de Orhaniye Matbaası'nda basılan mecmua, genellikle Osmanlı ülkesi içinde ve ecnebi memleketlerde abonelik yoluyla dağıtılmaktadır. Mecmuanın dış ve iç kapaklarına muhtelif reklamlar alanarak gelir elde edildiği anlaşılmaktadır. Sözkonusu reklamlar arasında; dış doktorundan kunduracıya, her türlü ilaçlara, kitapçıdan yeni çıkan kitaplara, dergilerin o haftaki sayılarına, özel dersler veren muallim ve muallimelere, kiralık ve satılık evlerle emlaklara, çay ve yağ gibi gıda maddelerine kadar, günlük hayatın hemen her alanında lüzumlu olan şeylerin reklamına yer verilmiştir.

Mecmuanın sahibi Süleyman Sudi Bey, aynı zamanda bilinen bir kitapçıdır. Kitabhane-i Sudi'nin sahibi olarak, birçok kitabın ilk baskısını hemen okuyucularına duyurmuş, bunların bazılarını kendisi basmış ve yeni çıkan mecmuaların tanıtımını yapmak suretiyle, Türk kültür hayatına önemli hizmetlerde bulunmuştur. Sözkonusu dergi ve kitaplar arasında; felsefe, tarih, kadın, mizah, adab-ı muâşeret vb. birçok eserin ilanı yapılmıştır.

Mecmuanın gayesi, mecmuanın ilk sayısında neşredilen bir makalede açıkça ortaya konarak şöyle denmektedir:

Türk dünyası üzerinde gezinen gaffet bulutunun yok edilmesi, Osmanlı Devleti'yle Rusya müslümanları arasında birliği sağlamak, Rusya'nın takip ettiği bölücülük ve kabilecilik politikasının önüne geçmek, Türk milletini aydınlatmak ve Gaspıralı İsmail

Bey'in, "dilde, fikirde, işte birlik" düsturu doğrultusunda Turan ülkeleri arasındaki birliği temin etmek ve Kırım'ın Bolşevikler tarafından işgalini protesto ederek, her fırsatta bunu dile getirmek³⁶.

Kırım Mecmuası'nın bilhassa Kırımlı muhacirlere yaptığı hizmetler, mecmuanın onlar tarafından önemli oranda desteklenmesine yolaçmıştır. Mesela, Eskişehir'deki Çiftçi Bankası, derginin finansında önemli bir yere sahiptir. Bu da, mecmuanın işlevini büyük oranda yerine getirdiğini göstermektedir.

Mecmuadaki konuların daha iyi anlaşılması için fotoğraf, resim ve haritalara yer verilmiştir. Örneğin; Çelebi Cihan, Cafer Seyyid Ahmed, Süleyman Sudi, Seyyid Celil Hattatof gibi birçok Kırımlı ünlünün fotoğrafları dergide bulunmaktadır. Keza, Kırım hanlarının bastırdığı iki sikkenin, Kırım gökbayrağının asıldığı ilk geminin de fotoğrafları vardır.

Mecmuanın, Damad Ferid Paşa'nın sadareti sırasında yayımlanmış olması, sansürü de gündeme getirmektedir. Galiba, Kırım Mecmuası da bundan etkilenmiştir. Mesela, 19. sayıda Azmi'nin "İstanbul ve Türklük" başlıklı makalesi, dergide boş bırakılmıştır. Bunun bin sansür olduğu sanılmaktadır. Ayrıca, 21. sayıda künyesi ve yazarı bulunmayan büyük bir boşluk vardır.

Mecmuada işlenen konular ve yazarlara gelince: Genellikle amaçları hizasında fikir yazısı, tarih, edebiyat ve folklor, tiyatro ve şiir türü eserlerin yayınlandığı görülmektedir. Yazıların büyük çoğunluğu İstanbul lehçesiyle kaleme alınırken, bir kısmı da Tatar lehçesiyle yazılmış ve sözkonusu eserlerin sonuna lügatçe ilave edilmiştir.

Mecmuanın değişmez yazarları, Kırım'ın aydınlarıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, bunların azımsanamayacak bir kısmı, Kırım bağımsız devletinin propagandistidir. Bunların bazıları Bolşevik istilası sebebiyle Kırım'dan göçmüş veya daha evvelki göçler sırasında Anadolu'ya gelmiştir. Mesela, Osman Kemal Hatif, Fevzi Altok, Osman Akçokraklı, Mahmud Mesud, Şevki Bektöre, Abdülhalim Hilmi, Seyyid Celil Hattatof, Muallim Hüsameddin, Cafer Seyyid Ahmed, Fahreddin Tonguç, Çubukçuzade Safveti Kemal, Raşid Aşki Çorabatur, Ayas İshaki, Çobanzade Bekir Sıdkı gibi... Diğer taraftan Ömer Seyfeddin, Hamdullah Subhi, Hüseyin Cahid, Habil Adem gibi bazı Osmanlı aydınları da vardır yazarlar arasında.

³⁶ "Tutduğumuz Yol", *Kırım Mecmuası*, nr. 1, 2 Mayıs 1334/1918, s. 1.

Mecmuada işlenen mevzuların özeti de şöyle yapılabilir:

Bilindiği gibi din, insanlık tarihindeki en önemli olgulardan biridir. Türk tarihinde de önemli bir yere sahip olan bu duygu, İslam'ın kabulü ve bundan sonra kurulan devletlerin hayatında daha da mühim olmuştur. Sözkonusu olgu mecmuadaki yazılarda da önemle dikkate alınmıştır. Dinin bütünleştirici rolü üzerinde durulmuş ve milliyet prensipleriyle çatışmadığı üzerinde fikir birliğine varılmış görünmektedir. Mecmuada birlik ve beraberlik mevzuları işlenirken, dinin bütünleştirici hususiyeti işlenmiş ve İslamiyet'in gericilik, softalık, cehalet ve ilkelik olmadığı izah edilmiştir. Böylece, çatışan güçler yerine müttefik güçler oluşturulmaya çalışılmıştır. Diğer taraftan, yukarıda da değinildiği gibi, İslamiyet'in milliyetçilikle kavgalı olmadığına ilişkin epeyce yazı yazılmış ve Türk milliyetçiliğinin kaçınılmaz bir gerçek olduğu önemle vurgulanmıştır³⁷.

Milliyetçiliğin devamı ve bir parçası olarak, mecmuada işlenen mühim hususlardan biri de, Türklük ve Tatarlık meselesidir. Mecmuadaki yazılara bakılırsa; Tatarlık, Ruslar'ın bir aldatmacası olup, Türk birliğini parçalamak için Türkler arasına kasıtlı sokulmuştur. Ruslar, Türkler'in Tatar, Kırgız, Kazak, Özbek gibi boy ve kabile isimlerini öne çıkarmış, hatta Türkçenin lehçe ve şivelerini ayrı dillermiş gibi göstererek, Türkler arasında boy milliyetçiliğini kışkırtmıştır. Muharrirlerin önemli bir kısmı bu aldatmaca karşısında, Gaspıralı'nın yolunu izlemiş ve bunun gerçek olmadığını ısrarla söylemiştir. Kırım Mecmuası yazarları, Kırım veya bir başka Türk ülkesinin bağımsızlığının yolunu, Türk ve müslümanların birliğinde görmektedir. Türk ve Tatar, aslında ırken ve tarihen bir milletin ferdidir ve emelleri aynıdır. Bu nedenle mecmuada, Türklük ve Tatarlık kavramları kucaklaştırılmaya çalışılmış, mazideki parlak günlerin ancak birlik ve beraberlikle gerçekleşebileceği belirtilerek, düşmanların ise Türkler'i parçalamak ve yoketmek için herşeyi yapacağı üzerinde durulmuştur.

Mecmuada üzerinde durulan mühim mevzulardan biri de, kadınlardır. Yazarlar, ilkin tarihteki Türk devletleri, aile yapısı ve günlük yaşantısı üzerinde durarak, bunlar arasında kadının rolünü tesbite çalışmışlardır. Her alanda olduğu gibi, burada da Gaspıralı'nın fikirleri yol gösterici durumdadır. Sözkonusu fikirler, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiği yolundadır. Nitekim, Kurultay'a bazı Kırımlı Tatar

³⁷ Bu konulardaki birkaç makale için bkz. Ömer Seyfeddin, "Büyük Türklüğü Parçalayanlar Kimlerdir?", nr. 1, 2 Mayıs 1334, s. 3-5; Çubukçuzade Safveti Kemal, "Türklük-Tatarlık-I-III", nr. 2, 16 Mayıs 1334, s. 27-28; nr. 5, 27 Haziran 1334, s. 88; nr. 7, 25 Temmuz 1334, s. 125-126; Halim Sabit, "Türk Birliği Yolunda", nr. 2, 16 Mayıs 1334, s. 28, 33-34; Mahmud Mesud, "Milliyet Prensipleri Hakiki Müslümanlara Kabil-i Tatbik midir?", nr. 16, 12 Kanunievvel 1334, s. 284-285.

kadınları seçilmiş ve kadın-erkek eşitliği anayasal teminat altına alınmıştı. Bu vak'aları birçok yazar da işlemiş ve genellikle geri bırakılan kadınların, aslında Türk toplumunda eskiden beri epeyce yerinin bulunduğuna değinmiştir. Ancak, kadınların hem İslam dünyasında hem de Türkler arasında toplumsal işlev bakımından geriye itildiği de tesbit edilmektedir. Diğer taraftan, 1905 ihtilaliyle rey hakkı tanınan kadınların, Rusya içindeki Kırım'da oy kullanmalarını teşvik bakımından da, konuya ayrı bir ehemmiyet verilmiş görünmektedir³⁸.

³⁸ O. K. Hatif, "Rus İnkılabında Türk-Tatar Kadınlığı", nr. 6, 11 Temmuz 1334, s. 109-112; Ziyetullah Nuşirevan, "Şeriat Esasları ve Kadınlık Meseleleri-I-II", nr. 10, 5 Eylül 1334, s. 181-182; nr. 11, 26 Eylül 1334, s. 201-204; Fahreddin Tonguç, "Kırım Kadınlığı-I-II", nr. 3, 30 Mayıs 1334, s. 54-56; nr. 5, 27 Haziran 1334, s. 96-97; Aynülhayat, "Rusya Kadınlarının Hayat ve Faaliyet-i İctimaiyesi", nr. 4, 13 Haziran 1334, s. 65-67.

BİRİNCİ BÖLÜM KIRIM MECMUASI FİHRİSTİ

Kırım Mecmuası, nr. 1, 2 Mayıs 1334/1918

- "Tutduğumuz Yol", s. 1.
- Şevki Bektöre, "Kırım İçin", s. 2.
- Ömer Seyfeddin, "Büyük Türklüğü Parçalayanlar Kimlerdir?", s. 3-5.
- Celal Nuri, "Çarizmin Hortlaması İhtimali", s. 5.
- Samizade Süreyya, "İttihad-ı İslam'a Doğru", s. 6.
- Abdülhamid Şamil, "Büyük Gasprinski'nin Tezki-i Namı", s. 6-7.
- Soysallıoğlu İsmail Subhi, "Karadeniz ve Kırım", s. 7-8.
- Hüsam Giray, "Bora Gazi Giray Han", s. 8, 14-16.
- Bekirzade Hamdi, "Cafer Seyyid Ahmed", s. 9-11.
- O[smân] K[emal] Hatif, "Çelebi Cihan Merhum", s. 12-14.
- Seyyid Celil, "Bağçasaray", s. 16-19.
- Edib Efendi (merhum), "Kırım Halk Edebiyatından: Sefername", s. 19-20.
- Muallim Fevzi Altok, "Kırımın Rüyası", s. 20.

Kırım Mecmuası, nr. 2, 16 Mayıs 1334/1918

- "Kurultay Kanun-ı Esasisi ve Hükümet-i Milliye", s. 21-23.
- O. K. Hatif, "Hukuk-ı Düvel Nokta-i Nazarından Kırım Devleti", s. 23-25.
- "Ukrayna Cumhuriyeti'nin Manifestosu", s. 25-26.
- Muallim Ahmed Halid, "Osmanlı Tarihinde Kırım", s. 26-27.
- Çubukçuzade Safveti Kemal, "Türklük-Tatarlık", s. 27-28.
- Halim Sabit, "Türk Birliği Yolunda", s. 28, 33-34.
- Muallim Ömer Aziz-Bekir Muhyeddin, "Kırım Hakkında Coğrafi, İktisadi, Siyasi Malumat-ı Umumiye", s. 29-33.
- Nebi Koku, "Bir Kırımının Defter-i Hatıratından", s. 34-35.
- Muallim Hüsameddin, "Kırım Hanlığı Hatıratından", s. 35-37.
- Şevki Bektöre, "Milletimin Kâbesi", s. 37-38.
- Ömer Seyfeddin, "Kırık Kız", s. 38-40.
- Kozanzade Cenab Muhyeddin, "Kafkasya Müslümanlarına", s. 40.
- Kırımlılar Cemiyeti, "Kırımın İstikali", s. 40.

Kırım Mecmuası, nr. 3, 30 Mayıs 1334/1918

- "Kırım'da Bir Resm-i Geçid", s. 41-43.
- Safveti Kemal, "Dilde, Fikirde, İşde Birlik", s. 43-44.
- Cafer Seyyid Ahmed-Hamdullah Subhi, "Türk Ocağında", s. 44-45.
- Şevki Bektöre, "Dalgalara", s. 45.
- Ş. Haytagil, "Kırım Günleri", s. 46.
- Ali Enver, "Kırım İçin", s. 46.
- Faik, "Sultanın Ölümü", s. 46-47.
- Cenab Muhyeddin, "Tahmis", s. 47-48.
- Fevzi Altok, "Kırım Kurultayına", s. 48.
- Cemile Nuşirevan, "Kırımın Hicranı", s. 48, 53-54.
- Abdülgaffar, "Kırımı Bir Nazar", s. 49-53.
- Şevki Bektöre, "Güzel Bayrak", s. 49.
- Fahreddin Tonguç, "Kırım Kadınlığı", s. 54-56.
- Hüsam Giray, "Rezmi Bahadır Giray Han", s. 56-58.
- Gavas İshak, "Bir Turanlı'nın Defter-i Hatıratından", s. 58-60.

Kırım Mecmuası, nr. 4, 13 Haziran 1334/1918

- "Bağçasaraydaki Milli Müesseseler", s. 62-65.
- Aynülhayat, "Rusya Kadınlarının Hayat ve Faaliyet-i İctimaiyesi", s. 65-67.
- M. Nuri, "İslam Giray Han", s. 67-68, 73.
- Safveti Kemal, "Kırım Düğünleri", s. 69-73.
- Mehmed Niyazi, "Hubb-i Vatan", s. 74.
- Baybörü, "İşanç", s. 74.
- Şevki Bektöre, "Ey Çatırtav", s. 75.
- Galatasaray Sultanisi Muallimi Nüzhet Haşim, "Bugünkü Türkçülükte Lisan Telakkisi", s. 75-76.
- Bahaeddin Tefik, "Bir Kırımlının Arzusu", s. 77-79.
- Ömer İrfan, "Kırımlı Gençlere-İnkılab ve İhtiras", s. 79.
- Gavas İshak, "Bir Turanlı'nın Defter-i Hatıratından: Ejderhandan Batuma Giderken", s. 80.

Kırım Mecmuası, nr. 5, 27 Haziran 1334/1918

- O. K. Hatif, "Kırım'da Nüfus Ekseriyeti", s. 81-83.
- Abdülğaffar, "Kırım Gençleri Hakkında Bazı Malumat", s. 83-84.
- O. K. Hatif, "Rusya Müslümanları-I", s. 85-87.
- Safveti Kemal, "Türklük-Tatarlık", s. 88.
- Fevzi Altok, "Kırım Gençliği ve Rus İnhilali", s. 88, 92-94.
- Hüseyin Badaninski, "Kırım İslam Sanayi-i Nefisesi Tarihinden", s. 89-92.
- Arif Dünder, "Garib Bülbül", s. 94.
- Çobanoğlu Bekir Bavbek, "Togan Til", s. 94-95.
- Hüseyin Cahid, "Kırımın Daveti", s. 95-96.
- Numan Baybörü, "Açu", s. 96.
- Fahredden Tonguç, "Kırım Kadınlığı", s. 96-97.
- Gavas İshak, "Bir Turanlı'nın Defter-i Hatıratından: Ejderhandan Batuma Giderken", s. 98-99.
- Seyyid Celil Şem'i, "İctimai Hastalıklarımız", s. 99-100.

Kırım Mecmuası, nr. 6, 11 Temmuz 1334/1918

- Kırım Mecmuası, "Bayram", s. 101.
- Yakub Kemal, "Şarkda Büyük Bir Millet", s. 101-102.
- Yusuf Muzaffer, "Rusya Müslümanları Hayatından", s. 102-103.
- Fuad Viting, "Kırım Hakkında Mütalaat", s. 103-104.
- Şevki Bektöre, "O mu?", s. 104-105.
- Yusuf Ziya, "Akşam Garibliği", s. 105.
- Cemil Germencik, "Son Sözü", s. 105-106.
- Haluk Nihad, "Güzel Kırım İçin", s. 106.
- Ahmed Cevad, "Sergüzeşt", s. 106-107.
- Seyyid Celil Şem'i, "Kırım İctimaiyatından", s. 107-108.
- O[zman] Akçokraklı, "Kırım'da Bayrak Meselesi", s. 108, 112-114.
- O. K. Hatif, "Rus İnkılabında Türk-Tatar Kadınlığı", s. 109-112.
- Muallim Hüsameddin, "Kırım Tarihinden", s. 114-116.
- Manisa Sultanisi Muallimi M. Nuri, "On Senelik Bir Hayat", s. 116-117.
- Gavas İshak, "Şimaldeki Kardeşlerimiz", s. 118-119.
- Gavas İshak, "Bir Turanlı'nın Defter-i Hatıratından: Ejderhandan Batuma Giderken", s. 120.

Kırım Mecmuası, nr. 7, 25 Temmuz 1334/1918

- Çobanzade Bekir Sıdkı, "Macar Kardeşler", s. 121-125.
- Safveti Kemal, "Türklük-Tatarlık", s. 125-126.
- Kadızaade Arif Dünder, "Genç Kırımlıya", s. 126-127.
- Çobanoğlu Bekir Bavbek, "Kaval Sesleri", s. 127.
- Temurcan, "Yurduma", s. 127.
- Kırımlıoğlu Yunus, "Sevimli Kırım", s. 127.
- Raşid Aşki Çorabatur, "Tahassür", s. 128.
- Hüsam Giray, "Kırımın Şanlı Tarihinden: Hacı Selim Giray Han", s. 129-134.
- Aziz Temuçin, "İdeal Uğrunda", s. 134-136.
- Fevzi Altok, "Kırımlıların Kırımında ve Anadolu'da Çiftçiliği", s. 136-137.
- Aynülhayat, "Bir Tahtla Bir Tabut Arasında", s. 137-138.
- Habil Adem, "Rus Usul-i Temsili", s. 138-140.

Kırım Mecmuası, nr. 8, 8 Ağustos 1334/1918

- Doktor İgnats Kunoş, "Tuna Boyu Tatarları", s. 141-143.
- "Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi", s. 143-144.
- "Birinci Müslüman Kolordusunun Tarihi", s. 144-145.
- M. Sami, "Milletlerin İstiklali ve Jimnastik", s. 145-147.
- Çelebi Cihan, "And Etkemen", s. 147.
- Şevki Bektöre, "Sılam", s. 147-148.
- Hüseyin Cahid, "Tan Yıldızı", s. 148.
- H., "Güzel Kırımga", s. 148.
- Reşid İzzeddin, "Fen ve Edebiyat", s. 149-152.
- A., "Sevgili Kırım İçin", s. 152.
- Zileyülük, "İldeşlerime", s. 152.
- Ş[evki] B[ektöre], "Kırım İçin", s. 153.
- Hüsam Giray, "Kırımında Maarif Meselesi", s. 153-154.
- Habil Adem, "Rus Usul-i Temsili", s. 154-160.

Kırım Mecmuası, nr. 9, 22 Ağustos 1334/1918

- O. K. Hatif, "Kırım'da Bolşevki İstilas Tarihinden", s. 161-164.
- Hüsam Giray, "Kırımın İstila ve İşgali ve Muhaceret Meselesi", s. 164-165.
- Seyyid Celil, "Hakimiyet ve Devlet", s. 166-167.
- Muallim Hüsameddin, "Kırım'da Lisan-ı Resmi Meselesi", 167.
- H. Cahid, "Şevki Bektöreye", s. 167-168.
- Haluk Nihad, "Büyük Mefkûre Şehidlerine", s. 168.
- Raşid Aşki Çorabatur, "İthaf", s. 168, 170.
- "Hasan Sabri Bek Ayvazof", s. 169-170.
- Hayrünnas Mahir, "Makedonya Siperlerinde", s. 171-172.
- Faik, "Şahin Giray", s. 172-178.
- Habil Adem, "Rus Usul-i Temsili", s. 178-179.
- "Tatar Cemiyet-i Hayriyyesinden Varid Olmuşdur: Tavzih-i Hakikat", s. 179-180.

Kırım Mecmuası, nr. 10, 5 Eylül 1334/1918

- Ziyetullah Nuşirevan, "Şeriat Esasları ve Kadınlık Meseleleri", s. 181-182.
- O. K. Hatif, "Kırım'da Bolşevik İstilas Tarihinden", s. 183-186.
- Şevki Bektöre, "Han Camii Karşısında (Yaş Yürekler)", s. 186.
- Bek Eriş, "Bir Babanın Tasası", s. 186.
- Fahredden Tonguç, "Kırım'da İslam Nüfusunun Artması", s. 187-188.
- Fevzi Altok, "Kırım Medreseleri", s. 188-189.
- Faik, "Şahin Giray", s. 189-196.
- Habil Adem, "Rus Usul-i Temsili", s. 196-199.
- "Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi ve Tavzih-i Hakikat", s. 199-200.
- "Macaristana Talebe İzami", s. 200.

Kırım Mecmuası, nr. 11, 26 Eylül 1334/1918

- Ziyetullah Nuşirevan, "Şeriat Esasları ve Kadınlık Meselesi", s. 201-204.
- Osman Tokambatof-Yusuf Muzafferof, "Son Kırım Tarihi Vesaikinden", s. 204-205.
- Şevki Bektöre, "Kırılmış Rübab", s. 205-206.
- Osman Ruhi, "Kırımın Rüyası", s. 206-207.

- Zileyülük, "Kırımğa", s. 207.
- Mehmed Niyazi, "Gamlı Bir Hatıra", s. 208-210.
- Fahredden Tonguç, "Kırım'da İslam Nüfusunun Artması", s. 210-213.
- Raşid Aşki Çorabatur, "Zavallı Vatanım", s. 213-214.
- Faik, "Şahin Giray", s. 214-216.

Kırım Mecmuası, nr. 12, 10 Teşrinievvel 1334/1918

- "Volga Boyu Tarihinden", s. 217-220.
- Seyyid Celil Şem'i, "İlim Ocakları", s. 220.
- Millet Gazetesinden, "Kırım'da Ne Düşünüyorlar?", s. 221-222.
- Feyzi, "Hakiki Hakimiyete Doğru", s. 222-223.
- Kırımlı Haydar, "Kırımın Tekrar Kurulması", "Tatar Çalışmalıdır", s. 223-225.
- Yusuf Vezirof, "Milli Akşamlar", s. 225-226.
- Cemil Germencikli, "Büyük Yangın", s. 226-227.
- Ömer Fevzi, "Tatarga", s. 227.
- Lebib, "İrekli Günümüz İçin", s. 227-228.
- Ali Saad, "Kırım", s. 228.
- Kozanzade Ahmed Yahya, "Kırım Gencine", s. 228.
- Necib Fazıl, "Yad-ı Hazin", s. 228-229.
- Seyyid Celil Şem'i, "Şairin Cemiyet İçindeki Mevkii", s. 229-230.
- Faik, "Şahin Giray", s. 230-232.
- Hafız Ömer Lütfi, "Baba Vatanı Olan Kırım Hakkında Bir Gencin Hissiyatı", s.

232.

Kırım Mecmuası, nr. 13, 24 Teşrinievvel 1334/1918

- Ataullah Bahaeddin, "Sulh-i Umumi ve Rusya Müslümanları", s. 233-234.
- Ömer Aziz, "Türklük mü, Tatarlık mı?", s. 234-237.
- Osman Ruhi, "Güzel Kırım", s. 237.
- Cemil Germencikli, "Tatarım", s. 238.
- Ömer Lütfi Abdulah, "Bizde Mektebler, Muallim ve Muallimeler", s. 238-239.
- O. K. Hatif, "Türk-Tatar Akvamı ve Vilsonun Prensipleri", s. 239-242.
- Seyyid Celil Şem'i, "Avrupaya Talebe Göndermek", s. 242-244.
- O. K. Hatif, "Hanlık Devrinde Kırım", s. 244-245.
- Faik, "Şahin Giray", 245-249.

Kırım Mecmuası, nr. 14, Teşrinisani 1334/1918

- Ziyetullah Nuşirevan, "Rusyada Şekl-i Idare", s. 249-251.
- M. K., "Budapeştede Talebelerimiz Nasıl İstikbal Olundular", s. 251-252.
- Fahredden Tonguç, "Kırım Genci Kaviyyül-Bünye Olmalıdır", s. 252-253.
- Cemil Germencikli, "Vatanımızdan Çık", s. 253.
- Ömer Fevzi, "Tatarga", s. 254.
- Zileyülük, "Tunaga", s. 254.
- Haluk Nihad, "Endişem", s. 255.
- Cemile Nuşirevan, "Gençlerin Mezarı", s. 255-256.
- Faik, "Şahin Giray", s. 257-258.
- Habil Adem, "Rus Usul-i Temsili", s. 258-264.

Kırım Mecmuası, nr. 15, 21 Teşrinisani 1334/1918

- Ziyetullah Nuşirevan, "Rusyada Şekl-i Idare", s. 265-267.
- E. M., "Bir Heyet-i İctimaiyyenin Teali ve Tedennisi Esbabı", s. 267-268.
- Muallim Hüsameddin, "Bolşeviklerle Hesab Zamanı", s. 268-269.
- Haluk Nihad, "Harabelerde", s. 269.
- Osman Ruhi, "Aşk Elemleri", s. 269-270.
- M. Fikret, "Gün Doğuşu", s. 270.
- Raşid Aşki Çorabatur, "Gazete", s. 270-271.
- Fahredden Tonguç, "Wilsonun Prensipleri, Tatar Milleti", s. 272-273.
- Habil Adem, "Rus Usul-i Temsili", s. 273-276.
- E. Rıza, "Mazi Hatıralarından", s. 276-280.

Kırım Mecmuası, nr. 16, 12 Kanunievvel 1334/1918

- Ziyetullah Nuşirevan, "Kafkasya ve Türk-Tatar Akvamı", s. 281-282.
- Vedad Örfi, "Kırım Meseleleri: Ondokuzuncu Asırda; Birinci Kısım: Rusya", s. 282-284.
- Mahmud Mesud, "Milliyet Prensipleri Hakiki Müslümanlara Kabil-i Tatbik midir?", s. 284-285.
- Zileyülük, "İdil Boyu", s. 285.
- Haluk Nihad, "Askerlerimize", s. 286.

-Mehmed Fahreddin (Tonguç), "Kırım Gençliği Kaviyyül-Bünye Olmalıdır", s. 286-287.

-Bursalı Mehmed Tahir, "İdare-i Osmaniyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri", s. 288-292.

-E. Rıza, "Kırımın Mazi Hatıralarından", s. 292-296.

-Kırımlı Abdülhalim Hilmi, "Esad Beğe", s. 296.

Kırım Mecmuası, nr. 17, 4 Kanunisani 1335/1919

Mehmed Fahreddin (Tonguç), "Mahkûm Milletlerin Yükselmesi", s. 297-298.

-Mahmud Mesud, "Milliyet Prensipleni Hakiki Müslümanlara Kabil-i Tatbik midir?", s. 298-299.

-Sudi, "Gök Bayrak", s. 300.

-Haluk Nihad, "Kış", s. 300.

-Zileyülük, "Dünya Uçmah Bulanda", s. 300.

-Nüzhet, "Musikimiz", s. 301-302.

-Bursalı Mehmed Tahir, "İdare-i Osmaniyye Zamanında Yetişen Kırım Müellifleri", s. 302-309.

-E. Rıza, "Kırımın Mazi Hatıralarından", s. 309-312.

-Mehmed Fahreddin (Tonguç), "Abdurrahman Beğ", s. 312.

Kırım Mecmuası, nr. 18, 22 Kanunisani 1335/1919

-Safveti Kemal, "Kırımın İstiklali Millet Hakkı", s. 313-314.

-Mehmed Fahreddin (Tonguç), "Türkiyede Kırım Muhacirleri", s. 314-315.

-Mahmud Mesud, "Osmanlı Hakanları ve Kırım Hanları", s. 316-317.

-Sudi, "Kurtulacak Kırım", s. 317-318.

-Osman Ruhi, "Meriçin Geceleri", s. 318.

-Zileyülük, "Bir Kese Gibi", s. 319.

-Raşid Aşki, "Korkulu Rüyalar", s. 319-320.

-Mahmud Mesud, "Akvam-ı İslamiyye", s. 320-322.

-S. Sudi, "Rumelinin Makedonya Kısmında Düğün Âdetleri", s. 322-325.

-Muallim Hüsameddin, "Küçük Abdurrahman Beğ için", s. 325-326.

-Mehmed Akif, "Köy Hocası", s. 327-328.

Kırım Mecmuası, nr. 19, 13 Şubat 1335/1919

- Azmi, "İstanbul-Türklük", s. 329-330* .
- Mahmud Mesud, "Tatar ve Türk", s. 331-332.
- Ziyetullah Nuşirevan, "Kırım Müellifleri Münasebetiyle", s. 333-334.
- H. T. Orabaş, "Ana", s. 334.
- Zileyülük, "Sıyircık", s. 335.
- C[emile] N[uşirevan], "Mukaddes Rüya", s. 335-336.
- C. Ülker, "Emel Yolunda", s. 336-337.
- Safveti Kemal, "Kırımın İstikbali", s. 337-338.
- Mehmed Fahreddin (Tonguç), "Karilerimize", s. 338-340.
- Mahmud Mesud, "Akvam-ı İslamiyye", s. 340-342.
- S. Sudi, "Rumelinin Makedonya Kısmında Düğün Âdetleri", s. 342-344.

Kırım Mecmuası, nr. 20, 6 Mart 1335/1919

- Nureddin Agat, "Kırımlılar Arasında Sınıf Kavgaları-I", s. 345-346.
- Mahmud Mesud, "Tatar ve Türk", s. 346-347.
- "Tarihi Mektuplar: Temür Han ve Fransa Kralı Altıncı Kalos", s. 347-348.
- Mahmud Mesud, "Şarkda Büyük Bir İslam Hükümdarının Şehid Edilmesi", s. 348-349.
- Zileyülük, "Soğuş Yolunda", s. 349-350.
- Mehmed Asım, "Biznin Halkga", s. 350.
- Osman Nuri, "Meriçin Geceleri", s. 350.
- Defterdar E. Fahreddin, "Bir Rüya", s. 350-351.
- Raşid Aşki (Çorabatur), "Eskişehir", s. 351-353.
- Mahmud Mesud, "Akvam-ı İslamiyye", s. 353-355.
- Mahmud Mesud, "Kaşgar Kıt'a-i İslamiyyesi ve Yakub Han", s. 355-358.
- S. Sudi, "Rumeli Düğün Âdetleri", s. 358-360.

* Bu makale tamamıyla sansür edilmiştir.

Kırım Mecmuası, nr. 21, 27 Mart 1335/1919

- ".....", s. 361-363* .
- Nureddin Agat, "Kırımlılar Arasında Sınıf Kavgaları", s. 363-365.
- Mahmud Mesud, "Akvam-ı İslamiyyeden Arablar", s. 365-366.
- Mahmud Mesud, "Tatar ve Türk", s. 367.
- Raşid Aşki, "Kırım İçin", s. 367-368.
- E. Fahri, "Kış Gecesi", s. 368.
- Osman Cudi, "Tereze Tübinde", s. 368-370.
- E. Şükrü, "Rüya", s. 370-371.
- Dânâ, "Tulu", s. 371-372.
- E. Fahri, "Bir Hatıra", s. 372-373.
- Mahmud Mesud, "Kaşgar Kıt'a-i İslamiyyesi ve Yakub Han", s. 374-375.
- "Yeni Afgan Emiri", s. 375.

Kırım Mecmuası, nr. 22, 24 Nisan 1335/1919

- "Tatar Milleti", s. 377-378.
- Ziyetullah Nuşirevan, "Halk Edebiyatının Ehemmiyeti Hakkında", s. 378-379.
- Zileyülük, "Muhabbet", s. 379-380.
- Zileyülük, "Öz İlin, Öz Günün", s. 380-381.
- Osman Nuri, "Çehre-i Afel", s. 381-382.
- Osman Cudi, "Tereze Tübinde", s. 382-383.
- Safveti Kemal, "Bağçasaray-I", s. 384.

Kırım Mecmuası, nr. 23, 10 Mayıs 1335/1919

- Mehmed Fahreddin (Tonguç), "Üstad-ı Bînazir Süleyman Nazif Beğefendi Hazretlerine", s. 385-387.
- Çatırtavlı, "Tatarın Hali", s. 387.
- "Dobruca Müslümanları", s. 388.
- Safveti Kemal, "Bağçasaray-II", s. 388-389.

* Bu sayfalar arasında herhangi bir yazı bulunmamaktadır. Ya sansür yahut da beklendiği halde gelmeyen bir makale olmalıdır.

- O. K. Hatif, "Zincirli Medrese", s. 389-390.
- Raşid Aşki, "Ne Yapsak Nafile, Eli Tutan Yok", s. 390-391.
- Abdülhalim Hadi (Dobruçalı), "Tuna", s. 391-392.
- "Boray Şık", s. 392.

İKİNCİ BÖLÜM SEÇME YAZILAR

ÇELEBİ CİHAN EFENDİ MERHUM

O[sman] K[emal] Hatif

Kırım'da evvela Başmüftülük ve sonra Başmüdür ve Adliye Müdürlüğü mevkilerini işgal eyleyerek, Kırım müselmanlarının milli intibahına, milli maarif ve siyasi teşkilatına pek büyük hizmetler etmiş ve en sonra mefkûresi uğruna şehid giderek bütün vatandaşları arasında ebedi bir hatıra-i hürmet ve şükran bırakmış olan şehid-i muhterem Çelebi Cihan Efendi merhum, Kırım'ın Ur (Prekop) kazası dahilinde Sunak karyesinde, 1887 senesinde tevellüd eylemiştir. Kendisi, asil ve zengin bir aileye mensuptu. Terbiye ve tahsiline küçük yaştan itina olunmuş ve onyediy yaşına kadar eniştesi Kırım ulemasından Mustafa Efendi'nin yed-i terbiyyetine tevdi edilmişti. Çelebi Cihan Efendi merhum, badehu Kırım'ın usul-i kadimi vechile muhtelif medreselere devam eylemiş ve nihayet merkez-i memleket olan Akmesjid şehrinde dört-beş sene kalmıştı. Kırım'daki müddet-i tahsili esnasında, merhum, arkadaşları arasında zekâ ve istidadı ve hüsn-i ahlakı itibariyle büyük bir şöhret kazanmıştı. Merhum, küçük yaşından beri Rusça lisanına da merak etmiş ve Akmesjid'de bulunduğu sırada Rusçayı da hayli ilerletmiş idi. Kırım'da mevcut mekâtibi ikmal eyledikten sonra, Çelebi Cihan Efendi, tahsilini terakki ettirmek arzusunu izhar etti. Bazı arkadaşları kendisine Rus mekteplerine veyahut Kazan medreselerine devam eylemelerini tavsiye ettilerse de, merhum, biraz düşündükten sonra, makam-ı hilafete karşı duyduğu merbutiyet-i maneviyeye galebe edemedi ve İstanbul muhit-i irfanına koşmaya karar vererek, meşrutiyet-i Osmaniyye'yi müteakib Dersaadet'e azimet eyledi.

Burada ilk senesi ulum-i diniyye ile iştigal ettikten sonra Hukuk Fakültesi'ne girdi ve Dersaadet'te teşekkül etmiş olan (Kırım Talebe Cemiyeti) ile (Kazan Talebe Cemiyeti)'nin birleşmesine ve bunların (Rusya Talebe Cemiyeti) 'şeklinde toplanmasına hayli yardım ettikten sonra, cemiyetin veznedarlığını deruhde eyledi. 1913 senesinde Dersaadet Hukuk Fakültesi'ni ikmal ve vakit geçirmeksizin Petersburg'a giderek, şehir-i mezkûr Hukuk Fakültesi'ne girdi. İlan-ı harb esnasında Petersburg fakültesi müdavimlerinden bulunuyordu. Çelebi Cihan Efendi merhum, Rusya'nın Harb-i Umumi'ye iştiraki azerine ahval ve vaziyeti tedkike başlamış ve muttasif olduğu büyük zekâ ve fetanet ile Rusya'nın akıbetini evvelden keşfederek; milletine, güzel Kırım'a ve

bütün Rusya müselmanlarına hizmet etmek için vatanına avdet eylemiştir. Çelebi Cihan Efendi merhum, bu büyük fırtına içinde milletine hizmetin, ancak, icabında lutfen değil hakikaten şahsını feda etmekle mümkün olacağına bütün vicdanıyla kanaat edenlerden idi. Mumaileyh, bu kanaatine her vakit sadık kalmış ve kendisi için hiçbir menfaat, hiçbir şeref düşünmeyerek; yalnız millete hizmet etmeğe gayret eylemiştir. Onun millet aşkı, her vakit etrafında bulunanlara da büyük bir tesir hasıl etmiş ve fedakârlığı, diğerlerine nümune-i imtisal olmuştur. Çelebi Cihan Efendi'nin saha-i faaliyeti yalnız Kırım'a inhisar etmemiş ve Kazan, Orenburg, Ufa, Astrahan vesair Turan aksamının da Rus boyunduruğundan kurtularak, millî bir tekâmül dahilinde inkişafını da kendisine emel edinmiş idi. Bu maksadla Rus inkılab-ı kebirî esnasında birkaç kere Kazan'a ve Moskova'ya kadar icra-yı seyyahat etmiş ve bir defasında Kazan müselmanlarına yol gösterecek mevkie bulunan zevattan biri, Kazan'da Medrese-i Muhammediyye Müdürü Alimcan el-Barudî Efendi hazretlerine şu sözleri söylemiştir: "Efendi hazretleri, Cenab-ı Hakk size servet, ilim, mevki-i ictimai şereflerini bahşeylemiş. Cenab-ı Rabbil-Âlemîn'den, sizin için bir büyük şeref daha temenni ederim ki, o da, milletiniz uğrunda şehid olmanızdır. Dünyada herkes için en büyük emel budur." Bu sözler, hazirun üzerinde büyük bir tesir etmiş ve o zamana kadar servet ü sâ mân içinde herkesin hürmet ve riayetine mazhar olarak yaşamış ve millet uğrunda yalnız sulh ve salah içinde çalışarak inkılapçılık için hazırlanmamış bulunan Alimcan el-Barudî Efendi'yi ağlatmıştır.

Çelebi Cihan Efendi, Kırım'da, başmüftülüğü esnasında umur-i diniyyeyi yoluna koymağa pekçok gayret sarfetmiş ve müftü, hatip ve imamlar arasında ehliyeti olmayanları çıkararak, millete rehberlik edebilecek âlim ve fazıl kimseleri tayin eylemiştir. Mumaileyhin faaliyeti, umur-i diniyyenin tensiki şeklinde olmakla beraber, Kırım müselmanlarının hayat-ı ictimaiyyesinde de büyük bir tekâmül husule getirmiştir.

Çelebi Cihan Efendi, etrafında bulunan arkadaşlarıyla beraber faaliyet-i siyasiyyeye de iştirak eylemiş ve 1917 senesi Temmuz'unun yirmiüçünde Ruslar tarafından resmen ilan olunan (Millî Ordular) prensibini Kırım'da tatbik çalıştığından dolayı, Grinskiy hükûmetinin Kırım murahhası Boğdanof tarafından taht-ı tevkife aldırılmış ve hakkında takibat-ı adliyyeye ibtidar edilmiştir. Fakat, Çelebi Cihan Efendi'nin tevkifi Kırım müselmanlarındaki hareket-i milliyenin daha büyük kuvvetle inkişafına hizmet etmiş ve bütün Rusya müselmanları tarafından hükûmet-i merkeziyye nezdinde telgraflarla protesto olunmuştur. Bu protestoya, Kazan şehrinde hal-i ictimada bulunan Müselman Kongresi de iştirak eylemiş ve kongre reisi Bünyamin

Ahtyamokof Efendi,³⁹ Kırım'a çektiği bir telgrafnamede, Müftü Efendi'nin tevkifinden dolayı kongrece Petersburg'a bir protesto heyeti gönderileceğini bildirmiştir. Bu Boğdanof-Çelebi Cihan Efendi mücadelesinde Kırım müselmanları en sonra galebe çalmışlar ve nihayet Tavrid Eyaleti İnkılab Heyeti Reisi Novıçkiy, resmen Çelebi Cihan Efendi'yi ziyaretle tarziye vermiştir. Çelebi Cihan Efendi, Kırım gençlerinin seramedanı tarafından teşkil olunan (Kırım Müselmanları İcra Komitesi)'ne dahil olmuş ve artık tamamen siyasî faaliyete başlamıştır. Mumaileyh, Kırım'da bir hükûmet teşkili, bir millî ordu meydana getirilmesi tertibatına iştirak etmiş ve (Kırım Müselmanları İcra Komitesi) Reisi sıfatıyla (Bağçasaray) şehrinde (Millî Müzehane), (Hırf ve Sanayi Mektebi), (İsmail Bek Gasprinskiy Darül-Muallimîni)'nin resm-i küşadında bulunarak, hazirunun hissiyat-ı milliyesini tamamıyla heyecana getirecek parlak bir nutuk irad eylemiştir. Çelebi Cihan Efendi, bu nutkunda Kırım tarihinin şanlı vekayii'ni zikrederek, artık Kırım hükûmet-i islâmiyyesinin (Millî Kurultay)'ı ictimaa davet etmeğe ve (Hansarayı)'nın üzerine (Gökbayrak)'ı dalgalandırmaya karar verdiğini resmen ilan eylemiştir. Bunun üzerine Kırım'ın her tarafında intihabat hazırlıkları başlamış ve Çelebi Cihan Efendi, birçok yerlerden namzed gösterilmiştir.

(Kırım Müselmanları İcra Komitesi), 11 Teşrinisani 917 tarihinde merhumun taht-ı riyasetinde ictima eylemiş ve (Kırım Kırımlılarından) düsturunu resmen kabul ederek, 15 Teşrinisani'de bunu bir beyanname ile ilan etmiştir.

Her taraftan intihab olunan mebuslar 26 Teşrinisani 917 tarihinde Bağçasaray'da Hansaray'ın Babıdivan Odası'nda ictima eylemiş ve icra komitesi namına merhum Çelebi Cihan Efendi, nutk-ı iftitahiye kıraat eylemiştir. Kırım (Kurultay) meclisi, evvela meclis-i müessisan şeklinde ictima eylediğinden, icra komitesi muhafaza-i mevki eylemiş ve (Kanun-i Esasi)'nin kabulünden sonra teşekkül eden (Millî Hükûmet)'de, Çelebi Cihan Efendi, kuvve-i icraiyye riyasetine intihab olunmuştur. Mumaileyh, badehu, kendi kabine arkadaşlarını intihab ederek hükûmet-i milliyeyi teşkil eylemiştir.

Bolşevikler'in her tarafa tecavüzatı esnasında Çelebi Cihan Efendi merhum, fedakârane bir surette hareket eylemiş ve Akmescid, Bolşevik çetelerinin eline düştüğü halde dahi oradan çıkmak hususunda vaki olan teklifleri reddeylemiştir. Fakat, Svastopol (Sovyet)'inin reisi Jan Milner, kendisini tevkif ettirerek otomobille Svastopol'a sevk etmiştir. Çelebi Cihan Efendi, Akmescid'den hareket etmeden evvel, ahaliye bir nutuk irad eylesine müsaade edilmesini talep etmiş ve müsaade edilmesi üzerine,

³⁹Bünyamin Ahtemof Efendi.

Rus süngüleri arasında, hazır bulunan ahaliye söylediği sözlerde; Kırım'ın şanlı ve fedakâr evladının hiçbir vakit millet uğrunda çalışmaktan feragat etmeyeceklerini ve kendisi şehid edilse bile, Kırım'ın daha birçok (Çelebi Cihan)lar doğuracağını ve Kırım'ın evvelce Kırımlılar'a ait olup, şimdiden sonra da Kırımlılar'a ait olacağını beyan etmiştir.

Merhum-î mumaiylehin bütün aşk-ı millîsini havi olan bu nutku, haziruna birçok gözyaşları döktürmüştür.

Çelebi Cihan Efendi, başına gelen bütün bu felaketler içinde celadet-î millîyesini hiçbir surette kaybetmemiş ve millete gösterdiği bu fedekârlıktan dolayı Rus haydutları tarafından Svastopol şehrinde gaddarane bir surette şehid edilmiştir. Cenab-ı Hakk, garik-î rahmet eyleye.

Kırım Mecmuası, nr. 1, 1 Mayıs 1334/1918, s. 12-14.

KURULTAY KANUN-İ ESASİSİ ve HÜKÜMET-İ MİLLİYE

Kırım müslümanları, Rusya hükümet-î merkeziyyesi tarafından; "her milletin kendi mukadderâtını tayin etmesi" esası kabul edildikten sonra, faaliyet-î millîyesini bir kat daha takviye eylediler. Kırım müslümanları, "millet" olarak kendi mukadderatını tayine teşebbüs eyledi ve "Kırım Müslümanları İcra Komitesi," ahaliyi, "Kurultay" intihabatına davet eyledi. "Kurultay" meclisi Bağçesaray'da toplandı ve meclis-î müessisan halinde in'ikad ederek, atıye derceylediğimiz Kanun-î Esasi'yi kabul eyledi. Bu kanun-î esasi Kırım müslümanlarının bir "millet" olmak itibarıyla kanun-î esasileridir. Kırım gençleri heyet-î icraiyyesinin maksadı, bu kanun-î esasinin kabulü üzerine ilan olunan Kırım istiklalinden sonra, diğer milletlerin de iştirak ettirileceği umumi intihabat ile "Kırım Kurultayı" nı toplamak ve orada da umum Kırım'a mahsus bir kanun-î esasi vaz'ettirmektir. Fakat, Bolşevikler'in her taraftan hücumu başlaması üzerine, Kırım Hükümet-î Millîyesi buna vakit bulamadı.

Zirde sureti münderic olan kanun-î esasi, merhum Çelebi Cihan Efendi, Cafer Seyyid Ahmed Efendi ve Cafer Ablayof Efendi'den mürekkep bir heyet tarafından tanzim olunmuş ve buna "Kavanin-î Esasiyye Layihası" namı verilmişti. Kurultay meclisince bazı yerleri tadil ve bazı "tenbih"ler ilave olunduktan sonra, atideki şekilde kabul olunmuştur:

I- Kurultay, her milletin kendi irade-i milliyesiyle hayat-ı millîsini kurması esasını kabul eder.

II- Her milletin hayat-ı millîsini tanzim eden kanunları çizmesiyle, millî işlerin, re'y-i şahsîlerden ziyade irade-i milliyeye⁴⁰ tevfikân icrası temin edileceğinden, Tatar milletinin de ilâle-âbed kendi hayatını kendi iradesiyle kurabilmesi için; serbest, gizli, müsavi, doğrudan doğruya bütün milletin (kadın ve erkek) re'yiyle sayılan meclis-i mebusanın devamını kabul eder.

III- Kurultay, hayat ve ruh-i millettten doğan ve ancak onun değişmesiyle tebeddül ve tagayyür eden kanunların ictimâî hayatta semerredar olabileceklerini kabul ettiğinden, meclis-i mebusanın üç senede bir sayılmasını elzem addeder.

Tenbih 1- Kurultay, memleketin bugünkü sarsıntılı halinde yeniden meclis-i mebusanın sayılmasının büyük müşkilata uğrayacağına inandığından, kurultay azalarının bir sene müddetle parlamentoyu teşkil etmelerini kabul,

Tenbih 2- Kurultay, Tatar parlamentosunun beş ila yedibin candan bir mebus sayılarak teşekkül etmesini kabul eder.

IV- Meclis-i mebusanın alâde ictimaları kendi tarafından tayin edilir. Fevkalâde ictimalar ise, parlamento azasının üçte birinin riyasetten resmen talepleriyle toplanır.

V- Tatar parlamentosu azası, her türlü taarruzdan masun ve askerlik mecburiyeti oldukça askerlik mükellefiyetinden muafdırlar.

VI- Meclis-i mebusan, Tatar milletinin ilmî, dinî, adlî, askerî, malî, siyasî işlerine ve icabı takdirinde ticarî, ziraî ve sınaî hayatına taalluk eden kanunları vaz'etmekle mükelleftir. Meclis-i mebusanda her şube için hususi komisyonlar ayrılacaktır.

VII- Kurultay; keve-i teşriyye, kuvve-i icraiyye, kuvve-i adliyyenin her birinin tamamıyla istiklalini kabul ile millî idarede her bir şubenin kendi dairelerinde hukuk-i tammeye malikiyetlerini kabul eder.

Tenbih 1- Kurultay, millî idare azaları şûrasını kabul eder,

⁴⁰Bu terkipteki "irade" kelimesi, metinde "idare" yazılmış ise de, doğrusu irade olmalıdır.

Tenbih 2- Kurultay, bütün müdürlüklere birer müdür saylanması esasını kabul etse de, lüzumu takdirinde bir müdürün iki müdürlüğe saylanmasını ve her müdürün müdürler şûrası kararına tevfikân birbirine vazifelerini tevkil etmelerini kabul eder.

VIII- Tatar milletinin millî işlerinin muntazam bir surette idaresi için, millî işlerinin her şubesine ayrı kanunlar iktiza ettiği kadar da onlara ayrı daireler lazımdır.

Tatar idare-i milliyesi; maarif, diniyye, maliye ve vakıf, adliye hariciye ve başmüdürlük dairelerinden ibarettir.

a- Maarif Idaresi: Bütün millî mektep, medreseler ve Kırım Ahali Cumhuriyeti'ne tâbi ulum ve fûnun ocaklarıyla Tatar milletinin olacak münasebatını tayin eder ve müntehib, ilmî teşkilat ile birlikte bütün ilim ocaklarının muhtariyeti esasını üzerine layihalar hazırlar.

b- Diniyye Idaresi: Tatar milletinin hayatına taalluk eden itikadat ve ibadete ait mesail-i diniyyede Şeriat-ı Muhammediyye'ye tevfikân ahkâm ve tebliğatın ita ve icrasıyla mükelleftir.

t- Maliye ve Vakıf Idaresi: Bütün millî vergileri toplamak ve bütün idare-i milliyeye bütçesini hazırlayarak meclis-i mebusana takdim etmekle mükelleftir. Maliye idaresinde vakıfların ıslahını temin edecek ve vakıf köylerde yaşayan Tatarlar'ın iktisadî hayatlarını düzeltecek çareleri hazırlayacak bir şube bulundurulacaktır.

Tenbih- Kurultay, Tatar millî idaresi masarifatını temin için parlamentonun kabul ettiği esaslara tevfikân milletten millî vergiler alınmasını kabul eder.

s- Adliye Idaresi: Tatar milletinin hukuk-ı adiyeye taalluk eden devavisini, gerek Şeriat-i İslâmiyye ve gerek Tatar âdat ve hayat-ı ictimaiyyesine tevfikân rüyetle mükelleftir. Binaenaleyh, müftülük mesnedinin lağvıyla yerine Adliye Müdürlüğü tesis olunur.

c- Hariciye Idaresi: Tatar milletinin şehir ve zemstiyalar teşkilatıyla olan münasebetlerini, askerlik mecburiyeti devam ettikçe askerî hayatına ait işlerini ve başka milletlerle olan siyasî, medenî, iktisadî, ictimai münasebatını tanzim ve icra edecek şubeleri haiz olacaktır.

h- İdare-i Milliye Reisliği: Bütün idare-i milliye şubasına esas olmak üzere tertib edilen kavaninin tatbik olunduğunu tedkik ve bütün idare-i millîde yaşatacağı ahenkle onu bir emel-i millîye doğru götürmekle mükelleftir.

IX- Tatar idare-i milliyesi şubasından her biri kendi dairesi kanunları layihasını tertiple meclis-i mebusanın tasdikine takdime mecburdur.

X- İdare-i milliye şubeleri reisleri, yani kuvve-i icraiyye, meclis-i mebusanın ekseriyetinin emniyetini kazanan bir idare-i milliye reisi tarafından meclis-i mebusan azalarından saylanırlar ve meclis-i mebusanın ekseriyeti reyile verilen itimadla vazifelerini icra edebilirler ve ancak parlamento önünde mesuliyete çekilebilirler.

XI- Meclis-i mebusan, milletvekillerinin dörtte birinin ve on kişiden eksük olmamak üzere her fraksiyanın talebi üzerine, idare-i milliye ve kuvve-i icraiyyeden istediği zaman istizahatta bulunmak hakkına maliktir.

XII- Kurultay, her kıt'anın şekl-i idaresi, orada yaşayan ahalinin ekseriyet-i mutlakası ârâsını canlandıran dört esasa tevfikân saylanan meclis-i müessisanın vereceği kararlarla takarrür edeceğini kabul ettiğinden, Kırım şekl-i idaresinin ancak Kırımlılar meclis-i müessisanı tarafından halledileceğini kabul eder. Ve Tatar parlamentosunu her halde en kısa bir zamanda Kırım meclis-i müessisanının ictimaini teminle mükellef kılar.

XIII- Kurultay, Kırımlılar meclis-i müessisanı toplandıktan sonra, melleketin hayatına taalluk eden iktisadî, malî, siyasî kanunların, toprak meselesinin ve milletler münasebetlerinin ancak Kırımlılar meclis-i müessisanı tarafından halledilmesini tanır.

XIV- Kurultay, Kırım hayat-ı siyasiyyesine dair her nerede bir hüküm verilecek ise, orada Kırımlılar meclis-i müessisanının Kırım'ın şekl-i idaresine dair vereceği kararını ve Kırım meclis-i mebusanının mevzu-i bahs olan meselelerde verdiği hükmünü tebliğ için vekiller göndermesini tanır.

XV- Tatar Kurultayı, her kıt'anın her sulh konferansiyalarında diplomatların kararlarından ziyade, oralarda yaşayan milletlerin reyile mukadderatının hallolunması düsturunu kabul ettiğinden, sulh ile alakadar olan kıt'aların ve milletler vekillerinin sulh ve her türlü konferansiyalara kabullerini talep eder.

XVI- Kurultay, gerek hayat-ı ictimaiyyede yaşatılması elzem olan şahıs, ikametgâh, kelim, vicdan, ittifak, ictima, matbuat, tatil-i işgal hürriyetlerini ve hayat

sigortasını temin ve gerekse ekalliyette kalan milletlerin hukuk-ı milliye ve siyasiyeleriyle, kurultay tarafından Tatar hayat-ı milliyesinin temelleri olarak kabul edilen kavanin-i esasiyyenin ancak Ahali Cumhuriyeti'yle yaşatılacağına inandığından, Kırım Ahali Cumhuriyeti esasını kabul ve ilan eder.

XVII- Kurultay, Kırım'da Tatarlar arasında bulunan Mirzalık, Beklik, Çelebilik, Duhovnilik, Devaryanlık, Kınazlık, Meşcanlık, Puselyanlık gibi unvanları ve onların verdiği imtiyazları fesheder.

XVIII- Kurultay, müsavat-ı beşer esasını kabul ettiğinden, kadınların da erkeklerle beraber aynı hukuka malik olduklarını tasdik eder ve bu müsavat esası üzerine bir kanun yapılmasını meclis-i mebusana havale eder.

Kurultay kanun-i esasi, Bağçesaray'da Hansaray-ının Babıdivan salonunda 13 Teşrinisani 1917 tarihinde kabul edilmiş ve bunun tekrar kıraatından sonra, "Kurultay" kendisini bir sene için parlamento (Meclis-i Mebusan) ilan ederek hükümet-i milliyeyi intihab eylemiştir.

Başmüdürlüğe merhum Çelebi Cihan Efendi Çelebiyet intihab olunmuş ve mumaileyh, berveci-i ati kabineyi teşkil eylemiştir:

Hükümet-i Milliye Reisi ve Adliye Müdürü: Çelebi Cihan Efendi.

Hariciye ve Harbiye Müdürü: Cafer Seyyid Ahmed Efendi.

Diniyye Müdürü: Ahmed Şükrü Efendi.

Maarif Müdürü: İbrahim Efendi Özenbaşı.

Maliye ve Vakıf Müdürü: Seyyid Celil Hattatof Efendi.

Çelebi Cihan Efendi, kabinesini meclis-i mebusana takdem eylemiş ve 20 rey-i muhalife karşı 40 rey-i ekseriyyet ile itimad kazanmıştır.

Kırım Mecmuası, nr. 2, 16 Mayıs 1334/1918, s. 21-23.

KIRIM'DA BİR RESM-İ GEÇİD

22 Kanuniewel 1917

Millî kurultay meclisi ictima edip geçen nüshamızda münderic bulunan kanun-î esasiyi kabul ettikten ve hükûmet teşkilatı esaslarını vaz'ettikten sonra, Kırım'da taht-ı silahda (bulunan) müselman atlı ve piyade asakiri, Kırım hükûmet-i milliyesi Hariciye ve Harbiye Müdürü Cafer Seyyid Ahmed Efendi huzurunda kanun-î esasiye, millete, vatana son katre kanlarına kadar sadakatla hizmet edeceklerine yemin etmişler ve bu münasebetle Akmescid'de parlak bir resm-î geçid yapılmıştır.

Saat onbirde Akmescid'de bulunan bütün Tatar askerleri, kumandan ve zabitanıyla beraber Kırım atlı polkilerinin kışlaları meydanında toplanarak bölük bölük ayrılmış ve murabbauş-şekl bir vaziyet alarak Harbiye Müdürü Cafer Efendi'nin gelmesine muntazır bulunmuştur. Saat onbirbuçukta Cafer Efendi Seyyid Ahmed, maiyetinde yaveri ve birkaç zabıt bulunduğu halde tahlif ve resm-î geçid mahalline gelir gelmez, umum askerler kılınçlarını çıkarıp Harbiye Müdürü'nü selamlamışlar ve askerî musika da selam marşını çalmıştır.

Harbiye Müdürü, sıra ile bütün bölükleri gezerek "Merhaba Arkadaşlar" demiş ve askerler de hepsi birden "Ya Merhaba" sözleriyle mukabelede bulunmuşlardır. Bundan sonra kumandanın emriyle bütün askerler dar bir halka şeklinde ve halkanın ortasına Harbiye Müdürü Cafer Seyyid Ahmed, Kırım Parlamentosu Reisi Hasan Sabri Ayvazof, Vilayet Komiseri Ahmed Özenbaşı, parlamento azasından Kadı Mustafa Sıdkı, Yalta uyezdi zemstvası Reisi Hasan Balcıyef, Doktor Halil Çapçakçı ve Askerî İmam Seyyid Mehmed Efendi girmişlerdir.

Kadı Mustafa Sıdkı Efendi, askere hitaben müessir bir nutuk söyleyerek; vatan, millet hakkında ve bunlara karşı askerlerin vazifeleri hakkında uzun malumat verdikten sonra, adalet ve hakkaniyet dahilinde yapılan askerliğin en büyük ibadet olduğunu anlatarak, itaat ve nizamdan çıkmamalarını, zira Rusya'yı bugünkü hale getiren amillerden birinin de Rus ordularındaki perişanlık, itaatsizlik olduğunu pek açık bir delil ile beyan etmiştir.

Mustafa Efendi'nin nutku askerler tarafından alkışlanmıştır.

Badehu, Doktor Halil Efendi Çapçakçı, askerlere hitaben şu sözleri söylemiştir:

"Arkadaşlar!

Biliniz ki artık sizler bizim oldunuz, bizler de sizin olduk. Dokuz ay mukaddemine gelinceye kadar sizler bizden ayrı olduğunuz gibi, bizleri de sizden ayırmışlardı. Eski idareyi ve mutlakiyeti tacıyla tahtıyla beraber yıkan 27 Şubat büyük inkılabı, sizleri bizden, bizi sizlerden ayıran zincirleri de kırdı. Sizi bize, bizi size kavuşturdu. Artık siz bize, biz size bağlandık. Artık sizi bizden ayıracak hiçbir kuvvet yoktur.

Kırım Kurultayı, bundan böyle bizleri yekdiğerimizden ebedî olarak ayırmamak, bir daha hiçbir milletin taht-ı esaretine vermemek, hepimizi hür ve mesud etmek için mukaddes kanunlar çizdi. Bu kanunları yaşatmak için mukaddes vatanımızda emniyet-i umumiyyenin, sulh ve asayişin temini lazımdır ki, bu mukaddes vazifeyi de siz icra edeceksiniz. Artık halk ayrı asker ayrı değildir. Halk da asker, asker de halktır. Siz de milletin oğulları, halk da o milletin evladıdır. Artık ayrılık gayrılık yok; artık esaret, mahkûmiyet yok; artık mahkûm, mazlum, hukuktan, hürriyetten mahrum Tatar yok. Belki hür, hukukuna malik bir milletimiz var ki, buna sizler de bizler de dahiliz. Yaşasın hür Tatar milleti. Yaşasın hür, kahraman askerimiz."

Badehu, Askerî İmam Seyyid Mehmed Efendi tarafından yüksek sesle yemin-name okunmuş ve umum asker tarafından yüksek sesle tekrar edilmiştir.

Harbiye Müdürü, askerlerin başı üzerinde dalgalanan millî gökbayrakların altına gelerek, hülasaten bervech-i ati dercettiğimiz nutku irad eylemiştir:

"Arkadaşlar!

Kırım askeri ilk defa olarak kendi milleti, kendi vatanı, kendi kanun-i esasisine sadık kalmak için and içti. Bugüne kadar olan yeminlerin hepsi başkaları, yabancılar içindi. Çünkü, Kırım, istiklalini kaybettikten sonra yabancılarla hizmet etmeğe, Rus hükûmet-i mutlakasına andetmeğe, müstebidlerin, emperyalistlerin keyf ve zevkleri için kurban vermeğe mecburdu. Bugün ise, Kırım müselmanları ilk defa olarak kendi milletine hizmet etmek, kendi vatanını saklamak, kendi kanun-i esasisine sadık kalmak, kendi milletinin saadeti uğruna can vermek için and içti.

Kırımlılar istidadsız değildi, onun eli ayağı bağlı idi. Esaret zincirleri kırılınca, o, kendi büyük ecdadının gittiği adalet, hak, hürriyet yolunu buldu. Koca Rusya devleti anarşiler, ateşler içinde yandığı, 170 milyonluk Rusya ahalisinden elli kişinin bile hayatı tehlikeden salim olmadığı, her tarafta katiller, baskınlar, cinayetler icra edildiği,

Rusya'nın hayat-ı umumiyyesi tehlikeler, felaketler içinde kaldığı, Rusya'nın her yeri kana boyandığı, Rusyalılar'ın hukuk-ı şahsiyye ve medeniyyesi ayaklar altına alındığı bir zamanda, Kırım müselmanları Kırım'da sulh ve asayiş, nizam ve intizamı muhafaza ile emniyet-i umumiyyeyi saklamış ve Kırım ve Kırımlılar'ı ezdirmemiştir. Koca Rusya'nın her tarafında hükûmetsizlik, kanunsuzluk, adliyesizlik, adaletsizlik, itaatsizlik hüküm sürdüğü bir zamanda, Kırım müselmanı umumî, müsavi, gizli ve bila-vasita esaslar üzerine sayladığı vekillerden mürekkep bir kurultay toplayarak kanun-i esasi çizdikten sonra, meclis-i müessisanını meclis-i mebusana tahvil ederek bir hükûmet-i milliyeye teşkil etti. Bugün umum Kırım'ı muhafaza eden, Kırım'da emniyet-i umumiyyeyi yaşatan; Kırımlılar'ın hayat, namus, mal ve canlarını saklayan, işte bugünkü Kırım Hükûmet-i Milliyesi'dir. Bunun böyle olduğu, bugün yar ü ağyar tarafından tasdik edilmiştir. Tatar milleti artık kurtuldu. O, artık çizdiği kanun dairesinden çıkmayacak, ileriye attığı kat'i adımı geri almayacaktır.

Kırım, artık kurtuldu. Rusya'da ne gibi tebeddülât olursa olsun, Kırım ve Kırım müselmanları kendi iradesiyle tayin ettiği yoldan kat'iyen dönmeyecektir. Bunu umum Kırım işitsin. Yalnız Kırım değil, bütün Rusya işitsin. Hayır, yalnız Rusya değil, umum cihan işitsin, umum dünya görsün. Kırım Tatarı hodperest değildir, idealisttir. Askerimiz, şanlı şerefli ecdadları zamanında bile başkalarının saadeti için ölmekten çekinmemiştir. Kırım askeri İsfahan kapıları altına mı gitmedi, Viyana etrafında mı at oynatmadı? Onların bu hareketi başkalarının saadeti için idi. İşte bunun için Kırım, bugün de yalnız kendisini, yalnız menafiini, kendi saadeti temin etmekle kalmayacak; o, umum Kırımlılar'ı muhafaza ettiği gibi, Türk-Tatar âleminin beşiği olan koca Türkistan'ı da, İdil boyunu da düşünüyor. O, oralara da ruh ve hayat vermeyi kendisine bir ideal ittihaz etmiştir.

Asker Kardaşlar!

İşte milletimiz, işte bugünkü vaziyeti, işte sizin ve bizim takib edeceğimiz gaye ve maksad. Eğer sizler şanlı ecdadımızın hakiki evladı iseniz, o emel ve maksada vasıl olmak için çalışmaktan, icab etse ölmekten sakınmayacaksınız ve itaatten, sadakatten asla ayrılmayacaksınız. Bilirsiniz ki, Rusya'nın bugünkü hale gelmesine; ordularının itaatsizliği, sadakatsizliği sebep olmuştur.

Arkadaşlar!

Ben, Kırım parlamentosu tarafından askerî işler müdürü saylandım. Bu hususta parlamento bana tam vekâlet verdi. Eğer aranızda gerek zabıt gerek nefer, benim

vereceğim emre itaat etmeyecek, o emirleri reddedecek varsa, bugünden aramızdan çıksın. Zira, onların benim emirlerimi dinlememesi, milletin iradesini çiğnemek demektir. İşte bunun için ben tekrar olarak diyorum: Eğer aranızda öyle zabıt ve askerler varsa, hemen aramızdan çıkıp gitsinler.

Askerler!

Tekrar ediyorum, milletimiz artık kendisini kurtardı. Kanun-ı esasisini çizdi, idaresini kurdu. Bundan böyle ona hiçkimse dokunamayacaktır. Ona uzanacak el, gerek aşağıdan gerek yukarıdan gerek sağ ve soldan olsun, kırılacaktır. Ben, kimseden korkmuyorum. Milletime, milletimin kanun-ı esasisine, milletimin idaresine tecavüz edeceklerin karşısına göğsümü gererek çıkacağım. Eğer sizler de böyle hareket edecek olursanız, saflarınızın önünde her vakit beni göreceksiniz."

Harbiye Müdürü Cafer Seyyid Ahmed Efendi'nin bu nutku, umum ahali ve asker üzerinde büyük tesir icra eylemiş ve hararetle alkışlanmıştır. Bundan sonra Atlı Müselman Polkı kumandanlarından an-asıl Rus Petropolsky, Harbiye Müdürü'nün müsaadesiyle askere hitaben şu nutku irad eylemiştir:

"Kıymetli Kırım Askeri!

Sizleri, bugün ettiğiniz yeminden dolayı tebrik ederim. Sizde vatana muhabbet, millete sevgi, Allah'a iman var. Bugün kanun-ı esasinize yemin ettiniz. Vatana muhabbet, millete sevgi ve Allah'a imanınız sayesinde ki, umum Rusya baştan başa ateşler içinde yandığı halde; sizler, vatanınız olan bu güzel Kırım'ı ve umum Kırımlılar'ı kurtardınız. Ben eminim ki, siz, bundan sonra da Kırım'ı muhafaza eder ve Kırım'da emniyet-i umumiyeyi temin edersiniz. Ruslar'da vatan, millet, milliyet muhabbeti; hakka, Allah'a iman kalmadı. Bugün Rusya'nın içinde yuvarlanmakta olduğu felaketin başlıca sebepleri budur. Ne mesud milletsiniz ki, vatanınıza, milletinize muhabbetiniz, hak ve hakikate imanınız var. Sizi tekrar kavanin-ı esasiyyenize ettiğiniz anddan dolayı tebrik ederim.

Kahraman Askerler!

Harbiye Müdürü Cafer Efendi'nin verdiği nutku dinlediniz. Hepimiz, onun vereceği emirlere bila-tereddüd itaat etmeğe ve o emirleri hemen icraya borçluyuz. Geliniz harbiye müdürümüzün sağlığına 'Urra' bağıralım. Ona sağlıklar, uzun ömürler temenni edelim."

Bunun üzerine umum askerler kılınçlarını çıkararak bir ağızdan "Urra" diye bağırılmışlardır. Badehu, asker resm-i geçid vaziyeti almış ve atlı polk muzikası "Şeremonyal" marşını çaldığı halde resm-i geçide başlanmıştır.

Nihayetinde, ahali şen ve şatır şehirde dağılmışlardır. Kırım müselman askerinin yüzelli seneden beri ilk defa olarak kendi milletine, kendi kanun-i esasisine sadakat edeceğine dair yemin etmesi ve badehu resm-i geçid yapması, bütün Kırım'da büyük tesir icra eylemiştir.

Kırım Mecmuası, nr. 3, 30 Mayıs 1334/1918, s. 41-43.

KIRIM'DA TEŞEBBÜSAT-I MEDENİYYE: BAĞÇESARAY'DAKİ MİLLÎ MÜESSESELER

Geçen sene Kırım'da hükûmet-i milliye teessüs eyledikten sonra, Rusya inkırazının getirdiği anarşi sırasında bir tarafta istiklal-i millîyi hazırlayan teşkilat-ı idareye teşebbüs edildiği gibi; diğer cihetten milletin istikbali ve maarifi de düşünülmüş ve birçok meşguliyetler arasında hükûmet-i milliye bazı âsâr-ı terakkinin esaslarını vaz'etmeğe muvaffak olmuştur. Bu cümleden olarak, her tarafta mekâtib-i ibtidaiyye küşad edildiği gibi, Kırım'ın eski payitahtı olan Bağçesaray şehrinde dahi üç millî müessese küşad edilmiştir. Bunlardan biri büyük (İsmail Gasprinski) merhum namına izafe olunan (Darül-maullimîn), ikincisi (Sanayi Mektebi) ve üçüncüsü de Hansaray'ında tertib edilen (Millî Müze)'dir. Bu müesseselerin küşadı Kırım müselmanları arasında büyük tezahürata vesile olmuş ve Kırım Başmüftüsü ve Müdürler Reisi Çelebi Cihan Efendi merhum, bu münasebetle atideki nutku irad eylemiştir:

"Millet!

Bizler şanlı ecdadımızın harabeleri içindeyiz. O ecdad ki merd idi, âdil idi, yüksek idi. Evet, büyük ecdadımızın mukaddes abideleri arasındayız. 'Dirileri yaşatan ölülerdir, ölülerin âsârıdır.' Bizler, ölmüş dedelerimizin şanla şerefle kazandıkları servet-i milliyeyi hüsn-i istimale karar verdik. Bunu için de Millî Müzehane'yi açmaya teşebbüs ettik.

Bu millî âsâr-ı atika müessesesine bir me'va olmak üzere de en mukaddes bir kâşanemiz olan Hansaray'ını zabtettik... Biz, ecdadımızın şanla şevketle etrafa bıraktığı ne kadar âsâr varsa hepsini toplayıp oraya koymaya karar verdik.

San'atkârlarımız sanayi-i nefiselerini, hattatlarımız nefis yazılarını, ressamlarımız tersim ettikleri ince ve nefis levhalarını, nakkaşlarımız nakışlarını nasıl orada, o millî ve muhteşem kâşanede açılan müzehaneye takdim ediyorlarsa, âlimlerimiz eski kitaplarını, erbab-ı sınaatımız ellerinde bulunan millî malumat-ı atikayı, siyasilerimiz dahi şanlı ecdadımızdan kalan Timurlenkler'in, Cingizler'in müessese-i siyasiyelerini oraya koyuyorlar. Evet, siyasilerimiz doğurduğu kurultayı da onun içinde bulundurmaya karar verdik. (Alkışlar). Bir zamanlarda cihanın her tarafında karalarda, denizlerde, şanlı şevketle ve adaletle sayeban olup da, birbuçuk asırdan beri mahkûm ve mahbus bir halde bulunan millî Gökbayrağımız'ı da onun üzerinde dikmeye andettik. (Sürekli ve hararetle alkışlar).

Acaba biz neden herşeyden mukaddem Millî Müzehane'yi açmaya bu kadar acele ettik?

Çünkü, vatanımızın ihyasına müstaid olduğumuzu göstermek için, ibtida millî varlığımızı gösterecek ne kadar âsâr-ı medeniyeye ve milliyeye malik bulunduğumuzu isbat etmek ve bu servet-i milliyeden istifade eylemek lazım idi. Bunun için edebiyattan, sanayi-i nefiseden başlamak gerek idi. Çünkü, millî varlığın esası, ancak şiir, san'at, edebiyattır. İşte biz millî varlığımızı göstermek, şanlı bir tarihe, millî bir medeniyete, parlak bir san'ata malik olduğumuzu herkese göstermek için şiir namına, san'at ve sınaat namına, edebiyat ve ilim namına ne kadar âsâr-ı milliyemiz varsa, hepsini o millî müzehaneye toplayıp enzar-ı umumiyyeye takdim etmek istedik.

Milletlerin medeniyette ilerlemesi için dört merdivenden geçmesi lazımdır ki, bunlar da edebiyat ve ilim, ticaret, sınaat ve siyasettir. Milletler ancak bu dört unsurla yaşayabilirler. Gayritabii olan birşey ise payidar olamaz, yaşayamaz. İşte biz, bu gayritabiilikten kurtulmak için, şanlı ecdadımız edebiyat, hüsn, şiir, bedi', san'at, ticaret namına ne kadar âsâr bırakmış ise, onların hepsini toplamaya ve hepsini (eliyle Hansarayı'nı göstererek) şu mukaddes kâşaneye, şu muhteşem saraya koymaya karar verdik. (Alkışlar).

Millî edebiyat tesis etmek için ecdadımızın mazideki şiirlerine, resimlerine, yazılarına, âsâr-ı nefisesine müracaat etmek lazım olduğundan, edebiyat ve san'at erbabına rica ettik. Elleriinde bulunan âsârı şuraya getirsinler.

Okumak ve kitap yazmak için ecdadımızın kitaplarına, levhalarına, ilme dair bütün eserlerine müracaat ile kendimizde bir mefkûre doğurmak lazım idi. Bunun için de onların fezail-i mefkûresini anlamak lazım olduğundan, ecdadımızın eserlerini

tedkik etmek vicdanî bir borcumuz idi. İşte bunun için onların ilme ait ne kadar eserleri varsa onları da oraya toplamaya karar verdik.

Edebiyattan, ilimden sonra sınaat ve ticaret gelir. Çünkü, milletler san'atsız, ticaretsiz yapamazlar. Bizler millî bir san'at, millî bir ticaret ihdas ve tesis etmek için ecdadımızın eski işlerinden arayıp bulacağımız esaslar vardır. Eğer bu esasları bulmadan işe başlarsak, yine taklitçilikten kurtulamayız. Vaktıyla Kırım sınaisi, Bağçesaray mamulâtı, cihan-ı medeniyette en mümtaz bir mevki işgal ediyordu. Niçin onların bu mamulâtı, bu sanayii yine her yerde zerafetiyle, nefasetiyle, güzelliğiyle yaşamasın, revac bulmasın? Eğer san'atçılarımız, tüccarlarımız, mamulât-ı milliyemiz bugünkü halinde kalırsa, bu millet yaşayamaz, tedricen inkıza doğru gider ve ölür. Zira, bir millette sınaat tedenni ettikçe, sönmeye yüz tuttukça, ticaretin de ölmesi muhakkaktır. Biz buna meydan vermemek ve bunun önünü almak için de çareler aradık. Lazım olan tedabiri ittihazı karar verdik. Sınaatımızı terakki ettirmek ve ona millî ve zarif bir şekil vermek ve taklitçilikten kurtulmak için de, sınaat namına ecdadımızın bıraktığı ne kadar eserler varsa onları da toplayıp şu kâşanede bulundurmaya karar verdik. Eğer biz, sınaat ve ticaretimizi yükseltmezsek; servetimiz, servet-i milliyemiz de tedricen bitecektir. Kırım'ın öz serveti, öz parası Kırım'da kalmalıdır ki, Kırım canlanabilsin. Kırım'ın mamur ve abadan ve bütün manasıyla medeni ve zengin bir memleket olması için, Kırım'da yaşayan bütün milletler, Kırım için çalışmalı ve Kırım için yaşamalıdır. (Alkışlar).

Edebiyattan, ilimden, san'at ve ticaretten sonra siyaset gelir. Kırım siyasileri, ahval ve zamanın kendilerini davet ve ihdasını mecbur ettiği Millî Kurultay'ı da şu tarihî kâşanenin içinde bulundurmaya karar verdiler. Acaba bu kurultay niçin gerek idi? Onun yalnız haiz olduğu tarihî bir ehemmiyetinden için mi kurmak istediler? Yoksa, bir ihtiyacat-ı milliye ve siyasiyye neticesi olarak mı kurultayı çağırma ve onu da bu sarayda bulundurmaya karar verdiler?

Millet!

Bilirsiniz ki, eski menfur idare, herşeyimiz gibi, yüzelli sene mukaddem müessesat-ı sayasiyyemizi de almıştı. Hayat-ı sayasiyyemizi esir eylemişti. Fakat, esir ve gaspederken Kırımlılar'ın perişanlığından, intizamsızlığından bahsederek, bizlere intizam ve adalet, ilim ve marifet vaadediyordu. Herşeye safvet ve samimiyetle bakan Kırım müselmanı, buna da inanmıştı. Inanarak tam birbuçuk asır sabrettik. Birbuçuk asır edebiyatsız, ilimsiz, san'atsız, ticaretsiz ve siyasetsiz olarak mahkûmiyetler,

mahrumiyetler içinde yaşadık. 1905 senesi inkılabı, mahkûm milletlerde bir kurtuluş ümidi doğurmuş idiye de, bilahire bu inkılabın doğurduğu hürriyetle beraber mahkûm milletlerde uyanmış ümitler de kırıldı ve gitgide eski idare yeniden hüküm sürmeye başladı.

Acaba 1905 senesi inkılap ve hürriyeti, Kırımlılar'ın hayat-ı ictimaiyyesine ait birşey doğurdu mu? Hayır, asla! O, bizim için ne bir mektep, ne bir medrese, ne bir ticarî ve ictimaî müessese meydana getiremedi. Yine cehaletler, yine mahkûmiyetler, yine mahrumiyetler içinde kaldık; perişan, berbat olduk. Açılan mektepler kapatıldı, muallimler sürüldü, milletimiz harabiyete ve inkıraza mahkûm edilmişti. Buna, şu (Hansaray'ı göstererek) harap ve perişan kalan millî cenaze canlı bir şahittir.

İşte bunun için idi ki, Kırım müselmanı ta iki sene mukaddem inkılap bayrağını kaldırmıştı. 'Bana ilim, bana bilmek, bana okumak lazım' şiarını yükseltmişti. Onun bu inkılabı gittikçe büyüdü, haksızlığa karşı isyan eden vicdanı küçük bir fırsat buldukça feryadını yükseltiyordu.

Vakta ki, 27 Fevral Inkılabı eski idareyi temelinden yıkıp mahvetti. Bizler, artık Rusya'da nizam ve intizam geleceğini ümid ettik. Bekledik, kırmızı bayrak altında. Milletimiz dahi, 'ben var olacağım, ben de yaşayacağım, ben de yükseleceğim, bütün milletlerle ben de beraber olacağım' dedi... Fakat, aylar, birçok aylar geçtiği halde ne ilim ve marifet, ne de san'at ve sınaat, ne de intizam ve adalet... Millet beklediği şeylerden hiçbiri doğmadı. Nizam ve intizam daha ziyade bozuldu. Emniyet-i umumiyye daha ziyade ihlal edildi. Doğan birşey var ise, o da her tarafta bir hiçlik, hem de korkunç bir hiçliktir...

Merkezden iş beklerken; bütün nizamsızlık, bütün karışıklık oradan doğdu. Sabrettik. Belki bir gün gelir oradan birşey doğar diye bekledik. Fakat, bu bekleyişler boşa gitti. Derken merkezde anarşi başgösterdi. Muvakkat hükûmet ortadan kaldırıldı. Umum memleket hükûmetsiz, zabitasız, nizamsız ve intizamsız kaldı. O zaman bizler:

-'Millet! Sen işe müselman gibi bak! Merkezden iş bekleme! Merkeziyeti artık kendin yaşat' (alkışlar) dedik. Ve Kırım'ı anarşiden kurtarmaya karar verdik. Cihan muharebesinin kanlı, kara felaketlerinden emin kalmış Kırım'ı dahilî muharebeden dahi saklamak için; Kırım'ın, umum Kırımlılar'ın malını, canını, ırzını, namusunu saklamak, ihtilallerin önünü almak için bir Kırım Inkılab Erkân-ı Harb Heyeti teşkil ile Oktyaber 30'da anarşiye karşı resmen ilan-ı harb ettik. Petrogradlar, Moskovalar top ateşleri altında yanarken, merkeziyet ve hükûmet yıkılırken, memleketin hemen her

vilayetinde bütün manasıyla anarşi hüküm sürerken; biz, Kırım'da çıkacak ihtilallerin önünü aldık. Kırım'ı ve Kırımlıların'ı muhafaza ettik. Anarşiye karşı açtığımız bu muharebeden tam muzafferiyetle çıkmak için diğer vatandaşlarımızı da davet ettik. Kat'iyen eminiz ki, biz, bu şanlı muharebeden şanlı şerefle muzaffer olarak çıkacağız. Muzafferiyetten sonra şüphesiz ganayim-i harbiyye alacağız. Bu ganayim umum Kırımlıların'ın olacak. Zira, Kırım, Kırım'ı saklayanındır. Mahvolsun merkeziyet, yaşasın 'adem-i merkeziyet... (Büyük ve hararetle alkışlar).

Kırım müselmanı, Kırım'ı daha mükemmel, daha muntazam bir surette tanzim etmek, kendi kanununu, kendi nizamını kendisi tertib eylemek için kurultayını açmaya karar verdi. Çünkü kurultay, o mukaddes heyet-i kanuniyyedir ki, Türk ırkına asırlarca intizam ve adalet temin etmiştir. Yalnız Türkler'e değil, onlarla beraber bütün milletler ve hatta bütün cihana bile saf ve temiz birer şa'şa-i adalet serpmiştir.

Çünkü kurultaydır ki, en kuvvetli hükümdarları bile kendi yasasının önünde hürmetle inkıyad ettirmiştir. Binaenaleyh, biz, nizam ve intizam-ı umumiyyeyi temin etmek istiyorsak; eski kanunları, yasaları, eski heyet-i kanuniyyeleri, kurultayları canlandırmak, onların canlı esaslarından esas almak, temel kurmak iktiza eder. İşte, bakınız, kurultay niçin açılıyor? Fakat, milletimiz bunu yalnız kendisi hüküm sürmek için açmıyor. Belki Kırım'da yaşayan bütün milletlerle beraber, elele, başbaşa vererek çalışmak için onu açıyor. Milletimiz âdildir. O, yalnız kendisini düşünenlerden, yalnız kendi saadetini temine çalışanlardan değildir. Milletimiz, başka milletleri, hatta kendi omuzuna bile almaya karar verdi. O, müessese-i siyasiye kurbanı değildir... (Alkışlar). O, kuvve-i ictimaiyye âşıkıdır.

Milletimiz bütün işlerini kurultay ile yapagelmiştir. O, pek çok fedakârlıklar, pek büyük âlicenaplıklar yaptı. Buna, onun parlak ve şanlı tarihi şahittir. O hürdür, hürriyet ve cumhuriyeti sever, hürriyet ve cumhuriyete perestiş eder. O, kendi hukukunu ne derece mukaddes tanır, diğerlerin hukukunu da o kadar takdir eder. O, hürriyet ve cumhuriyet uğruna bir zamanlar Kırım'ın yalılarında yaşayan Ceneviz cumhuriyetini kurtarmak için, kendi kan ve din kardeşleriyle bile muharebe etmeden, kan dökmeden çekinmedi. Ve bu uğurda hatta kendi istiklaliyetini bile feda etmiştir.

O, bugünkü yirminci asırda dahi başka milletleri o kadar sayıyor, onların hukuklarını o derece takdir ediyor, onlara büyük hürmet besliyor. Eğer o milletler, işçi adamlar, becerikli halklar ise, onlarla beraber işleyecek, onlarla beraber çalışacak, onlarla birlikte mesud olacaktır. O, Kırım'a, Kırımlılar arasına onlarla beraber nur ve

ziya serpecek, onlarla birlikte umumi bir güzellik, umumi mesud bir hayat yaşayacaktır. (Alkışlar).

Millet!

Kırım yarımadasında türlü renklerde birçok zarif gller, Őebboylar, zanbaklar, laleler vardır. Ve bu latif ve ruhnevaz çiçeklerin hepsinin kendilerine mahsus bir güzelliği, özlerine mahsus latif kokuları var. Bu gller, bu iekler Kırım'da yaşayan milletler: Müselman, Rus, Rum, Nemse* ve başkalarıdır. Kurultayın maksadı, bunları bir yerde toplayıp hepsinden bir güzel ve nefis buket yapmaktır. Güzel Kırım adasında hakiki, medeni bir lsvire tesis etmektir. Millet kurultayı yalnız müselmanları değil, asırlardan beri onlarla beraber kardaşa yaşayagelmiş diğer milletleri de düşünüyor. Onları da işe davet ederek, onlarla beraber kolkola verip gidecektir. Milletimiz bu işte bir amir değil, belki bir müteŐebbis, yalnız bir inŐiatrlk vazifesini icra edecektir.

Milletimiz, kendisini tanımayan ya da tanıyıp da onu başka renklerde göstermek isteyenlerin dediği gibi hodbin (egoist) değildir. Bunu, Kırım müselmanlarının -dörtyüz senelik saltanat ve hakimiyeti göstermektedir. Her milletin hukukunu tanımış, tanıyor ve tanıyacaktır. Kurultay, mselmanların emel ve maksadları ile beraber kendileriyle yanyana yaşayan Kırım'daki umum milletlerin de mlini yaşatacaktır. Kurultay, diğer milletleri de teşrik-i mesaiye davet edecektir. Yaşasın umum milletlerin emelini yaşatacak kurultay!

İşte, 24 Noyaber'de açılmasına karar verdiğimiz Millî Kurultay'ı hakiki bir heyet-i teşriyye yapabilmek ve bu heyetten neşet edecek kavanin-i ictimaiyye ve siyasiyyenin kuvvet ve hükmünü yükseltmek için, nizam için Kırım'da mükemmel bir adalet temin eylemek arzusuyla kendi ağuşunda ilim ve edebiyat, san'at ve ticaret esaslarıyla beraber Millî Kurultay'ı da yaşatacak olan millî mzemizi küşad ettik. Yaşasın millî mzemiz ve bu müessese-i milliye ve ilmiyyenin üzerine de saye-i sbhaniyyesinde asırlardan beri milyonlarca milletleri toplamış olan mukaddes Gkbayrağı'nı rekzetmeye andettik. O bayrak ki, Şimdiden sonra karalarda, denizlerde; hatta semalarda bile yükselecektir. Yaşasın Gökbayrak. (Alkışlar, hararetili ve medid).

Kırım Mecmuası, nr. 4, 13 Haziran 1334/1918, s. 61-65.

* Nemse deyimi, Osmanlılar bakımından Avusturya'yı ifade etmekte ise de, buradaki karşılığı Alman'dır.

KIRIM'DA BOLŞEVİK İSTİLASI TARİHİNDEN-I

O[sman] K[emal] Hatif

1918 senesi Kanunisanisi'nin ilk günlerinde Sivastopol'daki (Senterflot) komitesi, Bağçasaray'a delege olarak (Takaçef) namında birisini göndermiş ve ona müselman hükûmet-i milliyesine üç üç gün vadeli bir ültimatom itası vazifesini tevdi eylemişti. Bu ültimatomunda, Senterflut, Gözleve'de Bolşevikler'den Kırım askerî erkân-ı harbiyyesinin emriyle alınmış olan eslihanın iadesini ve sahil bataryalarıyla tayyare hangarının tahliyesini talep eylemekte ve aks-i takdirde Gözleve'yi bombarduman etmek üzere bir kuruvazör göndereceğini beyan etmekte idi.

(Takaçef), refakatında kurultay azasından Çapçakçı bulunduğu halde gece yarısından sonra saat üçte Bağçasaray'da Hansaray'ının müdürünün hanesine geldi. O esnada hükûmet-i milliyeye azasından hiçbiri Bağçasaray'da bulunmuyordu. (Takaçef), orada ültimatomunu tahrirî bir surette Halil Çapçakçı Efendi'ye tevdi etmiş ve kurultay azası sıfatıyla kendisinden bunun hükûmet-i milliyeye tebliğini talep eylemişti. Ültimatom, Sivastopol'daki (Senterflut) ve (Amele, Asker ve Köylü Mebusları Komitesi) namına muharrer bulunuyordu.

Ertesi günü Çapçakçı, ültimatomu otomobile Akmescid'e götürmek için hareket eylemişti. Yolda ise hükûmet-i milliyeye Hariciye ve Harbiye Müdürü Cafer Seyyid Ahmed Efendi'ye tesadüf etdi. Harbiye Müdürü, Bağçasaray'a ikinci atlı Kırım pulkunu tahlife geliyordu. Halil Efendi, ültimatomu Cafer Seyyid Ahmed Efendi'ye tevdi eyledi. Ertesi günü Bağçasaray'da (Hansarayı) havlusunda ikinci Kırım atlı pulkunun tahlifi ve ona bayrak itası merasimi icra olundu. Cafer Efendi, askere hitaben irad eylediği nutkunda, Kırım askerinin en kuvvelli mevaki hücumu hazırlanmaları icab eylediğini ihtar etdi.

Sivastopol bolşeviklerinin ültimatomu artık onlarla mücadele etmek zamanının hülul etmiş olduğunu tamamen gösteriyordu. Binaenaleyh, Harbiye Müdürü askeri bu hale hazır bulundurmaktan başka çare göremiyordu. Bağçasaray ve Akmescid'de her tarafa karakollar konuldu. Şimale gitmekte olan müsellağ bahriye efradının silahları Bağçasaray istasyonunda ellerinden alındı.

Kırım müslüman süvarileriyle bolşevikler arasında ilk müsademe Kerç şehrinde vaki olmuştur. Buranın bolşevikleri liman amelesinden ibaret idi. 3 Kanunisani tarihinde bu amele, esliha deposuna hücum etmiş ve oradaki eslihayı yağma etmişti. Kırım süvarileri bu yağmaya mümanaata teşebbüs etmiş olduklarından orada müsademe başlamıştır. Liman amelesi şehrin büyük kışlasına yerleşerek eskadronlar muntazam bir halde gelirken, ansızın üzerlerine ateş etmiş, atlar ürkmüş ve dört iskadron şehid olmuştur.

Muharebe vukuuna mani olmak için 120-150 kişi adedinde olan iskadronlar, Kırım askeri erkân-ı harbiyyesinin emri üzerine (Eski Kırım) şehrine çekilmişlerdir. Kerç şehriden 38 verst uzaklığında olan Eski Kırım müslüman süvarilerinin çekilmesi üzerine, Kerç'de bolşevik amele vaziyete hakim olmuştur.

Kerç'deki bu müsademe bütün Kırım'daki bolşevikler için bir işaret olmuştur. Derhal Akmescid, Yalta, Bağçasaray ve sair yerlerde birtakım kara güruh peyda olarak hükümet-i milliye aleyhine propagandaya başlamış ve hükümet-i milliyeyi inkılab aleyhinde bulunmakla itham eylemişlerdir. Diğer cihetden (Senterflut)'un ultiatomundaki müddet dahi geçmiş olduğundan, Sivastopol komitesi Yalta ve Gözleve'ye birkaç sefain-i harbiyye göndermiştir.

Aynı günlerde, yani Kanunisani'nin başında Akmescid'de Cafer Seyyid Ahmed Efendi orada bulunmadığı esnada, hükümet-i milliye reisi Çelebi Cihan Efendi'nin emriyle (Narodni Dum)'un Kırım asakiri tarafından işgali vak'ası cereyan etmekteydi. Bu vak'a ise her tarafda derin bir tesir icra eylemişti.

Esasen müslümanlar aleyhinde bulunan kara güruh bu vak'adan bil-istifade hükümet-i milliyeyi Kırım askeri erkân-ı harbiyyesi hakkında bir türlü şayiat çıkarmağa başladılar.

Kurultay azasından bazıları tehlikeyi görerek, Çelebi Cihan Efendi'den (Narodni Dum) etrafındaki askeri karakolların kaldırılmasını talep etseler de, hükümet-i milliye reisi eski kararında ısrar etmiş ve mesele Yalta'dan Cafer Seyyid Ahmed Efendi'nin avdetine kadar bu halde kalmıştır. Cafer Efendi'nin avdeti üzerine toplanan kabinede, Çelebi Cihan Efendi ekalliyetde kaldığından, istifasını vermiş; parlamento riyaseti dahi hükümetin istifasını kabul ederek, parlamentoyu fevkalade ictimaya davet eylemiştir.

Aynı zamanda hükümet-i milliye ile Sivastopol inkılab komitesi arasındaki gerginlik de son dereceyi bulmaktaydı.

Yalta'da eskadronlar ve yerli müslümanlarla bolşeviklere arasında müsademat başlamışdı. Limanda bulunan torpedo muhripleri Yalta civarındaki (Dereköy)'ü bombardıman ediyorlardı. (Dereköy)'ün tamamen müslüman olan ahalişi çoluk-çocuk, genç-ihiyar biraz daha yüksek mevkide bulunan (Ayvasil) karyesine civar ormanlara veyahud (Özenbaş) köyüne iltica eylemişlerdi.

Aynı zamanda ise şehirde eskadronlarla müslüman gençleri ve bolşevikler arasındaki müsademat ber- devam idi.

Bu haberler Akmesjid'e gelince, Cafer Seyyid Ahmed Efendi, Sivastopol komitelerine bir telgraf göndererek, şayed bolşevik mezalimi devam edecek olursa, Sivastopol şehrine zahire irsalatının men' olunacağını bildirdi. Bolşevikler bu tehdidi mevki-i istifadeye koydular ve buldukları eşhasın kâffesini teslih ederek 3-4 bin kişiyi top ve mitralyozla birlikte Tatar askerlerine karşı sevk etdiler. Kırım askeri bu esnada (Belbek), (Kaçı), (Bağçasaray) ve (Akmesjid)'de bulunuyordu. İlk müsademe Koçi nehri kenarında oldu. Kanunisani'nin 11'inde bir avuç eskadron binlerce bolşeviği saatlerce tevkif etdiler. Harb meydanlarında iktisab-ı mümarese eylemiş olan eskadronlar bolşeviklerin sıralarını sür'atle seyrekleştiriyorlardı. Lakin, mühimmat kifayet etmediğinden en sonra eskadronlar Koçi'ye doğru mecbur olmuşlar ve orada düşmanla kanlı bir müsademe yapmışlardır. Tüfek adedi, top ve mitralyoz kuvveti bolşevik çeteleri tarafındaydı. Binaenaleyh, Kırım askeri Bağçasaray'a doğru ric'ate mecbur oldu. Bütün Bağçasaray gençliği eline ne geçirebildiyse askerin imdadına koşdu. Fakat bu esnada Bağçasaray ve Akmesjid'de o vakte kadar gizlenmiş olan bolşevik taraftarı, askerin ve gençlerin cebhe-i harbe bulunmasından bil-istifade, Kırım askerinin arkasından istihzaratda bulunmağa başladılar. Bunlar, mahalli komitelerini ve inkılab çetelerini tertib ve teşkil etdiler.

Sivastopol taifeleri ile amelesi bütün gece Kırım askerleri tarafından (Alma) boyunda tevkif olundular. Fakat ertesi günü (12 Kanunisani) bolşevik kuvvetleri artık Akmesjid'e girmişlerdi. Bunlar derhal icra-yı mezalime başladılar. Kaymakam (Osman Benarlanof) yaralı olduğu halde, evinden çıkarılarak yahudi mezarlığının arkasında vahşiyane bir surette şehid edildi. Diğer birçok Tatar zabitanı dahi tevkif olunarak milletlerinin uğruna şehid gitdiler.

Bolşeviklerin Akmesjid'e duhulü günü fevkalade ictimâ için toplanmış olan parlamento azası, bir ictimâ akdederek, kan dökülmesinin önü alınabilmek üzere, müzakerat-ı sulhiyye için delege gönderilmesine karar verdi. Aynı zamanda

Akmescid'de bolşevik rüesasından (Miller)'in taht-ı reyasetinde olarak teşekkül etmiş olan inkılab komitesi de (Alma)'ya kendi azasından birkaçını göndermiştir. Lakin ne Tatar parlamentosunun ve ne de bolşeviklerin murahhasları o gece Akmescid'den hareket edemediler. Zira, şehirde ne bir araba ne de bir otomobil bulmak mümkün idi. O gece Akmescid tamamen bir ölüm sükûtu içinde bulunuyordu.

Belediye dairesinde belediye azasından bolşevik olmayan amele, asker komitesi azasından ve Tatar parlamentosunun bazı azasından mürekkeb olarak bi-taraf bir sulh heyete teşekkül etdi. Bu heyet azası bir ellerinde beyan-ı lenta olduğu halde bütün şehri dolaşarak ahval-i umumiyeye hakkında malumat topladılar. Bunlar aynı zamanda kendi tali'lerine bırakılmış ahali-i beldeye, (Narodni Dum)'da bolşevikler tarafından sür'atle teslih edilmekte bulunan anasır-i seyyie tarafından bir fenalık yapılmamasına nezaret etmek vazifesini de deruhde etmişlerdi. Şehirde bulunan cani, hırsız ve bunun gibi ne kadar fena unsurlar varsa, hepsi dışden tırnağa kadar teslih edilmişdi.

Parlamento azasından bir kısmı da gece parlamento binasında nöbet bekledi. Kırım askerî erkân-ı harbiyyesi zabitanından birçoğu (Alma) boyunda cebhe-i harbde idi. Diğer kısmı, yani Akmescid'de bulunanları bolşevik tufanı neticesi olarak kendi hayatlarının kaydına düşmüşlerdi. Parlamento, Kırım askerî erkân-ı harbiyyesi dairesinin boş olduğunu görünce, azasından İdrisof'u, mezkûr dairedeki eşya ve nükûdun muhafazası için komiser tayin etdi.

Bolşevik çetelerinin Alma boyundan Akmescid'e gelmesi üzerine, şehirde yağma ve kıtal başladı. Her tarafa dehşet salmak için bolşevikler hiçbir hedef gözetmeyerek top, tüfenk ve mitralyoz ateşine devam ediyorlardı. Her tarafa yayılmış olan matros (bahriye) çeteleri, masum ve bi-günah birçok ahaliyi kurşuna diziyor; aynı çetelerden bir kısmı Tatar parlamentosunun ictimagâhı olan (Dvaryanskoe Sabranie) binasına gelerek ölüm tehdidi tahtında olarak oradaki mebuslardan eslihanın kendilerine teslim olunmasını talep ediyorlardı.

Akmescid'in bolşevikler tarafından istilası üzerine Kırım'ın bütün şehirlerinde, Askerî İnkılab Komiteleri teşekkül ederek, bolşevik rüesası mezkûr komitelerde bulundular ve fiilen bütün Kırım'ın hakimiyetini ellerine aldılar.

Birkaç gün sonra Akmescid inkılab komitesinin bir emirnamesiyle müslüman parlamentosu inkılab aleyhinde ittiham olunarak lağvedildi. Bunu müteakıb parlamento azasının birçoğunun takibine ibtidar olundu. Hükûmet-i Milliye Reisi

Çelebi Cihan Efendi tevkif olunarak Sivastopol'a sevk ve orada hapse ilka olundu. Birkaç gün sonra Evkaf ve Maliye Müdürü Seyyid Celil Efendi Hattatof dahi Bağçasaray'da taht-ı tevkife alınarak Akmesjid'e götürüldü. Yalnız, Harbiye ve Hariciye Müdürü Cafer Seyyid Ahmed Efendi, şimal taraflarına gizlenebilmişdi.

Bolşeviklerin Bağçasaray'a duhulü üzerine (Ruskaya Slabodka)'daki Ruslar silahlanarak islam üzerine yağma ve garete başladılar. Ahalinin ekseriyet-i azimesi müslüman olduğu halde, hükümet, Rusya haydudlarının elinde bulunmakta idi. Eski çarlık idaresinin gradavoy (polis) jandarma ve hafiyeleri derhal bolşevik olup, inkılab komiteleri tertib etdiler. Tatarlar arasında ise hiçbir bolşevik yokdu, onların yalnız esnaf teşkilatı vardı. Bu esnaf teşkilatı (Savyet)'lere ziyalı azasından birkaçını vekil olarak intihab etdi. Aynı zamanda Akmesjid bolşevik heyetiyle inkılab komitesine bazı münevver müslüman gençleri girmiş bulunuyordu.

12 Kanunisanı 1918 gecesinden sonra Akmesjid'de taharriyat ve yağma kesb-i şiddet eyledi. Şehir ahalisinden hiçkimse korkusundan harice çıkamıyordu. Sokaklarda yalnız müsella matrus çeteleri dolaşiyor ve bütün mağazalar mesdud bulunuyordu. Her ne kadar müslüman parlamentosu mefsuh bulunuyor ise de, parlamentonun sol cenahı yine meydan-ı siyaseti terketmedi ve Tatar Sosyalist Fırkası'yla ittihad ederek millî müessesatın muhafazasını deruhde etdi.

13-14 Kanunisanı tarihinde bu Sosyalist Fırkası bir merkezî komite teşkil etdi. (Millet) ve (Kırım Ocağı) gazetelerinin matbaalarının bolşevikler tarafından zabtolunması tehlikesi vardı. Sosyalist Fırkası, bu matbaaların kendisine ait olduğunu ilan etdi ve ictimalarını parlamentonun toplanmakta olduğu salonda akdederek orasını da muhafaza etdi ve hükümet-i milliyeye ait eşyadan mühim bir kısmını ziyadan kurtardı. İlk zamanlarda bolşevikler, Tatar Sosyalist Fırkası'na su-i nazarla bakmıyorlardı. Fırka, yukarıda zikri geçen matbaa sahipleri ile bil-ıtilaf (Işci Halk) gazetesini kendi mürevvic-i efkârı olmak üzere mevki-i intişara vaz'eyledi. Lakin, komite pek büyük müşkilat karşısında bulunmakta idi. Zira, fırkanın azası gazetenin neşrini temin edebilmek için mevcut bütün paralarını feda ediyorlardı. Zira, Kırım'daki sair müslüman gazetelerinin kâffesi tatil-i neşriyat etmiş bulunuyordu.

Bolşevikler her tarafta bir dehşet devri idame etmekte idiler. Bağçasaray'da bila-sual ve la-cevab yalnız bazı kimselerin ihbarı üzerine beş kişi kurşuna dizilmişdi. Bunlardan biri (Aziz) Şeyhi'nin oğlu ve diğer ikisi de cebhe-i harbden avdet eden iki müslüman asker idi. Kararlar, Bağçasaray istasyonunda anarşist (Rakitskiy) ile sabık

bahriye zabitanından (Mihailof) taht-ı riyasetinde bulunan inkılab komitesince ita edilmekte idi. Atlı pulk kumandanlığına, onüç sene kalebendliğe mahkum bir cani olduğu sonradan anlaşılan (Vasilef) namında biri tayin olunmuşdu.

Bir kimse tevkif edilince mezkûr inkılab komitesine getiriliyordu. Başkaca tahkikata lüzum görülmeksizin sarhoş matruslardan, hapisden taçmış canilerden ve kızıl hassalardan mürekkeb bir miting toplanır ve kendilerinden "filan adam kurşuna dizilmeli mi" suali sorulurdu. İşte biçare mevkufun hayat ve mematı bu haşeratın elinde idi. Bunların ekseriyeti "evet" diye karar verdi mi, mevkuf derhal istasyonun kurbindeki meydana götürülüyor ve kurşuna diziliyordu.

İşte gerek Akmesjid ve gerek Sivastopol'da birçok masumların itlafı için takip olunan yegâne usul-i muhakeme bundan ibaret idi.

Bolşevikler'[in] diğer bir usul-i adaleti de vardı ki, o da şundan ibaretti: Kabahatlı olsun olmasın, hapishanelere doldurdukları erbab-ı zekâ ve zabitanın bir grubu çıkarıp önlerine katarlar ve oraya vasil oldukları zaman kurbanlarını kaçmağa icbar ederek, onları arkalarından mitralyoz ateşiyle imha ederlerdi. İşte Kırım'ın en büyük meyve tacirlerinden Abdurrahman Mehmedof, islam zabitanın miralay (Aliyef), (Balatohof), (Burnaşef), (Bayburtlu) ve saire hep bu usul-ile ifna edilmişlerdir.

Bolşevikler, bütün kurbanlarını umumi bir çukura dolduruyorlardı. Bolşevik tufanının şiddeti geçtikden sonra Müslüman Sosyalist Fırkası, Akmesjid'de askerî imam Seyyid Mehmed Efendi'yi şehir civarına çıkara(rak), müslümanlardan şehid edilenlerin naşlarını taharriye memur etdi. Seyyid Mehmed Efendi, Kanunisanı'nın yirminci günü vazifesine ibtidar ederek, takriben yetmiş müslüman zabıt ve münevveranın naşını tanıdı ve bunların techiz ve tekfinini icra eyledi. Seyyid Mehmed Efendi'nin hikâye eylediğine nazaran, müslümanların birçoğunun naşı müdhiş bir halde bulunmakta idi. Bilhassa Miralay (Benarlanof)'un gövdesi kılış yarasıyla parça parça edilmişdi. Diğerlerinin kafatasları yarılmış, beyinleri akıtılmışdı. Bu feci levhalar Imam Efendi'nin üzerinde o kadar fena tesir eylemişdi ki, zavallı ikmal-i vazife ettiği vakit, yani Kanunisanı nihayetinde cinnete yakın bir hal-i asabiyyette bulunmakta idi.

Kırım Mecmuası, nr. 9, 22 Ağustos 1334/1918, s. 161-164.

KIRIM'DA BOLŞEVİK İSTİLASI TARİHİNDEN-II

O[smen] K[emal] Hatif

Bolşevik anasının Kırım'ı istilasından sonra bütün şehir ve köylerde (Amele, Asker ve Köylü Vekilleri) komiteleri intihab eyledi. Bu komitelere delege göndermek amele teşkilatlarının, sanayi ittihadlarının, köylü ameleleri cemiyetlerinin, asker cemiyetlerinin ve sosyalist fırkalarının hakkı idi.

Bolşevik anasır her tarafda erbab-ı ilim ve vukufu ihtilal aleyhinde bulunmakla ittiham ederek, bütün propagandasını onların aleyhine tevcih eylemekte idi. Bundan dolayı teşkil olunan amele, asker ve köylü vekilleri komitelerinde, efkâr-ı münevvere ashâbı ekalliyette bulunuyordu. Diğer delegeler ise amele, asker ve köylünün cahil tabakalarına mensub buldukları cihetle haris, müntakim ve kan dökmekten korkmayan bolşevik rüesasının elinde birer muti aletten başka birşey değillerdi. İşte bu komitelerde bütün mesail, bolşevik nokta-i nazarından tedkik ve hallediliyordu.

Bu komitelerin arkasında da, azasından her biri cinayete mahkûm haşeratdan başka birşey olmayan, Bahr-i Siyah ihtilal müfrezelerinin heyet-i merkeziyyesi vardı. Fukara amele menafinin müdafii sıfatını takınmakta olan bu bolşevik haydudlar, elleri ve yüzleri kan ve çamur içinde, omuzlarında tüfenk ve bellerinde yüzlerce fişenk asılı olduğu halde sokakları dolaşırken, kendilerini görenler üzerinde büyük bir hiss-i tedehhüş bırakmakta idiler. Bolşeviklerin bütün hakimiyeti haiz addedikleri amele, asker ve köylü komiteleri bile, bu kana mülemma haydudların önünde kendilerini titremekten alamazlardı. Mesela; bu komitelerce haiz-i ehemmiyet bir mesele mi müzakere olunacak, derhal kumite azasının arkasına müsellâh bir müfreze matrus veya kızıl hassa efradı gelip ahz-i mevki ederdi. Tabii idi ki, bu şerait dairesinde bolşeviklerin arzu ettikleri neficeden başka bir nefice vermezdi.

Bolşevik inkılabından sonra her tarafda teşekkül eden amele, asker, köylü komitelerinden bazıları tecdiden intihab olundu. Bu suretle Bağçasaray komitesi de yeniden saylandı.

Bağçasaray'da ekseriyet-i kat'iyeyi haiz Tatarlar'dır. Bundan ma'ada şehir-i mezkûrda takriben dört-yüz senelik bir mevcudiyete malik birçok hırf ü sanayi cemiyetleri vardır (Takbiren yirmi cemiyet). Bunların teşkilatı muntazam ve ayrı ayrı nizamnameleri vardır. Geçen sonbaharda vaki olan intihablarda bunların re's-i idaresine Tatar Sosyalist Fırkası'na mensub gençler gelmişti. Bu cemiyetlerin takriben

altıbin kadar mukayyed azası vardır. Demokratik esasat üzerine bina edilmiş olan bu cemiyetler, bolşevik programına kat'iyen yanaşmamışlar ve bolşevik propagandası onların üzerinde hiçbir tesir icra edememiştir. Yeni Bağçasaray (Savyet)'ine bu hırf ve sanayi cemiyetleri azası miyanındaki efkâr-ı münevvere ashabını ve bilhassa hırf ü sanayi cemiyetleri reisi (Abdürrefi Abiyef)'i delege olarak gönderdi. Abiyef, daha 1905 senesinden beri Tatar Sosyalist Fırkası'na mensub bulunuyordu. Binaenaleyh, bolşevik zamanında, yani Kanunisanı'nın onikisinden 1918 senesi Nisanı'nın nihayetine kadar Bağçasaray'da büyükce bir rol oynayabilmiş ve Tatarlar'a hayli hizmetler ifa edebilmiştir.

Bolşevikler, Abiyef'i gizli mürteci zannetmekte olduklarından pek sevmezlerdi. Hatta, kendisini birkaç kere taht-ı tevkife almışlarsa da, Abiyef, gerek Tatar ve gerek Rus ahali arasında iyi tanınmış olduğundan, ölümden kurtulabilmiştir.

Yukarıda beyan edildiği vechile bolşevik idaresi esnasında Kırım'da bütün hakimiyet (Savyet) meclislerine ait bulunuyordu. Müessesat-ı saire ise -zemstova, milli idare ilh- burjuvazi müessesatı ve binaenaleyh mürteci addolunmakta ve bu itibarla merdud bulunmakta idi. Adliye, maliye, maarif, harbiye velhasıl şubat-ı idarenin kâffesi amele, asker ve köylü vekilleri savyetlerine intikal etmiş ve orada her biri için birer (Komisyon) teşekkül eylemişti. Bu suretle birer adliye, maliye, maarif, askerî müdafaa-i mesai ilh. komisyonları vardı. Halbuki savyetlerde efkâr-ı münevvere ashabı pek az olduğundan, bu komisyonlar kendilerine tevdi olunan işlerle hiç münasebeti olmayan na-ehillerin eline düşmekteydi. Mesela, bir otomobil idaresinden başka birşey bilmeyen bir şoför ertesi günü müstantık oluveriyordu. Bir elektrik çıngrak ve lambalar tamircisi, maarif merkezi komiseri olmuşdu. Tabii bu şerait dahilinde memleketin idaresi pek fena gidiyordu. Bolşevikler ise, idaredeki adem-i muvaffakiyetlerini burjuvaziyanın ve sağ cenah sosyalistlerinin entrikalarına atfediyorlar ve bu suretle izah eyliyorlardı.

Dehşet her gün tezayüd etmekle beraber, bolşeviklerin düşmanlarının adedi de artmakta idi. Bolşevikler'e karşı bilhassa Tatarlar büyük bir kin ve adavet besliyorlardı. Zira, hükümet-i milliyye iskat edilmiş, kurultay dağıtılmış, vakıf ve icra komiteleri seddolunmuş ve Tatarlar kendilerini tarik-i selimde idare edecek her türlü müessesatdan mahrum bırakılmışdı.

Sevk-i tabii ile sahne-i siyasete Tatar Sosyalist Fırkası çıktı. Her ne kadar bu fırka dahi bolşevik programını tervec etmiyor idiye de, hakikat-i ahvali görmüş ve

icabat-ı mevkie göre harekete karar vermişdi. Mezkûr fırkanın merkezî komitesi umur-ı milliyyeyi yed-i idaresine almış ve 1 Şubat 1918 tarihine kadar ifa-yı vazife etmiştir. Bu tarihte yegâne Tatar bolşevik olan İsmail Kerim Canof (Arkadaş Firdevs) tarafından millî (?) bir miting tertib olunarak, Müslüman İşleri Komiserliği nezdinde muvakkat bir heyet intihab etdirilmiş ve binaenaleyh umur-ı milliyyenin idaresi Tatar Sosyalist Fırkası'ndan, başında Kerim Canof bulunan bolşevik komiserliğine intikal etmiştir. Tatar Sosyalist Fırkası, umur-ı milliyye ile iştigal eylediği esnada icra eylediği teşebbüsat ile mahbesden ve belki de ölümden yüzelli kadar müslümanı kurtarmıştır. Bunların içinde kurultay azasından birkaçı da bulunmakta idi.

Sosyalist komitesi (Millet) ve (Kırım Ocağı) gazetelerinin matbaalarını bolşevik dest-i tasallutundan muhafaza etmiş, Kırım atlı askeri kışlası yanındaki cami-i şerifin eşyasını kurtarmış, bolşevikler tarafından şehid edilmiş olan müslümanların naşını aratdırarak adab-ı islamiyyeye tevfikân defnetdirmiş, bolşevik (Savyet)'i ve inkılab mahkemesi nezdinde müslümanların hukukunu muhafaza için teşebbüsatda bulunmuş ve hatta bazı yerlerde bolşeviklerle mücadele için hafi tertibat vücuda getirmeğe de çalışmıştır.

Bolşevikler evvela sosyalist fırkasına karşı itimad göstermiş ve fakat bilahire sosyalist fırkasının bolşevik amaline muvafık suretde hareket eylememekte olduğunu görünce, azası aleyhinde takibata başlamıştır. Mezkûr azadan bir kısmının hanesinde taharriyat icra olunduğu gibi, bir kısmı da taht-ı tevkife alınmıştır.

Müslüman umuru komiserliği teşkil meselesi Akmesjid ihtilal komitesi tarafından ileri sürülmüş ve mezkûr komiserlik umur-ı islamiyyenin idaresine şu suretle vaz'-ı yed etmiştir:

Akmesjid şehri bolşeviklerin idaresine geçtikden sonra müslümanların umuru, bolşeviklerin yegâne kâni tarafdarı olan İsmail Kırım Canof'a (Firdevs) tevdi olunmuşdu. Fakat, müslümanlar miyanında (Arkadaş Firdevs)'i kimse tanımadığı ve tanımak istemediği cihetle, bolşeviklerin teşebbüsüyle Kanunisani'nin son günlerinde Akmesjid'de müslümanların millî (?) mitingi tertib olundu. Cevami-i şerifeden birinin havlusunda vaki olan bu mitinge ne oldukları bellisiz üçyüz kadar kişi iştirak etti ve Kerim Canof (Firdevs), Çapçakçı, Hurşid Kırım Taif ve saire birer nutuk irad ederek, umum müslümanların kongresinin davetine kadar umur-ı milliyyeyi rüyet görmek üzere müslüman işleri komiserliği nezdinde bir heyet-i muvakkata teşkili lüzumundan bahseylediler.

Tatar Sosyalist Fırkası, millî işleri hodbehod kendi eline almış olduğundan bahsolunarak aleyhinde idare-i kalam olundu ve komiserlik nezdinde heyet-i muvakkataya atideki kimseler intihab olundu:

- 1-İsmail Kerim Canof (Arkadaş Firdevs)
- 2-Hurşid Kırım Taif (Sulh hakimi)
- 3-İsmail Numanof (Siyasi)
- 4-Halil Çapçakçı (Tabib-i askerî)
- 5-Halil Habibullahoğlu (Muallim)
- 6-Yakub Kemal
- 7-Ilyas Başlavski (Muallim ihtiyat zabiti)
- 8-Ömer Mansurski (Muallim)
- 9-Doktor Rüstem Bekof
- 10- Selamet Şirinski (Ziraat mühendisi)
- 11-Abbas Şirinski
- 12-Süleyman İdrisof (Talebe)
- 13-İsmail Arabski (Muallim)
- 14-Seyyid Ahmed Abdullahoğlu (Müslüman amele cemiyeti reisi).

Bilahire bunlardan Yakub Kemal Efendi istifasını verdi.

Tatar Sosyalist Fırkası, bütün işleri bu heyet-i muvakkata devretmeğe mecbur oldu. Bu heyet-i muvakkata azası -İsmail Kerim Canof müstesna olmak üzere- bolşevik fırkasına mensub değillerdi. Fakat sevk-i ahval hasebiyle onlarla teşrik-i mesaiye razı olmuşlardı ve millete az çok da olsa hizmet etmeği arzu ediyorlardı.

Hakikat-i halde heyet-i muvakkatanın elinde büyük bir nüfuz yokdu. Asıl hakimiyet (Miller) namındaki şahsın taht-ı idaresinde bulunan Akmesjid İnkılab Komitesi'nde idi.

Heyet-i muvakkata hükümet-i milliye binasına yerleşmiş ve kapısına da, "Akmesjid İhtilal Komitesi Nezdinde Müslüman Umuru Komiserliği" levhasını talik eylemiştir.

Komiserlik derhal işe mübaşeret etdi. Kırım'da bolşevik iştilasından sonra bütün müessesat-ı milliye kapınmışdı. Millî mekteplere pek büyük zahmetlerle beka bulabilmişlerdir. Fakat, iki aydan beri maaş alamamış olan muallimler şiddetli bir sefalet içinde puyan idiler. Mesela, Bağçasaray'daki Mengli Giray müessesesi (Zincirli

Medrese), Darül-muallimin, Sanayi-i Nefise ve Hüner Mektebi pek naçar bir vaziyetde idiler. Zira, düçar-ı havf ve dehşet olmuş olan ahali, hiçbir cihetden iane göndermeğe cesaret edemiyordu. Komiserlik, bu millî maarife yardım ettiği gibi, (Al Bayrak) ismiyle bir de gazete neşrelemiştir.

Komiserlik, faaliyeti esnasında Kırımlı müslümanlara pek fenalık etmemiştir. Bunun da sebebi, azasının bolşevik olmamasıdır. Mamafih, millete büyük bir fayda dahi getirmemiştir. Zira, bütün mukarreratı ancak Akmescid Amele ve Asker ve Köylü Vekilleri Meclisi'nce tasvib edildikten sonra icra olunabilmekte olmakla, komiserlik, heman ataletle mahkûm idi denebilir. Bunun için, onun faaliyeti hemen hiç nazar-ı dikkati celbetmemiştir.

Kırım Mecmuası, nr. 10, 5 Eylül 1334/1918, s. 183-186.

TÜRK-TATAR AKVAMI ve VILSON'UN PRENSİPLERİ

O[sman] K[emal] Hatif

Harb-i Umumi'nin hitamı takarrüb etdikce bütün dünyayı altüst etmiş olan bu badirenin nihayetinde akdolunacak sulhun, milliyet ve hukuk-ı akvam esaslarına tevfikân tesis olunacağı ihtimalatı daha ziyade kesb-i kuvvet eylemekdedir. İtilaf devletleri azasından Amerika Cemahir-i Müttehidesi reisi, bu sulhun mümkün olduğu kadar hukuk-ı gayre tecavüz etmemesini teminen müteaddid defalar irad eylediği nutuklarında bazı düsturlar ileri sürmüştü. Şimdi bu düsturlar ittifak-ı müsülles devletleri tarafından sulh akdine esas olmak üzere kabul edilmişler ve hatta bu hususda düvel-i mezkûrece Mösyö Vilson'a resmî müracaat da vaki olmuştur. Her ne kadar bu esasat üzerine müzakerat-ı sulhiyyeye ibtidar edilmiş ise de, harb-i umuminin eskiden beri aldığı cereyanın muhtelif milliyetlerin muhafaza-i hukuku istikametinde takib edilegelmiş olmasına nazaran, büyük devletlerin ihtirasat-ı arziyyesine rağmen, neticeten Vilson nazariyatının vasi mıkyaşda takib edileceği şübhesizdir.

Bu harb-i umumide daha evelce de hukuk-ı akvamın şayan-ı ihmal olmadığı nazar-ı dikkate alınmış ve (Brest Litofsk)'da akdolunan sulh, az çok milliyet esasını takib etmiştir. Her ne kadar bu sulhun yalnız Brest Litofsk kongresine müracaat etmiş

olan milletlerin hukukunu temin etmiş ve hukuk-ı akvam prensibinin orada suret-i tatbiki Amerika reis-i cumhuru Vilson'un mazhar-ı tasvibi olmamışdı. Filhakika, Brest Litofsk müzakeratı esnasında âkidler; mesela Kırım'ın istiklal yolunda atmış olduğu adımlara, vücuda getirmiş olduğu teşkilat-ı düveliyyeye tamamen değilse de az çok vakıf idiler. Halbuki, müzakerat esnasında yalnız Kırım'ın da istiklal taleb eylemekte olduğu Von Kolman cenabları tarafından beyan edilmekle iktifa edilmiş ve fakat Ukrayna'nın ve sairenin istiklalleri tasdik edildiği halde, Kırım'ın -sırf Ukrayna'nın bolşevikler tarafından istilası sebebiyle delege gönderememiş olmasından dolayı- istiklali meselesi nazar-i dikkate alınmamışdı. Hatta bu ihmal keyfiyeti bilahire şibeh-i cezirenin Kırım-Tatar askerleriyle Alman orduları tarafından bolşeviklerden tahliyesinden sonra da devam etdi ve elyevm de şibeh-i cezirenin vaziyeti takarrür etdirilmedi. Fakat, Kırım, istiklal uğrunda eski mücahedatında devam eyledi ve elyevm de her türlü müşkilata, Ukrayna'nın tazyikine rağmen yine teşkilat-ı düveliyyesini muhafaza eylemekte ve ayrı bir vahdet-i siyasiyye halinde bulunmaktadır. Aynı suretle Kazan etrafında orada büyük ekseriyet teşkil eden şimal Türkleri tarafından müesses (Idil-Ural) Cumhuriyeti, Kazakistan Cumhuriyeti ilh. de Brest Litofsk muahedatı esnasında nazar-i dikkate alınmamışdı. Elyevm bu cumhuriyetler Rusya'nın her tarafını taht-ı istibdadlarında bulundurmakta olan bolşeviklerin eyadi-i tazyikindedir. Fakat, herhalde onlar da kendilerini ayrı bir milliyet olarak hissetmişler ve bunu akval ve ef'al ile isbat eylemişlerdir. Binaenaleyh, Vilson'un ondört maddesinin altıncısını teşkil eden Rusya mesaili mevzu-i bahs olduğu vakıt, gerek Kırım ve gerek sair Türk-Tatar vahdet-i siyasiyyelerinin mukadderatını da doğrudan doğruya nazar-i itibara almak kabil olamayacaktır. Her milletin kendi mukadderatına hakim olması prensibi hemen bütün devletlerce ruy-i kabul bulduğu ve hatta bazı devletlerin son senelerdeki siyaset-i harisanelerini düçar-ı tadil eyleyecek bir tarzda tatbik olunduğu bir devrede Rusya Türk-Tatarları'nın amal-i milliyyeleri ihmal edilecek olursa, o vakıt "tayin-i mukadderat", "sulhda adalet", "küçük akvamın muhafaza-i hukuku" gibi sözlerin bir riyakârlıktan başka birşey olmadığı şiddetle tezahür eyleyecektir. Ancak, Cemahir-i Müttehide, bütün itilafa bahşettiği kuvvetli muavenetle nazım-ı alem şeklinde arz-ı mevcut eylemekte olduğundan -alakadar akvam tarafından kendi haklarını tanıtmak için bezl-i mechuddan geri durulmadığı takdirde- bu prensiplerden onların da istifade eyleyecekleri kaviyyen memuldür.

Mösyö Vilson, 12 Şubat 1918 tarihiyle Amerika Kongresi'ne gönderdiği beyannamesinde şu prensibi de serdeylemişdi:

"Vazih bir suretde taayyün etmiş olan amal-i milliyye, en geniş prensip dairesinde mazhar-ı müsaade olmalı ve ne yeni ve ne eski ihtilaf sebepleri idame edilmemelidir".

İşte bu prensip Brest Litofsk muahedesiyle başlayıp siyaset-i aleme hakim olacak kadar bir nüfuz iktisab eylemekte olan, "her milletin kendi mukadderatını bizzat tayin eylemesi" esasını daha vazih bir suretde tesbit eylemektedir. Rusya'daki Türk-Tatarlar'ın bu prensipden tamamen istifade etmeğe hakları vardır. Onların harekât-ı milliyyesi yalnız "emel" şeklinde kalmayarak şayan-ı takdir birçok fiiliyata da inkılab eylemiştir.

Ezcümle Kırım Türk-Tatarları, fikr-i millîlerini bütün cihanca ancak hürmetle telakki edilecek* bir şekilde izhar eylemişler ve gayet demokratik esaslara ibtina eden ve kadınların da hakk-ı reyinin istimaliyle meydana çıkan kurultay meclisleriyle vahdet-i siyasiyye halinde meydana çıkmak hususundaki azimlerini göstermişlerdir. Bir milletin kemal-i azm ve gayretle en hür prensiplere tevfikân Rusya'nın keşmekeşi içinde bir meclis-i teşri vücuda getirmesi ve bu meclisin en demokratik desatiri muhtevî bir kanun-i esasi kabul eylemesi, o milletin hukukunun -garazkârlık ve su-i niyet olmadıkça- inkâr edilememesini müstelzemdir. Mösyö Vilson, Kırım'da en vazih suretde taayyün etmiş bir hareket-i milliyye bulacaktır. Her ne kadar Kırım harekâtı kadar mesud olamadı ise de, Kazan Tatarları'nın mücahedat-ı milliyyesi de, orada haiz-i ekseriyyet olan milliyetin izhar-ı amali olmak itibarıyla şayan-ı ehemmiyettir. Vaziyet-i coğrafiyyesinin tesiriyle ve sair esbab dolayısıyla Kazan Tatarları, Kırım'da olduğu kadar asar-ı faaliyyet meydana getiremediler. Fakat, onlar da bir millî meclis, bir askerî teşkilat vücuda getirdiler ki, bunlar, oralarda sakin Türk-Tatarlar'ın istiklal-i millî uğrundaki azimlerini isbata kâfidir.

Mister Vilson'un Vaşington'un mezarı üzerindeki beyanatında dermeyan eylemiş olduğu esasatdan biri de şu idi:

"Araziye, hakimiyete, iktisad ve siyasete müteallık bilcümle mesail, doğrudan doğruya alakadar olan milletlerle halledilmeli, tevsî-i nüfuz ve hakimiyet için bu gibi mesailin başka suretle hâl ve tesviyesini arzu eden diğer birtakım milletlerin menafi-i maddiyyeleri esasına ibtina etdirilmemelidir".

* Bu kelime, metnin aslında "edilemeyecek" şeklindedir ve olumlu anlamda kullanılmıştır. Ancak biz, yanlış anlamaya mahal vermemek için "edilecek" şeklinde yazdık.

Bu kaide, bütün Rusya Türk-Tatarları için pek kıymetlidir. Bu düstur, onların hukuk-ı milliyyelerine taalluk edecek mesailin, ancak kendilerinin iştirakiyle ve kendilerinin arzusu vechile hallolunacağını ve oralara ihtiras besleyen diğer millelerin menafi-i maddiyyelerine Türk-Tatarlar'ın hukuk-ı milliyyesinin feda edilmemesini kâfildir.

Amerika Reis-i Cumhuri, bu fikrini 12 Şubat 1918 tarihinde kongreye gönderdiği beyannamesinin bir maddesinde daha iyi suretde tasrih etmiştir. Mösyö Vilson diyor ki:

"Bu harbin tevliid ettiği herhangi bir arazi meselesi, alakadar olan milletlerin menfaati mucibince halledilmeli ve birbirine zıd amali basit bir suretde yekdiğerine rabtedecek bir itilaf ile neticelendirilmelidir".

Binaenaleyh, amal-i milliyyenin taalluk ettiği arazi meselesi -Vilson prensipleri hakkıyla tatbik edildiği takdirde- o arazide haiz-i alaka olan milletlerin menfaatına muvafık bir suretde halledilecektir. Rusya'daki Türk-Tatarlar ise, eskiden hür ve müstakil devletler şeklinde yaşamış oldukları arazide haiz-i ekseriyyet buldukları gibi, en ziyade alakadar unsuru da teşkil eylemektedirler. Onlar, bu alakalarını, Rusya her ü merc olup da diğer anasır ve bilhassa Ruslar yalnız şahıslarını düşünmekle iktifa ettikleri zamanlar da, memleketlerini kurtarmak gayesini takib etmekle isbat etdiler. Memleketdeki asayişin muhafazasına himmet etmekle oraların hakiki sahibi kendileri olduklarını gösterdiler. Bilhassa Kırım'da, Rusya'nın inhilali üzerine yerli Türk-Tatarlar derhal bila-istisna herkesin can ve malını muhafaza eylemek için, kuvva-yı kâfiyye temin etdiler, bunun masarısına yalnız başlarına katlandılar; memleketlerini, kendilerinin pekçok alaka ile merbut buldukları topraklarını mümkün olduğu kadar uzun müddet muhafaza etdiler ve herşeyini yakan yıkan, esasat-ı ictimaiyyeyi zir ü zeber eden bolşevizme karşı müdafaa etdiler. İşte onların bu harekâtı, o topraklarla ne kadar alakadar olduklarını ve o topraklara malik olmak için ne kadar hak ve salahiyet sahibi bulduklarını izhara kâfidir.

Mösyö Vilson'un programından ondördüncüsünü ise, Rusya'nın Türk-Tatar akvamı kemal-i hararetle selamlarlar. Amerika Reis-i Cumhuri, bunda; "Umumî bir cemiyet-i akvam teşekkül etmelidir. Hususî muahedatın gerek küçük gerek büyük devletlerin istiklal-i siyasisiyle tamamîyet-i mülkiyyesini aynı suretle taht-ı emniyete alması lazımdır" diyor.

Rusya'da teşekkül edecek Türk-Tatar devletleri, cemiyet-i akvama maalmemnuniyye iştirak eylerler. Bunlar, terakkiyat-ı medeniyyeleri itibarıyla sair birçok akvamdan geri olmamaları hasebiyle, bu cemiyet-i akvama iştirak etmeğe hak kazanmış oldukları gibi, az çok devam eden hakimiyetleri esnasında da ekalliyetlerin hukukuna ne kadar riayetkâr olduklarını hakkıyla isbat eylemişlerdir. Kırım Tatar kanun-i esasisi, diğer milliyetlerin müsavatını kat'i suretde kabul eylemektedir. Kırım hükûmet-i milliyesi ise, bolşevizm istilasına kadar süren hakimiyetinde ve Alman istilasından sonra başlayan hükûmetinde, anasır-ı saireye karşı siyaten kanun-i adaleti tatbik eylemiş ve onların muhabbetini celbeylemiştir. Evvela Kırım Tatar hükûmet-i milliyesi yalnız Türk-Tatarlar'ın muamelatı ile meşgul olmak istediği halde, bilahire Rus ve sair anasır, kendiliklerinden gelerek Tatar hükûmet-i milliyesine tevdi-i umur etmişlerdir.

Küçük milletlerin istiklal-i siyasisi ile tamamîyet-i mülkiyelerinin taht-ı zamana alınması keyfiyetine gelince; Rusya Türk-Tatar cumhuriyetleri bunu memnuniyetle karşılayacaklardır. Zira, onların komşu vahdet-i siyasiyeler üzerinde hiçbir nazar-ı ihtirasları yoktur. Bu esas hakkıyla muhafaza edildiği takdirde ise, mesela Kırım şibeh-i ceziresi üzerinde Ukrayna tarafından beslenen ihtirasata nihayet verilecektir. Ukrayna hükûmeti, bugün Kırım'ı sırf menafi-i maddiyesi için ilhak eylemek istiyor. Kırım'ın Ukrayna ile etnografi ve siyaset nokta-i nazarından hiçbir rabtası yoktur. Binaenaleyh, diğerin menafi-i maddiyelerine hukuk-ı milliyyenin feda edilmemesi prensibi kabul edilince, Kırım bundan tamamen istifade eyleyecektir.

Vilson cenablarının prensipleri miyanında Kırım'ın hayat-ı siyasiyesi itibarıyla haiz-i tesir olacak bir cihet de, ondört düsturun üçüncü maddesidir. Malum olduğu vechile Ukrayna, Kırım üzerinde icra-yı tazyik için mevani-i iktisadiyyeye müracaat eylemiş ve Kırım'ın şimale sevkeylemek istediği meyvelerinin Ukrayna'dan müruruna müsaade etmemiştir. Amerika Reis-i Cumhuriyetinin prensipleri tamamen tatbik edildiği takdirde ise, mevani-i iktisadiyye ref'olunacak ve binaenaleyh bunlar artık amal-i siyasiyenin husulü için birer alet olamayacaktır.

Bu düsturun ne kadar doğru birşey olduğunu hiçkimse inkâr edemez. İktisadi mevani ihdasıyla diğerini tazyik ve onu bazı hukuk-ı meşruasından mahrum etmek, artık bu asırda tecviz olunabilecek şeylerden değildir.

Mister Vilson'un ondört prensibinden dördüncüsü ise, Rusya Türk-Tatarları'nın amaline tamamen muvafıktır. Bunda; "akvam-i müsellaha techizatının kendi asayiş-i dahilîlerinin icabatı ile mütenasib bir kemiyet-i asgariyyeye ircaı hususunda kefalet-i lazıma ita ve kabul olunacaktır" deniliyor.

Hemen dünyanın her tarafında artık "Militarizm" devrine hitam verilecek gibi görüldüğü gibi, esasen Rusya Türk-Tatarları da tamamen "Demokrat" desatiri tervic eder anasıdır. Onlar milliyetperver olmakla beraber, Rus ihtilalcileriyle uzun seneler teşrik-i mesainin neticesi olarak, esasat-i insaniyetkâraneye tamamen taraftardır. En müsaadekâr nazariyat, Rusya Türk-Tatarları arasında yalnız ruy-i kabul bulmakla kalmamış, onlarca şiddetle de tervic olunmuşdur. Bugün eminim ki, mesela Kırım hiçbir vakit askerî şevket cihetini kendisine bir gaye edinmemişdir. Bu hal maddeten adem-i imkândan değil, belki esasen Kırım Tatarları'nın kanaat-i siyasiyelerinden inbias eylemektedir. Onlar bütün kuvva-yı milliyyelerini komşulara karşı satvet-i askeriyye göstermek emeline değil, belki terakkiyat-ı medeniyyeye sarf eylemeği tercih eylemektedirler. Kırım, eskiden olduğu gibi şimdi de bir menba-ı ilim ve irfan olmak, kendisine mahsus olan medeniyetini terakki ettirmek; kendisini diğer milletlere terakkiyatıyla, müessesat-ı medeniyyesiyle göstermek, sevdirmek istiyor.

İşte bu gibi amal-i muslihane arkasından koşduğu ve tabiatıyla her türlü ihtilafat-ı beyned-düvelin aleyhinde bulunduğu cihetle, Kırım, kendi hukukunu yeni cemiyet-i düveliyyeye tasdik ettirmekte müşkilat çekmeyecektir zannedirim.

Görülüyor ki, cihana hakim olmaları muhtemel olan desatir-i hukukiyye, Rusya Türk-Tatarları'na tamamen müsaiddir. Ancak, şimdiye kadar Rusya çarlık hükûmeti, onlara ayrı bir milliyet olarak kendilerini harice tanıtmaya müsaade etmemiş olduğundan, Rusya Türk-Tatarları Avrupa'da ve Amerika'da pek az marufdur. Halbuki, hayat-ı siyasiyyede en ziyade muvaffak olabilmek için kendisini tanıtmak lazımdır. Binaenaleyh, Rusya Türk-Tatarları kendi amal-i milliyyelerini, bu amal-i milliyye uğrunda ne gibi mücahedatda bulunmuş olduklarını Avrupa ve Amerika demokrasilerine hakkıyla bildirmek mecburiyetindedir. Yoksa kendisini hakkıyla cemiyet-i akvamda müdafaa etmeyen bir millet, hukukunun gaib olmasına şahid olabilir. Rusya'nın inhilali üzerine millî mefkûre uğrunda bu kadar fedakârlıklar göstermiş olan Türk-Tatar gençliğinin bu tarihî dakikalarda da vazifesi başında

bulunacağı ve mellî mefkûreye karşı olan borçlarını azim ve gayretle ifa edeceklerini ümid ve temenni ederiz⁴¹.

Kırım Mecmuası, nr. 12, 24 Teşrinievvel 1334/1918, s. 239-242.

HUKUK-İ DÜVEL NOKTA-İ NAZARINDAN KIRIM DEVLETİ

O[smān] K[emal] Hatif

Bugün Kırım müslümanlarının birbuçuk asırlık bir esaret-i siyasiyyeden sonra tekrar yeni bir hayat-ı istiklale atılmağa çalışdıklarını görüyoruz.

Orada vicdan-ı milliyyesi mevcut, lisan hususunda ayniyet, menafi ve hayatda müşareket ve uzun bir mazinin vücuda getirdiği bir imtizac ile ittihat eylemiş olan bir "millet" in bulunduğu, şübheden varestedir. Kırımlılar Rus boyunduruğu altına girdikten sonra, son hanları (Şahin Giray) ile birlikde hürriyet-i siyasiyyelerini gaybetmişler ve bir devlet halinden çıkmışlar ve Rusya'ya ilhak edilmişlerdir. Fakat hiçbir vakit bir "millet" olmakdan geri kalmamışlardı. Bizzat Ruslar bunu her vakit kabul ve tasdik eylemişler ve onlara bazı imtiyazat-ı hususiyye dahi bahşeylemişlerdi. Binaenaleyh, Kırımlılar'da devletin anasır-ı selasesinden biri olan "millet" var, fakat, "arazi-i muayyene-i müştereke" ve bir "hükûmet-i muntazama-i hususiyye" yok idi. Onlar, vak'a-i ahire esnasında Rusya'nın dalmış olduğu kargaşalık deryası içinde devletin bu diğen anasını da az çok ihdas ve tayin eylemişlerdir.

"Hükûmet-i muntazama-i hususiyye"nin mebnası olan "kanun-i esasi"yi yine bu mecmuamıza dercediyoruz. Bu kanun-i esasinin sekizinci maddesi, hükûmet-i milliyyenin hutut-i asliyyesini çiziyor ve hükûmet-i mezkûrenin; 1-Maarif 2-Diniyye 3-Maliye ve Vakıf 4-Adliye 5-Harbiye ve Hariciye ve 6-Başmüdürlük dairelerinden ibaret olacağını tayin ediyor. Tabii bu kanun-i esasi bütün Kırım'a şamil değildi. Fakat Kırım'da gerek hukuk-i tarihiyye milliyyesini idrak ve gerek ona istinaden hayat-ı siyasiyyesini tanzime teşebbüs etmiş yegâne unsur Kırım müslümanları olduğundan ve "Kurultay" bu kanun-i esasisiyle bütün Kırım'a şamil bir meclis-i müessisanın cem'ini onikinci maddede kabul ettiğinden, Kurultay Meclisi'nce kabul edilmiş olan Kırım Müslümanları Kanun-i Esasisi'ne bütün Kırım hayat-ı siyasiyyeni müstakil bir şekilde tanzim yolunda atılmış ilk ve kat'i hatve olarak bi-hakkın bakılabilir. Esasen bu

⁴¹ Vilson prensiplerinin kısa bir değerlendirmesi ve Tatarlar'ın durumu hakkındaki bir başka yazı için ayrıca bkz. Fahreddin Tonguç, "Vilson Prensipleri, Tatar Milleti", *Kırım Mecmuası*, nr. 15, 21 Teşrinisani 1334/1918, s. 272-273.

kanun-ı esasi onaltıncı maddesinde Kırım Ahali Cumhuriyeti'ni de resmen ilan etmiş ve binaenaleyh beynelmilel bir mevcudiyet-i siyasiyenin temel taşını vaz'etlemiştir.

Kanun-ı esasi hür, hafi, müsavi ve bila-vasıta ârâ-yı umumiyye (kadın ve erkek) ile intihab olunmuş bir "Kurultay" tarafından kabul ve neşrolunduktan sonra, muntazam bir hükûmet teşkilatı yapılmış ve kuvve-i icraiyyede taksim-i vezaif hususu tayin olunarak umur-i milliyyenin rüyetine ibtidar olunmuştur. Şurası da ayrıca şayan-ı kayddır ki, Kırım hükûmet-i milliyyesi yalnız müslümanların umurunu rüyetle mükellef bulunduğu halde, Rus idaresinin tezebzübü hasebiyle daha umumî Kırım hükûmeti tesisine intizar eylemeksizin milel-i saireden kendi işlerini hükûmet-i milliyyeye rüyet ettirmeğe şıtaban olmuşlar ve haiz-i salahiyet vekilleri lisanıyla hükûmet-i milliyyeyi kabul ve tebrik etmişlerdir. Millî Kırım hükûmeti derhal asayişî temine gayret etmiş ve millî süvari ve piyade askeri Kırım'ın her tarafında gerek müslim ve gerek gayrimüslim kâffe-i nassın hayat, namus ve malını muhafaza etmişlerdir. İşte bu suretle Kırımlılar, devletin ikinci unsurunu da vücuda getirmiş bulunuyordu.

Devlekin üçüncü unsuru olan arazi-i muayyeneye gelince; bu gerek Kurultay tarafından ve gerek Kurultay ile "Kiyef" radası arasındaki muhaberat ve itilafatda ve gerek beynel-milel vesaik ile tayin edilmiştir.

Kurultay, kanun-ı esasisini kabul ederken, "Kırımlılar" tabirini kullanmakla âmâl-i sisasiyyesinin şibeh-i cezire dahiline inhisar eylediğini tasdik etmiş bulunuyordu. Her ne kadar Kırım hükûmet-i milliyyesi mesela, (Aleksandrofsk)'da Ukraynalılar'ı da kendi millî müslüman askeriyeye müdafaa etmiş ve hatta bu hareketleri (Kiyef) hükûmetinin izhar-ı minnetdarisine vesile olmuş ise de, asakir-i milliyyeyi asıl Kırım şibeh-i ceziresi dahilinde temin-i inzibat ve asayişde istihdam etmiş ve umur-i hükûmeti yalnız şibeh-i cezire dahilinde eline almıştır.

Kırım vahdet-i siyasiyyesinin hududu "Kurultay" tarafından şibeh-i cezireye hasredildiği gibi, Kırım hükûmet-i milliyyesiyle (Kiyef) radası arasındaki muhaberatda da keyfiyet bu vecihle hallolunmuştur. Ukrayna Merkez Radası Reisi Mösyö (Gruşefski) ve bilahire harbiye nezaretine geçen Mösyö (Löbinski), Ukrayna'nın Kırım üzerinde hiçbir hakkı olmadığını ve Kırım umuruna atıyan de müdahale etmeyeceğini, gerek Kırım hükûmet-i milliyyesi mümessili Cafer Seyyid Ahmed Efendi'ye, gerek (Kiyef)'de Umum Rusya Müslümanları Federalist Kongresi'nde ictima etmiş olan Rusya müslümanları murahhaslarına şifahen ve tahriren beyan etmiştir. Rada mümessillerinin bu teminatı (Rada)'nın kendisince kabul edilmiş ve Ukrayna kanun-ı

esasisi olmak üzere ayrı ayrı levhalar şeklinde neşrolunan (Üniversal)'ların birinci ve üçüncüsünde Ukrayna hududları tayin olunurken, Kırım'ın Ukrayna arazisinden haric bulunduğu, Ukrayna Alahi Cumhuriyeti namına resmen ve ilanen tasrih olunmuştur. (Rada)'nın bu mukarreratını umum Rusya ahalisine tebliğ için Ukrayna Cumhuriyeti Umur-i Harbiyye Başkomiseri (Petliyora) imzasıyla çekilen telgrafnamede dahi keyfiyet ol vechile ifade olunmuş ve mezkûr vesika-i resmiyye işbu nüshamızda aynen nakledilmiştir. Ukrayna radası tarafından işbu (Üniversal)lara tevfikân neşrolunan ve bir nüshası mecmuamıza münderic resmî haritalarda dahi Kırım yarımadası Ukrayna toprağından tamamen ayrı olarak gösterilmiştir. Ukrayna Ahali Cumhuriyeti, bu kanun-i esasiyle Kırım'ın kendinden ayrı olduğunu tasdik eylediği gibi, Ukrayna meclis-i müessisanı intihabatında da bu nokta-i nazara riayet etmiş ve intihab Kırım şibeh-i ceziresinden haric mahallerde icra olunmuştur. Binaenaleyh, Kırımlılar hukuken Ukrayna'dan ayrıldıkları gibi, fiilen de ayrı bulunmuşlardır.

Kırım'ın bu tecerrüd-i siyasisi ecnebi vesaikinde kaydolunmuştur. Ezcümle, Brest Litovsk'da Almanya ile Ukrayna arasında sulh akdolunduktan sonra Ukrayna'nın hududlarına dair izahatı havi olarak Almanya Harbiye Nezareti Müsteşarı Mösyö Fondem Boşe tarafından çekilen telgrafnamede, Kırım'ın Ukrayna'dan haric bulunduğu işaret olunmuştur.

Kırım, bu anasır-ı esasiyyeyi Ukrayna'dan evvel vücuda getirmiştir. Brest Litovsk müzakeratı esnasında Ukrayna, hududu gayrimuayyen bir devlet-i mutasavvire idi. Kırım şibeh-i ceziresi ise gerek vesaik-i resmiyye ve gerek tabiaten taayyün ve tevazzuh etmiş mahdud bir arazi olduğundan, üçüncü unsur olan arazi meselesi de bu suretle halledilmiş bulunuyordu.

Kırım'da hükûmet-i milliyye teşekkül etmiş ve bazı muamelat-ı beyned-düveliyyede de bulunmuştur. Bu itilafat, mevki ve vaziyet hasebiyle yalnız Ukrayna ile akdolunmuştur. Bunların şifahi bulunması, mahiyet-i hukûkiyyelerini selbetmez. Herhalde gerek Kırım ve gerek Ukrayna mümessilleri bu itilafatda ayrı ve müstakil mevcudiyet-i siyasiyye suretinde hareket etmişler ve Kırım hükûmet-i milliyyesi kendi hesabına bu itilafatı tatbik eylemiş ve bu itilafat mucibince, mesela (Aleksandrofsk)'da Ukraynalılar'a muavenet-i askeriyede bulunmuş ve Akmesid'de Ukraynalılar'a karşı hareket etmek üzere mürur eden Bolşevik tirenlerini tevkif ve onların silahını da almışlardır.

Kırımlılar, Baltık'dan İran'a kadar Rusya'dan ayrılmış sair milletler gibi, "her milletin tayin-i mukadderatının kendisine aid olması" bu esas-ı hukukisinden istifade etmişlerdir.

Bu esas evvela Krenski hükûmeti tarafından ve fakat muhtelif Rusya milletlerinin muhtariyet-i mahsusa ile iktifa ederek hükûmet-i müttehide teşkil eylemeleri şeklinde kabul edilmişti. Prensibin ilk devresinde Kırımlılar teşkilat-ı milliyyelerine başladıkları gibi, (Krenski)'den milli ordu teşkili esasını da koparmışlardı.

Bolşevikler mevki-i iktidara gelince, velev kavlen olsun, her milletin istiklal-i tamme kadar tayin-i mukadderat hakkını resmen kabul etmişlerdir. Her ne kadar bunlar fiiliyatda bu halden hiçbir milletin istifade eylemesine razı olmamak istemişlerse de, bu hal Rusya hükûmet-i merkeziyesinin taahhüd-i resmisini ibtal edemez.

Aynı prensip (Brest Litovsk) sulh müzakeratında beynelmilel bir resmiyet iktisab etmişlerdir.

Rus murahhasları sulh müzakeratının mebadisinde dermeyeran etdikleri tekliflerin üçüncü maddesinde, "harbden evvel müstakil olmayan milletler bu veya şu memlekete iltilhak etmek veya müstakil olmak arzusunda bulduklarını beyan edecek bir vaziyete konulacaklardır" dedikleri gibi, her milletin tayin-i mukadderat hakkını bilakayd ü şart kabul etmişlerdir. Brest Litovsk müzakeratının 10 Kanunisanı 1918 tarihli celsesinde, Ukrayna heyet-i murahhasası hükûmet-i metbuasının akd-i sulh hakkında kavaid-i esasiyyesini resmen teklif ederken, beyannamesinin ikinci fıkrasında, "her hükûmetdeki en küçük akvama bile kat'iyen kuyudata gayritâbi olmak üzere kendi mukadderatına bizzat hakim olmak hakkı temin edilmelidir;" üçüncü fıkrasında dahi, "milletlere arzu ve iradelerini hakiki bir surette izhar ve beyan etmek imkânını verecek teminat-ı münasibe bahşolunmalıdır" esasatını dermeyeran etmişlerdir. Bu esas düvel-i müttefikaca dahi kabul edilmiş ve nitekim ecza-yı memalik-i Osmaniyye'den iken, çarlık tarafından gasbedilmiş olan üç sancağın* tayin-i mukadderatı için ârâ-yı ahaliye müracaat usulü muahedeye dercolunmuşdur.

Kırım "Kurultay"ı dahi bu esası kanun-i esasinin onbeşince maddesinde kabul etmiş ve tayin-i mukadderat eylemiş milletlerin beynelmilel konferanslarda vaziyet-i esasiyyelerine müstakilen takrir eylemesi kaidesini vaz' etmişlerdir.

* Sözkonusu sancaklar Kars, Arclahan ve Batum'dur.

Kırım'da hükümet-i milliye Bolşevik taarruzatına uğramakla; aynı Ukrayna, Finlandiya ilh. gibi mevcudiyet-i hukukiyyesini gaybetmiş değildir. Onun mevcudiyet-i siyasiyyesi düvel-i müttefikaca zımnen kabul edilmiş ve tabii tasdik olunmuşdur. Hükümet-i milliyyenin mevcudiyeti, hukuk-i beynelmilele tamamen muvafık bulunduğu cihetle, er-geç Ukrayna vesair devletler tarafından da kabul ve tasdik olunacağı şübhesizdir.

Kırım Mecmuası, nr. 2, 16 Mayıs 1334/1918, s. 23-25.

KIRIM GENÇLERİ HAKKINDA BAZI MALUMAT

Abdülgaffar

Rusya ihtilal-i kebirinin müretteb bir plana müstenid olmayıp, ahval ve vekayi ilcaatıyla başlamış ve yine bu gibi tesadüfat sayesinde tekemmül ve tetevvüc eylemiş olduğu malumdur. İhtilalin kesb-i kuvvet ve salabet eylemekte bulunduğu zihinlerde yerleşmeğe başlayınca, zaten bu gibi fırsata müterakkib olan Kırım gençleri, meydan-ı istifadeye atılmışlardır. İşte bu yazılar ile Kırım harekât-ı milliyyesinde büyük bir rol oynayan gençlerin teracim-i ahvalinden bahsetmek istiyoruz:

Bu gençler tahsil itibarıyla ikiye ayrılabilir: Bir kısmı Dersaadet'de ve diğerleri ise Rusya'da tahsil edenlerdir. Bindokuzyüz (1900) senesinden sonra İstanbul'da okuyanların adedi mühim bir yekün tutar. Bunların ekserisi medrese tahsili ile bil-iktifa memleketlerine avdet ederlerdi⁴². 1905 tarihinden sonra gelenlerin çoğusu ise mekteblere sülûk etmişlerdir. Bunlar miyanında tali ve âli tahsili ikmal edenler hayli miktarda bulur.

Müktesebat-ı ilmiyyesini buldukları mahallerde tedarük edenlere gelince: Bunların bir kısmı ibtidai derslerini mahalle veya köy mekteblerinde aldıktan sonra, Akmescid'de kâin "Tatarskayaşkula" nam mektebi görür ve sonra arzu edenler Rusya'nın müteaddid yerlerinde bulunan üniverslerin birine devam ederlerdi. Mezkûr Tatarskayaşkula namını taşıyan mekteb, müslüman köy veya mahallelerine muallim yetiştirmek için Rusya hükümeti tarafından tesis edilmiş bir darül-muallimindir ve müdavimleri tamamen müslümandır. Haftada bir-iki saat ulum-i diniyyeden maada

⁴² Nitekim bunlar miyanında Fatih dersiamlarından Eğinli merhumun' mücazı olan Kırımî Habibullah Efendi, Darülfünun ulum-i diniyye şubesini dahi bil-ikmal ruus imtihanını kazandıktan ve Fatih cami-i şerifinde birkaç seneler tedrisatda bulduktan sonra Kırım'ın kesret-i varidatı ve talebesi hasebiyle birinci medresesi olan Bağçesaray'da kâin Han medresesine müderris olmuş idi. Daha bu gibi tedrisat ile meşgul olan İstanbul evlad-ı irfanı Kırım'da pek çokdur.

tedrisatı, kâmilan Rus lisanında icra edilen bu mektebin mezunini Kırım'ın her tarafına dağılmış ve mekâtib-i ibtidaiyyede çocukları terbiye ve tedris ile meşgul olmuşlardır. Garibdir ki, Tatarlar'ı Ruslaşdırmak için tesis olunan bu mekteb, Ruslar için aksi neticeyi vermiştir. İçlerinde Türkçe'yi okumak ve yazmak bilmeyenleri pek az olan bu mezunini, muallimlik vezaifine bilfiil başlar başlamaz, ateşin birer milliyetperver kesilmişler ve kendilerine mevdu olan talebeyi millî bir ruhda terbiyeye girişmişlerdir.

İşte ihtilalden sonra Rusya milletinin önüne geçen bu gençler, menşe-i tahsilleri ayrı ve fakat gaye-i emelleri bir olan bu iki gurupdan zuhur eylemiştir.

Bunlar miyanında başlıca üç sima göze çarpar: Merhum Çelebizade Cihan ve Hattatzade Seyyid Celil Efendiler ile Cafer Seyyid Ahmed Beğ'dir.

Çelebi Cihan Efendi, Kırım'ın şimalinde ve ova kısmında kâin Ur ve nam-ı diğer "Prekop" kazasının "Sunak" karyesinden İbrahim Çelebi'nin oğludur. Bu havaliye Kırımlılar, "Çungar" tesmiye ederler. Zengin ve arazi sahibi olan İbrahim Çelebi, son zamanlarda her ne sebebe mebni ise, servetini zayi eylemiştir. Sabavet ve şebavet-i evailini refah ve saadet içerisinde geçirmiş olan Çelebi Cihan Efendi, yazın çiftlik mesaisine iştirak eyler ve kışın köy medreselerinde mebadî-i ulum-i arabîyyeyi tahsil ederdi. Aristokrasi bir ruh taşıyan Kırım Çelebileri'nin büyük bir servete malik olmayanları bile imamet ve hitabet cihetlerinin bahşeylemekte olduğu arazi-i mevkufe sayesinde oldukça farih ve fahur geçinirler. Servetini zayi eylemiş olan Çelebi Cihan Efendiler ise, böyle bir cihete de malik değildi. İşte eski tertib medreselerde tali bir tahsil görmüş ve kendi kendine bir derece Rusça öğrenmiş olan Çelebi Cihan Efendi, kalkar Dersaadet'e gelir ve bir müddet hususi dersler aldıktan sonra Mekteb-i Hukuk'a girer. Halbuki mevadd-ı hukukîyyeden ziyade en çok edebî ve ictimai kitab ve mecelleler karıştırıyor ve tanınmış üdebamızın yazılarını gözden kaçırmıyordu. Hayat-ı tahsiliyyesi hengâmında birçok tali'lere tesadüf etmiş olan mumeileyh, Dersaadet'de bulunduğu zaman İnkılab-ı Osmanî'yi reyül-ayn görmüş ve bu babda almış oldukları dersler, çok geçmeden harekât ve icraat-ı ahiresinde şübhesiz kendisine rehber olmuştur. Cafer Seyyid Ahmed Beğ ile dahi Dersaadet'de muarefe peyda eylemiş idi. Yazın Kırım'a vardıkça Rusçasını artırmağa çalışır ve okuduğunu bir derece anlamaya başlayınca Rus üdebasının âsârını mütalaa ile meşgul olurdu. Mekteb-i Hukuk'un doktorasız bir senesine tesadüf eyleyen hitam-ı tahsilinde şehadetnamesini aldıktan sonra Peterzburg'a gelir ve orada "Psiho Nevrolov Gayçeski İnstitüt" nam hususî mekteb-i âliye kaydolanmakla beraber, devam etmeyerek, gene arzu ve iştiyakı dairesinde Rus edebiyat ve ictimaiyatını tedkike koyulur. Bu sırada

Kırım'da zengin bir kızla evlenir. Ve Harb-i Umumî bidayetlerinde Gözleve'de ailesi malikanesinde imrar-ı hayat ediyordu. Mumaileyhin ahiren Svastopol'da Bolşevikler tarafından katledildiği malumdur. Otuziki-otuzüç yaşlarında milleti uğruna feda-yı can eyleyen bu gayyur gencin, kulûb-i enamda ebediyyen yaşayacağı şübhesizdir.

Yalta civarında Kızıltaş köyüne mensub olan Cafer Seyyid Ahmed Beğ ise, son zamanlarda Rusya'nın yazlık bir payitahtı şeklini andırmağa başlayan Yalta'nın gulguleli ve işlek hayatı arasında doğmuş ve tahsil-i ibtidaisini o muhitde görmüş olması hasebiyle, Rusçayı ta küçük yaşından itibaren söyleyip yazıyordu. Badehu Dersaadet mekteb-i idadisini bil-ikmal Paris'e ruberah-ı azimet olur ve orada da dört seneye yakın bir tahsil görür. Mir-i mumaileyh dahi İnkılab-ı Osmanî'yi yaşamış ve o devrin başlıca edebiyatını hep okumuşdur. Meslek ve mefkûresine âşik olan bu gencin Paris'de dahi gayet nezih ve temiz bir hayat geçirdiğini, oradaki arkadaşları nakl ü beyan ederlerdi. Rusya ile Almanya arasında harb başladığı zaman bu iki genç Kırım'da birleşir ve mihver-i mesai olmak üzere Bağçesaray şehrini intihab ederler. Mumaileyh Cafer Seyyid Ahmed Beğ, badel-ihtilal Moskova'da in'ikad eden Birinci Müslüman Kongresi'nde Kırımlılar tarafından delege sıfatıyla bulunduğu gibi, bila-ictima uful eden umum Rusya meclis-i müessesan intihabatında dahi Kırım murahhası olmak üzere seçilmiş bulunuyordu.

Hattatzade Seyyid Celil Efendi'ye gelince: Kırk yaşlarına doğru ilerilemiş ve binaenaleyh rüfeka-yı mesaisine sinnen tekaddüm eylemiş olan mumamileyh Seyyid Celil Efendi, millî ve ictimaî işlerde birçok pratik geçirmiş olması hasebiyle, genç arkadaşlarına elebaşılık edebilecek bir mevkiye idi. Tahsilini salifüz-zikr Tatarskayaşkula'da görmüş ve sair hususî mütalaat ve tetebbüat ile meşgul olmuş bulunan mumaileyh, müddet-i hayatında vatanı olan Kırım'dan uzun müddet tebaüd etmemiş ve hep cemaat arasında zaman-i ahvalin müsaade eylediği derecede millî işlerle meşgul olmuşdur. Bu cümleden olmak üzere Bağçesaray'da Harb-i Umumi'den hayli zaman mukaddem ufak sermayeler ile bir Millî Müselman Bankası teşkiline en ziyade sarf-ı mesai ile hayli seneler müessesesi-i mezkûrenin müdüriyeti vazifesini ifa eylemiştir.

İstanbul ve Kırım'da iktisab-ı ulum ve maarif ederek tam lüzumlu vakıtda bir yere toplanmış olan bu fedakâr ve mefkûre sahibi milliyetperverler, kendilerine peyrev olan sair gençler ile beraber zaman ve fırsatı tamamen takdir ederek çalışmak ve işe başlamak avanını fevtetmemiş ve girişmiş oldukları işde tedrici bir surette ilerleye ilerleye nihayet Kurultay Hükûmeti'ni teşkil etmeğe muvaffak olmuş ve Bolşeviki

devrinde Rusya'nın her tarafı kan ve yağma içinde boğulurken, Kırım'ın müslim ve gayrimüslim seknesi, hükûmet-i mezkûre sayesinde emn ü asayiş ile imrar-ı evkat eylemişlerdir. Nihayet Bolşevikler'in kahr ü darbesine uğrayan, bu hükûmet-i milliyye, asırlarca zir-i cenah-ı refet ve şefkatında bulunmuş olduğu devlet-i ebed-müddet-i Osmaniyye'nin himaye-i satvetkâranesi sayesinde yeniden canlanmış ve Türklüğe layık adımlarla istikbal ve istiklale doğru yürümeğe başlamıştır.

3 Haziran Sene 1918

Kırım Mecmuası, nr. 5, 27 Haziran 1334/1918, s. 83-84.

RUS İNKILABINDA TATAR-TÜRK KADINLIĞI

O[sman] K[emal] Hatif

Birçok müfrit nazariyatı kabul ederek ihtilalin verdiği sekr-i şetaretle bunları hayat-ı ictimaiyyede tatbik teşebbüs eylemiş olan Rusya inkılabı, kadınlara da hayat-ı siyasiyye ve medeniyyede erkeklerle müsavat-ı tamme bahşeylemişti. Bir Rus kadını aynı erkek gibi intihab edecek, intihab olunacak, memur ve icab ederse nazır olacak, mehakim huzurunda ve hayat-ı medeniyyedeki erkek ve kadın müsavatsızlığı ve saire mülga bulunacaktı.

Rus kadınları eskiden beri maarif hususunda pek çok terakki etmiş ve hayat-ı memleketde -hukukî müsaade olunmasa da- büyük bir tesir icra edecek kadar ibraz-ı faaliyyet eylemiş ve bilhassa münevveranından bir haylisi en müfrit nazariyelerin mürevvici olmuş olduğundan, Ruslar için kadın ve erkek müsavatı meselesi bir karar ve tatbik meselesinden başka birşey değildi. Fakat bunu Rusya Türkleri ne suretle karşılayacaktı? Onların bizzat kendileri bile şimdiye kadar hukuk-ı siyasiyyeden pek az müstefid olmak ve hatta 1905 ihtilaline kadar hayat-ı ictimaiyyedeki ehemmiyetleri hemen hiç mertebesinde bulunmuşdu. Binaenaleyh onlar için kadın ve erkek müsavat-ı hukukî meselesi mühim ve mu'zil bir mesele idi. Tabiatıyla bunun leh ve aleyhinde iki cereyan oldu. Lehinde olan cereyan, meseleyi nazariyat-ı hukukiyyeye kadar hukuk-ı milliyyenin muhafazası nokta-i nazarından düşünüyordu. Rusya'da Türk kadınları iştirak etsin etmesin intihabat-ı umumiyye kadın ve erkek müsavat-ı tammesi esası üzerine cereyan eyleyecek ve Ruslar'dan ve sair gayrimüslim milletlerden kâffesi kadın ve erkek hakk-ı reyini istimal edecek ve ârâsı nisbetinde mebus çıkaracaktı. Türkler ise, kadınların adem-i iştiraki takdirinde ârâ-yı umumiyyelerinden nısfını muattal bırakmış ve gaybetmiş olacaktı. İşte meselenin en

mühim ciheti burası idi. Mesela, Kırım'ı nazar-i dikkate alacak olursak, 343 bin müslüman ahalden kadın ve yirmi yaşından küçük erkeklerin reyden hariç bırakılmaması takdirinde, ancak yüzelli-yüzaltmışbin Türk ita-yı rey edecekti. Halbuki 299 bin mil-i saire kadın ve erkek ita-yı rey eyledikleri takdirde, ikiyüzbin kadar rey alacak ve bu suretle ekalliyette buldukları halde ekseriyet-i ârâyı kazanacaklardı. Türkler ise, ahalinin ekseriyetini teşkil ettikleri halde, kadınların intihabatına adem-i iştiraki neticesi olarak ekalliyette kalacak ve hukuk-ı milliyyelerini hakkıyla müdafaa edemeyeceklerdi. Binaenaleyh intihabata iştirak meselesi hayatî bir meseleydi.

Mesele evvela 1917 Mayıs ibtidasında Kazan'da toplanan Bütün Rusya Müslümanları Kongresi'nde mevzu-i bahs oldu. Kongrede yüzden ziyade kadın muhtelif mevakiden murahhas olarak gelip iştirak etmişlerdi. Bunlardan onu dava vekili, birkaçı doktor, diğ doktoru, ebe ve muallime idi ve bir de Türkistan erkekleri tarafından intihab olunmuş bir kadın mühendis vardı. Mesele pek hararetle münakaşa edildi. Fakat menfi bir karar verildiği surette bütün Rusya Türk-Tatarları ârâyı milliyyelerinden yarısı gaybolacaktı. Binaenaleyh kongre büyük bir ekseriyetle kadınların erkeklerle hukuk itibarıyla müsavat-ı tammeye nail olmalarına ve intihabata iştirak eylemelerine karar verdi.

Balada zikrolunan kongreden sonra ictima eden Bütün Rusya Uleması Murahhasları Kongresi dahi kadınların tarih-i İslam'da bütün hayat-ı ictimaiyyeye iştirak eylemiş olduklarını nazar-ı itibara alarak, kadınların müsavat-ı hukuku meselesinin hallini bizzat kadınlara terketdi. Bu ulema kongresine Rusya'nın benam-ı fuzalasından Musa Bigeyef, Alimcan el-Barudî ve saire ve birinci kadın kadı olan (Muhlise Hanım Bolca) dahi iştirak eylemişlerdi.

Binaenaleyh kadınların da intihabat-ı umumiyeye iştirak etmeleri bu suretle takürrür etdi. Kongrede bu yolda karar verildikten sonra, meselenin mahallinde tatbikinde, mesela Kırım'da bazı kara güruh takımı tarafından itiraz olunmak istenmiş ise de, kendilerine meselenin mukadderat-ı milliyye itibarıyla kat'i ve hayatî bir ehemmiyeti haiz olduğu ve intihabata iştirak edilmeyecek olursa, Ruslar tarafından gayrimedenî olmakla itham edilmekten başka, bir de hukuk-ı milliyyenin ziyaa uğrayacağı anlatıldı.

Bizzat kadınlar meseleyi derhal lazım gelen ehemmiyetle telakki eylediler ve kadınların erkeklerle müsavatı esasını kabul ederek, derhal köylerde ve şehirlerde

kadın komiteleri teşkil eylediler ve kadınlara müteallik mesail ile iştigale başladılar. En ufak köyde bile bir kadın komitesi vardı. Orada en münevver olanı mevki-i riyaseti işgal eder ve müzakeratı kemal-i ciddiyetle idare eylerdi. Buna cahil kadınlar da iştirak ediyor ve yeni hayatı öğrenmek ve buldukları derece-i ictimaiyyeyi yükseltmek arzularını izhar eyliyorlardı. Kırım'da köy komitelerinden maada muallimlerinden mürekkeb olmak üzere merhum İsmail Beğ Gasprinski'nin kerimesi (Şefika Hanım)'ın taht-ı riyasetinde olarak bir de merkez komitesi teşekkül etdi. Köy ve şehir komiteleri müzakere ettikleri mesailde bir müşkilata tesadüf ettikleri takdirde bu merkezî komiteye müracaat ediyorlar ve meseleyi orada halletdiriyorlardı.

Kadınlar bu suretle hayat-ı siyasiyyeye dahil oldular ve yirmi yaşından fazla olanları kurultay intihabında ita-yı rey eyledi. Kurultay mebusları için birçok yerlerden gösterilen namzed listelerinde erkekler arasında kadın esamisi de vardı. Kırım Kadınları Merkezî Komitesi, kurultaya la-ekal on kadın intihab ettirmek icab eylediğine dair bir beyanname neşreyledi ve bunda a'sar-ı sabıkada Türkler'de kadınların da hayat-ı ictimaiyye ve siyasiyyeye iştirak eylemiş olduklarını ve bilahire kadınların hayat-ı ictimaiyyeden tecrid edilmiş olmalarının bir haksızlık olduğunu ve Kırım kadınlığının yarınki günü için bugün çalışmak icab eylediği cihetle, kadınlar miyanından değerli kimselerin intihab ettirilmesine çalışılmasını beyan eyledi.

Neticede kurultay meclisine beş kadın mebus intihab edildi ki, onlar da şunlardır:

Şefika Hanım Gasprinskaya
İlhamiye Hanım Toktarova
Hadice Hanım Avcıyeva
Emine Hanım Şabarova
Arife Hanım Badaninskaya

Bunlardan Şefika Hanım, 16 reye karşı 46 rey ile kurultay meclisi divan riyaseti azalığına intihab olundu.

Kurultay meclisi kadın hukuku meselesini ehemmiyetle tedkik eyledi. Mebuslardan Latifzade Abdullah Efendi, eskiden kadınların bütün faaliyet-i ictimaiyyeye iştirak eylediklerini ve fakat sonradan nedense kadınların hayat-ı ictimaiyyeden uzaklaştırılmış olduklarını ve kendisinin kadınların da dahil olduğu bir liste üzerinden intihab edildiği cihetle kadınların hukukunu müdafaa eyleyeceğini ve (Yasa)'ya kadın hukuku kabul edilmeyecek olursa, derhal Kırım'da feminist ve sofrajit bayrağını kaldıracağını beyan ederek, kadınlık hukukunu şiddetle müdafaa etdi. Uzun

müzakeratdan sonra Kırım kanun-ı esasisinin 18'inci maddesi şu suretle kabul edildi: "Kurultay, müsavat-ı beşer esasını kabul ettiğinden, kadınların da erkeklerle beraber aynı hukuka malik olduklarını tasdik eder ve bu müsavat esası üzerine bir kanun yapılmasını meclis-i mebusana havale eder."

Kadınlar, kendilerine hayat-ı ictimaiyyede verilen bu mühim mevkie layık olduklarını faaliyet-i milliyeleriyle isbat etdiler. Kadın komiteleri hükûmet-i milliyye için pek nafi birer uzuv idi. Onlar, umum Rusya meclis-i mebusanı ve Kırım kurultayı intihabatında fikr-i millîye büyük yardımlarda buldukları gibi; inas mektepleri, çocuk bağçeleri açmak, millî işler menfaatına olarak şenlik geceleri tertib etmek gibi nafi teşebbüsatda da bulundular. Bundan maada askerlere çamaşır dikmek, onlara maddi muavenetlerde bulunmak gibi umura da tevessül etdiler. İçlerinden Rus mekteplerinde tahsil-i âli görmüş olanları istikbal-i millî itibarıyla pek büyük ehemmiyeti olan maarif meselesine dört el ile sarıldılar. Bunlardan İlhamiye Hanım Toktarova, darül-muallimat müdürlüğünü ve Litva müslüman kadınlarından Ayişe Hanım İshakova gimnazyaya (inas idadisi) müdürlüğünü deruhde eylediler.

Ayişe Hanım İshakova, (Kiyef) şehrinde ictima etmiş olan Rusya Müslümanları Federalist Kongresi'ne diğer erkeklerle beraber Kırım delegesi olarak iştirak etdi. Kongrede hazır bulunan binbeşyüz murahhas, bu millî elbisesini, küçük kalpağını giymiş kadının ne için geldiğini ve ne yapacağını kendi kendilerine soruyorlardı. Fakat, söz söylemek sırası Ayişe Hanım'a gelince; herkes bu millî kıyafetli kadının ne kadar beliğ bir hatib olduğunu takdir etdi. Ayişe Hanım İshakova, birbuçuk saat süren Rusça bir nutkunda, Kırım'ın hukukunu parlak bir surette müdafaa etdi. Delaili o kadar mantıkî ve o kadar sağlam idi ki, nutkunun nihayetinde binbeşyüz delege ayağa kalkarak Ayişe Hanım'ı şiddetle alkışladılar.

Velhasıl Kırım Türk-Tatar kadınlığı hayat-ı milliyyeye büyük bir gayretle muavenet etmişlerdir. Kırım'ın faaliyet-i milliyesinin başında bulunan gençler, Kırım kadınlığının gerek meserretli ve gerek kederli günlerde kendileri için pek nafi yardımcıları olduğunu her vakit kemal-i iftiharla zikretmekde bulunmuşlardır.

Kırım Mecmuası, nr. 6, 11 Temmuz 1334/1918, s. 109-112.

KIRIMLILAR ARASINDA SINIF KAVGALARI-I
(Suret-i Zuhuru, Esbab-ı Devamı ve Muhiti, İctimaî ve Siyasî
Tesirleri)

Nureddin Agat

Şekl-i hükûmeti tebdile yanaşmayan 1905 ihtilaline rağmen, memleketi mutlakiyet ile idare etmek isteyen Rus çarlığı, malum olduğu üzere zadegân ile ashab-ı servet ü yesara ve zabıtana istinad ediyor; binaenaleyh, ahali birçok sınıflara taksim edilmiş bulunuyordu.

Yüzotuz seneyi mütecaviz bir zamandan beri Rus işgali ve idaresinde bulunan Kırım yarımadası da aynı suretle aristokrat teşkilata tabi tutulmuş, Kırım Türkleri de zadegân, ruhanî, şehirli ve köylü sınıflarına, havas ve avam namıyla başlıca iki kısma ayrılmışlardı. Çarlık idaresinde kendilerine daha ziyade müsaid bulunması hasebiyle zadegân ve ruhanî sınıfları istifade etmiş, şehirli ve köylüler, yani avam bit-tabî gayrimüsaid bir vaziyetde kalmışlardı.

Vakta ki, Harb-i Umumî başladı, ahval-i harbiyyenin inzimamıyla amele ve köylünün sefaleti gündün güne arttı. Zaten öteden beri topraksız, hamisiz, esir bir halde yaşayan Rus köylü ve amelesinin artan sefaleti-i ictimaiyyesi ve Rus ordusunun temadî eden acı mağlubiyetleri, harbin üçüncü senesinde çarlığın sükutuna sebep oldu. Mevki-i iktidara evvela kadetler, saniyen sosyalistler, onlardan sonra da müfrit sosyalistler geldiler. Çarlığı istihlaf edenlerin meşrutiyet-i idareyi, binaenaleyh amele ve köylünün de hürriyet ve müsavatı esasını kabul eden kadetler ve onları devirerek mevki-i iktidara geçmeğe muvaffak olanların, amelenin ve köylünün ahval-i ictimaiyyelerini ıslah ve hukukunu müdafaa ve muhafaza edeceklerini vaad eden sosyalistler ve onları mağlub edenlerin de ameleye fabrikaları; köylüye zadegânın, hanedanın arazi ve malikanelerini tevzi ve taksim edeceklerini, bütün ictimai haksızlıklara nihayet vereceklerini vaad ve ilan eden müfrit sosyalistler olduğunu nazar-i dikkatden dūr tutmayan ve binaenaleyh muvaffakiyetin doğrudan doğruya avama istinadda olduğunu takdir eden Kırım'ın inkılab ricalî -ki başda Kırım'ın Çelebileri'nden merhum Çelebi Cihan olduğu halde, başlıca avamdan Kızıtaşlı Cafer Seyyid Ahmed, Alubkalı Hasan Sabri Ayvazof, Bağçasaraylı Seyyid Celil Hattatof, Abdülhakim Hilmi ve Özenbaşı Ahmed- arazi mesailinde ihtilalci sosyalist ve diğer mesailde sosyalist prensiplerini kabul ve müdafaa edeceklerini ilân ile milli ve tarihî hakları istirdad için mücahede meydanına çıktılar ve ilk icraat olmak üzere kadetlerin

ve sosyalistlerin ilan ettikleri prensiplerden bil-istifade bir komite teşkil ederek, millî ve dinî müessesatı ıslah ve tensik vesilesiyle Rus çarlığı zamanındaki ahval-i intihabla tayin edilmiş bulunan Kırım Başmüftüsünü kaldırmağa ve yerine Çelebi Cihan merhumu intihab ettirmeğe muvaffak oldular.

Harekât-ı milliyyenin başına geçenlerin ekseriyeti, Türkiye'de tahsil-i ilim etmiş, şanlı mazisine, tarihine vâkıf, ecnebi bir milletin hakimiyeti altında herşeyden mahrum olarak yaşamının acılarını hissetmiş ve büyük İsmail Beğ merhum gibi muhterem zevatın irşadıyla millî gayelerini anlamış, mefkûre sahibi, temiz kalbli gençler teşkil ediyor, -bir ikisi müstensa olmak üzere- yüksek tahsil görmemiş ve bu gibi işlere kâfi derecede hazırlanmamış olmalarına rağmen, millî emel ve hakların temin ve istirdadı uğrunda her tür müşkilatı iktihama azmetmiş bulunuyorlardı.

Sınıf-ı ilmiyyeden usulü dairesinde kat'-ı meratib etmeksizin doğrudan doğruya halk arasında başmüftülüğe yükselen Çelebi Cihan merhum, imamet ve hitabeti babadan kalma bir unvan ve emval-i evkafı malikane addeden ve imam oğlu imam ve hatib oğlu hatib olup, ekserisi okuyup yazmak dahi bilmeyen eimme ve hutebayı imtihana davet ederek, ehliyetsizlikleri tebeyyün edenleri azl ve yerlerine sınıf-ı ruhanîden olsun olmasın, o vazifenin daha ziyade ehli genç ve münevver zevatı tayin eylediği gibi, Petersburg hükûmetinin zaaf ve inhilali nisbetinde faaliyet sahasını genişleten ve bilahire (Kırım Müslümanları İcra Komitesi) unvanı alan yukarıda zikri geçen avam komitesi köylere varıncaya kadar mülhakatda da şubelerini açmış, millî ve askerî teşkilata başlayarak haricde bulunan Kırım müslüman askerlerinin Kırım'da toplanmalarına sarf-ı mesai eylemekte bulunmuşdu.

Avamın hukukunu müdafaa ve muhafaza edeceklerini ve sosyalist prensiplerini ve avam cumhuriyeti esasını kabul ettiklerini ilan eden Kırım inkılab ricali, köylüyü daha ziyade vikaye kasdıyla arazi mesailinde ihtilalci sosyalistlerin programını kabul ettiklerini ve kadınlara müsavi hukuk ve hakk-ı intihab verildiğini ve bundan başka mahzurlu gördükleri kökleşmiş âdet ve an'anelerin ve imtiyazların mefsuhiyetini her türlü vesile ve vasıtalarla izhar ve ilan etdiler.

Çelebi Cihan merhumun icraatı; ruhanilerin iğbirarını mucib olduğu gibi, imtiyazatın feshi ve arazi mesaili zadegânın ve kadınlara müsavi hukuk ve hakk-ı intihab verilmesi ve âdet ve an'anelerin feshi gibi ahval de mutaassıb halkın iğbirar ve galeyânını mucib oldu.

Vakıyyla Ruslar tarafından ihdas edilen ve müslümanlar için hakikaten telafisi gayrikabil zararlar tevliid eden sınıflara, işte bu suretle inkılab ricalinin zarurî icraatı; eski fikir, yeni fikir mukabili olmak üzere bir de avamdan gençler, ihtiyarlar namıyla iki kısım daha ilave etdi. Ve siyasî, ictimai inkılabın âmili gençler; ruhanî, zadegân ve mutaassıb avamın kavgaları başladı.

Kıris Mecmuası, nr. 20, 6 Mart 1335/1919, s. 345-346.

KIRIMLILAR ARASINDA SINIF KAVGALARI-II

Nureddin Agat

Kırım'da avamın ahval ve vaziyet-i maliyye ve iktisadiyyesi tedkik edildikde görülür ki; kööylü ve şehirli halkın hemen hepsi az-çok emlak ve araziye sahib ve kendi ziraat ve sanayiyle geçinebilecek bir hal ve vaziyettedir. Buna binaen Kırım'da avam, Rus mujikleri derecesinde asilzadegândan bizar ve müteessir olmamışdır ve olamaz da... Bununla beraber bazı mera ve dağlara ve hatta köylere malikiyet iddiasında bulunan mirzaların, köylülerin serbesti-i harekâtını takyid ve tahdid eder gibi harekâtı ara sıra görülür ve bu gibi ahval halk üzerinde herhalde nahoş bir tesir icra etmekden hali kalmazdı. Son senelere gelinceye kadar mirza ve beğler mecburi hizmet-i askeriyeden istisna edilmekte ve askerliğe kendi heves ve arzusuyla talib olanları doğrudan doğruya zabıt nasbedilmekte ve bazı köyler üzerinde derebeğlik hükm ve nüfuzu tanınmakta ve çocukları serbest tahsil hakkını haiz bulunmakta idiler ki; bunlar Yekaterina'nın Kırım'ı işgalden sonra hanın erkân ve ayanını teşkil eden mirza ve beğlere bir cemile olmak üzere ve onları kendine celb ve imale için bahş ve ihsan eylediği imtiyazat cümlesinden idi.

Yekaterina'nın yine bu kabil imtiyazatıyla ruhanî sınıfı, -birkaç fazıl ve muhterem zevat müstesna- ahval-i evhamı benimsemiş, ehliyet ve iktidar-ı ilimden, fezail-i medeniyye ve ahlakıyyeden mahrumiyetlerine rağmen, emval-i gayrimenkule gibi babadan oğula intikal eden mukaddes postları na-hak yere asırlarca işgal etmekden utanmamış, müslümanlık diye milleti tevekküle, miskine sevketteğe çalışarak ve medenî, ictimai her türlü faaliyet ve hareketden milleti men' ve tahrim etmişlerdi. Milleti tenvir yolunda en ufak bir hizmetleri bile sebketmemiş olan ruhanîler, İstanbul'da vesair bilad-ı İslamiyye ve ecnebiyyede tahsil-i ilm ederek neşr-i maarif veya Kırımlılar'ın ictimai ve iktisadi ahvalini ıslah gibi millî umurda çalışmak üzere Kırım'a gelen millet hâdimlerini de -aslen Kırımlı olsun olmasın- kendilerine rakib addile bu

gibi fedakâr ve münevver vatan hâdimlerinin aleyhinde gûnagûn tezviratda bulunarak teb'idleri vesailini ihzar etmişlerdi.

Netice olarak denebilir ki, milletdeki amik cehaletin, muhaceret ve teb'id suretleriyle yüzbinlerce Tatar'ın Kırım'dan çıkarılmasının, müstevli Rus yanibaşinde son sistem muazzam köşkler, apartmanlar yapıdırır ve yaşar iken, Kırımlılar'ın kısm-ı küllisinin hala kurun-i vustada imiş gibi üstü toprakla örtülü damlar altında kalmasının, hülasa temelin az, kör ve maruz-ı temessül bulunmasının birinci derecede müsebbib ve mesulleri ruhanîler idi.

Fıtraten zeki ve müstaid-i terakki ve inkişaf Kırımlılar, yalnız Rus çarlığının siyaset-i meş'umesiyle terakki ve inkişafdan men'edilemez, milliyet duygularının umumileşmesi, millî vicdanın inkişafı bu kadar teahhüre uğramazdı. Va esefa ki, milletin başında Rus çarlığı ve ıslav ittihadı cemiyeti kadar, belki de daha kara ve korkunç imam ve hatibler bulunuyor ve bütün münevver gençliği ve bin-netice milleti imhaya çalışıyorlardı.

Hakikat-i hal bu derece feci ve asıl bî-eman düşman, ruhaniye kisvesine bürünenler olduğu halde; uyuşdurulmuş, cehaletin zulmetine gömülmüş olan halk, dostunu düşmanını fark ve temyiz edemeyecek, ulema unvan-ı kâzibini takınan bu gibilerin mahiyet-i hakikiyelerini anlayamayacak zavallı bir hale gelmiş, doğrusu getirilmişdi.

İnkılaba gelinceye kadar ufak tefek hadiselerden sarfınazar, gençler ile ihtiyarlar arasında ciddi ihtilaflar ve muhill-i hürmet harekât görülmez, gençler an'anevî âdata riayetle kendilerinden büyüklerine muti ve hürmetkâr bulunur ve onların hoşlarına gitmeyecek ef'ali ketme itina ederlerdi. Kırım kadınları umur-i beytiyye ile meşgul ve icabında zevciyle tarlada, bağ ve bağçelerde çalışmak ve zevcine mutlak itaatla mükellef ve mukayyed bir halde olup, müsavi hukuk talebi gibi mesail mevzu-i bahs olmamış ve filhakika Kırım Tatar kadınları -mahdud bir kısm-ı muhteremi müstesna- henüz böyle mütalebede bulunabilecek ve bu gibi hukukdan bihakkın istifade edebilecek bir seviye-i irfanede -maat-teessüf- olamamışlardı. 1917 senesi inkılabına değin Kırım'da umumi vaziyet ve halet-i ruhiyye ber-vech-i bâlâ hülasa edilen tarzda veya ona pek yakın bir halde olmasına nazaran, Başmüftü Çelebi Cihan merhumun imam ve hatiblere dair olan icraatında isabet ettiği ve hatta şiddetle değil itidal ile hareket eylediği tahakkuk ve tezahür eder.

Kadınlara müsavi hukuk verilmesi ve kadınların da intihabata teşriki meselelerine gelince; bu hukuku Kırım inkılabı ricali değil, Rus inkılabı vermiş ve Kırımlılar tasdik veya red şıklarından birini ihtiyarda mazhar kalmışlardı. Bu mesele-i mühimme Kırım'da mevzu-i bahs ve müzakere olurken, eski Rusya eyalet ve vilayetlerinde, Petersburg merkezinin emir ve tebliğiyle meclis-i müessisan intihabatı hazırlıkları yapıyordu.

Rus vesair milletlerin erkek ve kadın reylerine mukabil, İslamlar'ın yalnız erkek reyi verebilecekleri ve bin-netice ekalliyetde kalacakları nazar-i dikkate alınmış ve buna binaen kadının da müsavi hukukunun kabul ve tasdiki karargir olmuştu.

Sosyalist fırkalarıyla teşrik-i mesaiye ve arazi meselelerinde ihtilalci sosyalistlere takarrüb edilmesine dair olan mukarrerat da kuvvetli fırkaların müzaheretlerinden istifade edilmek suretiyle Kırım Tatarları'na azamî faide temini esasına müstenid idi.

Rus inkılabı, millete, birbuçuk asırdan beri gasb ve paymal edilmiş hukukunun istirdadı fırsatını vermişti. Bu tarihî fırsattan azamî faide temin etmek, millî hakların bir daha ziyana imkân ve mahal vermemek için atılan bu hatvelerden dolayı da inkılabı tenkid ve muahezeye değil, bilakis her türlü sitayişin fevkinde şükran ve takdire kesb-i istihkak eylemiş bulunuyorlardı. Gençler unvanını alan inkılab ricalinin, kısmen muhik ve kısmen zarurî icraatıyla zuhur eden sınıf kavgalarının tarz-ı idare ve esbab-ı devamına gelince, iş büsbütün değişir. Bu cihetde mesuliyet, izah edileceği üzere mirzalara, avama, hatta ruhanîlere değil, genç fikirlilik yerine genç kanlılık ile müfritane hareket etmiş ve mağlub-i ihtiras olmuş rical-i inkılabı tevaccüh eder.

Kırım Mecmuası, nr. 21, 27 Mart 1335/1919, s. 363-365.

BOLŞEVİKLERLE HESAB ZAMANI

Muallim Hüsameddin

Rusya'nın izmihlali üzerine Rusya'da teşekkül eden son Bolşevik idaresiyle canı bahasına çarpışan ve bu uğurda birçok mücahidlerini, vatanperverlerini harceden Kırım Tatarları'dır. Tarih, bu mücahedatı, bu beşerî mücahedatı hiçbir vakit şanlı sahifelerine geçirmekten hali kalmayacaktır. İşte bugün Bolşevik idare-i keyfiyyesine bir nihayet vermek ve beşeriyeti Bolşevik istila ve mezaliminden kurtarmak üzere itilaf erkânı Rusya'da büyük kuvvetler toplamağa hazırlanmaktadır. İtilafın namdar erkân ve ümerası, bu münasebetle Kırım Tatarı'nın tarihe karışan ve ehemmiyeti

itibarıyla bütün dünyayı bir hayli müddet işgal eden Bolşevikler'e karşı mücahedat ve mücadelatını derhatır ederek Kırım Tatarı'nın hıdematını yad ve takdir etmekte hali kalmıyor. Almanlar, Kırım'ı Bolşevikler'in eyadi-i zulm ü itisafından halasla evvela Kırım Tatarları'na tarihî, fiilî bir hakk-ı hakimiyet tanıtdılar, fakat çok geçmeden bu hakimiyet iktisadî düşüncelerle takyid olundu. Zavallı özlerim birçok aylar endişe-i fart, endişe-i istikbal ve istiklalle bihuzur oldular, bin türlü vaadlerle avutuldu. Lakin, artık yeryüzünde hadim-i insaniyyet (Mösyö Vilson)'un prensipleri, hitabeleri mazhar-ı kabul olacağından, Kırım Tatarı için endişe edilecek bir cihet kalmadı demektir. Kırım Tatarı için yapılacak iş, Vilson prensiplerine göre haiz-i hukuk (ve) sahib-i maksad olduğunu dünyaya haykırmak ve tarihî, fiilî hukukunu delailiyle isbat eylemektir.

İtilaf hükûmeti Rusya'da Bolşevikler'e mukabil ciddi ve ehemmiyetli bir mücadele kapısı açacak ve senelerden beri akıdılan mazlumin kanlarının hesabını Bolşevikler'den isteyecektir. Bu emniyenin husule gelmesi için zannederseniz Kırım Tatarları'nın da sa'y ve gayreti istenecektir. İş yalnız Bolşevikler'in irtikâb eyledikleri mezalimin hesabını görmekle de kalacak değil, belki Rusya'nın şimal ve üzerlerinde hükümrân olan Bolşevik idare-i hodseranesine bir nihayet verilecek, cihan-ı âlemin huzurunu salb ve kani etmeğe başlayan Bolşevik prensipleri saha-i tatbik ve icradan alınarak guşe-i nisyana atılacaktır. Kırım Tatarı, bu uğurda Rusya'da teşekkül eden ve teşekkülleri için çalışan bütün milel-i mağdureden evvel mevcudiyet-i tarihiyye ve milliyyesini göstermekden bir an hali kalmayacak ve icab ederse evvelki gibi birçok gençlerini beşeriyetin, salah-ı hayatın idamesi maksadıyla feda eyleyecektir. Fakat, bütün fedakârlıklarına mukabil Kırım Tatarı'nın beklediği ve beklemekte pek haklı bulunduğu öz vatanına sahip olması ve burada tarihî ve fiilî hukukunun tanınması ve netice itibarıyla hakimiyet ve istiklale sahip olmasıdır ve bu cihet de itilafiyunun hiç şüphesizdir ki yed-i tasdik ve itirafındadır. Gerçi haber aldığımızı göre, Kırım Tatarı istiklalini ilan eylemiş ve itilafiyun tarafından tasdiki için esbabına tevessül etmiştir. İnşaallah ez-her-cihet men-lehül-hak olan bu mağdur kardeşlerim hadim ve hami-i insaniyyet (Mister Vilson)'un prensiplerinden istifade eder, edet de üçbuçuk asırlık bir zulm-i itisaf ve birkaç senelik mücahedat ve mücadelat-ı milliyyeden sonra hükûmat mevcudu miyanına bir hükûmet-i İslamiyye olarak karışır.

Kırım Mecmuası, nr. 15, 21 Teşrinisani 1334/1918, s. 268-269.

AND ETKEMEN

Çelebi Cihan

And etkemen Tatarların yarasını sarmağa
Nasıl bolsun bu zavallı kardaşlarım çürüsün!
Onlar için ögünmesem, kaygumasam, yaşasam
Yüregimde kara kanlar kaynamasın kurusun!

And etkemen şu karangı yurtka şavle serpmeye
Nasıl bolsun iki kardaş birbirini görmesin.
Bunu görüp bovsanmasam, magaymasam, canmasam
Gözlerimden akan yaşlar, derya deniz kan bolsun!

And etkemen, söz berkemen bilmek için ölmege
Bilip görüp milletimin gözyaşını silmege
Bil mi, gör mü bin yaşasam kurultaylı han bolsun
Yine bir gün mezarlıklar gelir beni gömmege!

Kırım Mecmuası, nr. 8, 8 Ağustos 1334/1918, s. 147.

KIRIMLILAR CEMİYET-İ HAYRİYYESİ

Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi, Rusya'nın inihali esnasında siyasi istiklallerine çalışmağa teşebbüs etmiş olan Rusya Türk Tatarları'nın memalik-i Osmaniyye'deki münasebat-ı iktisadiyye ve ilmiyyesini tezyide gayret maksadıyla teessüs etmiştir. Bu fikri tatbik için cemiyet-i hayriyyenin an-asıl Kırımlı veya Rusyalı olan talebenin Türk nur-i maarifinden istifadesini teshil ve bunun esbabını temin eylemesi, memalik-i ecnebiyyeye talebe irsali ve Rusya müslümanları ile münasebat-ı harsiyye, iktisadiyye ve ilmiyyeyi tezyid yolunda neşriyata tevessül eylemesi, müsamere ve tiyatro tertibine delalet eylemesi mukarrer idi.

Cemiyet-i hayriyye arzolunduğu vechile mühim vaziyetin sevkiyle meydana gelmiştir. Rusya Türk-Tatarları'nı acilen memalik-i Osmaniyye'de tanıtmaya çalışma ve onların menafiine hizmet etmek icab ediyordu. Her ne kadar on sene evvel Dersaadet'de bir cemiyet teessüs etmemiş değil ise de, bunlar böyle bir lüzum-ı acil karşısında kalmamış olduklarından işi ataletle vurmışlar ve gitgide cismi olmadığı kadar ismi de işidilmez olmuşdu. Kırımlılar Cemiyeti azası ayrı bir cemiyet teşkilinden evvel bu eski cemiyete biraz can vermeği düşündüler. Onlarla birlikde ifa-yı hizmet

uğrunda pek büyük müşkilata tesadüf etmemiş olsa idiler, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'ni tesî etmiş olan gençler belki yeni bir cemiyet teşkiline lüzum görmezlerdi. Fakat, avam tabakasına mensub kimselerle iş görmek kabil olmadığından, nihayet hükûmet-i seniyyeden yeni bir cemiyet müsaadesini istihsale mecbur oldular. Senelerden beri hakiki ve faideli bir faaliyet ibraz edememiş olan eski heyet gençlerin hiç kimseye karşı kin ve adavet eseri olmayan ve ancak daha serbest bir surette çalışabilmelerini temin eyleyecek olan bu teşebbüslerine karşı hiç olmazsa müsamahakâr bir hatt ü hareket takib etmelerini icab ederdi. Meseleye iki arada bir ihtilaf şeklini verdiler. Halbuki, buna lüzum ve mahal yokdu. Gençler, onların şahsiyetlerine hürmet etmekte bir mahzur görmüyorlardı.

Millî emel namına faaliyetlerinden memnun olmaları icab eden gençlerin aleyhinde her tarafa mantık ve hakikatdan uzak olduğu kadar âdab ve muâşerete münafi mektublar gönderdiler. Bunlar bir faide-i hakikiyye temin etmez, akl ü selim erbabından beklenmez şeylerdi. Binaenaleyh, gençler, bu gibi mekâtibe şimdiye kadar cevab vermeğe bile tenezzül etmediler. Onlar emin idiler ki, millete hıdmet öyle yekdiğerinin aleyhinde mektublar dağıtmak ile değil, belki iş görmekle mümkün olacaktı. Binaenaleyh, hiçkimseye şahsî tarizatda bulunmayarak kendileri için intihab ettikleri tarik-i faaliyetlere devam etdiler, icab etdikce neşriyatda bulundulad. Rusya'dan firaren gelmiş bulunan mültecilerin himaye ve iktidarını deruhde eylediler. Bunlardan memalik-i Osmaniyye'de akrabası olanları onların nezdine sevketdiler, olmayanlara Dersaadet'de iş tedarük etmek veya muavenet-i nakdiyyede bulunmak suretiyle yardım etdiler. Almanya'ya giden talebenin masarîf-ı seferiyyesine iştirak ve Macaristan mekteplerine bir mıkdar talebe kabul etdirmek için teşebbüs etdiler. Dsaadet'deki Kırımlı ve Rusyalı bivayegâna yardım etdikleri gibi an-asl Kırımlı bulunan bazı kimselerin de memleketlerine iade edilmelerine delalet etdiler. Bundan maada harbin bidayetinden beri Rus teb'ası sıfatıyla bazı tahdidata ve kuyud-i istisnaiyyeye tâbi tutulmakda olan Kırımlı ve Rusyalı müslümanlar hakkında bu tedabirin ref'ini hükûmet-i seniyyeden rica etmişler ve bu hususdaki nokta-i nazarlarını kabul etdirmişlerdir.

31 Temmuz 334 tarahine kadar Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin varidat ve masarîfatı ber-vech-i âtidir:

Varidat-49.159

Masarîfat-34.511,30

1 Ağustos tarihinde kasa mevcudu-14.647,10

Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin ilk müessisleri zevat-ı atıyyedir:

O(şman) Kemal Beğ (reis), Bekirzade Hamdi Beğ (birinci reis vekili), Mahmud Ekrem Beğ (ikinci reis vekili), Şevki Bektöre Beğ (kâtib-i umumi), Bekir Muhyeddin Beğ (veznedar), Feyzi Beğ, Sûdi Beğ, Nureddin Beğ, Hüsameddin Beğ, Mehmed Kahramanof Beğ.

Şevki Bektöre ile Muhyeddin Beğler Kırım'a azimet etmiş olduklarından, onların yerine kâtib-i umumiliğe Feyzi Beğ, veznedarlığa da Sûdi Beğ intihab ve tayin edilmişlerdir. Mumaileyhüm ile beraber Bekirzade Hamdi Beğ ile Nureddin Beğ dahi Kırım'a gitmiş olduklarından, münhal kalan dört heyet-i idare azalığına Eczacı İbrahim Halil Beğ, Muallim Fevzi Altok Beğ, Binbaşı Ömer ve Doktor Abdülbari Beğ intihab edilmişlerdir.

Şehrimizdeki Kazan ve civarıyla Sibiryalı gençler dahi son zamanlarda aynı makasıda hizmet için kendilerine mahsus bir cemiyet-i hayriyye tesisine teşebbüs etmişlerdi. Aralarında bir hayli münakaşadan sonra mezkûr gençler, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'ne iltihaka karar vermişlerdir. Binaenaleyh, iki tarafın ittihadıyla cemiyetin (Kırım ve Kazan Cemiyet-i Hayriyyesi) namını alması mukarrerdir.

Kırım Mecmuası, nr. 8, 8 Ağustos 1334/1918, s. 143-144.

TATAR CEMİYET-İ HAYRİYYESİ'NDEN VARİD OLMUŞDUR: TAVZİH-İ HAKİKAT

Kırım Mecmuası'nın 8 Ağustos 334 tarihli ve yıl 1 sayı 8 nüshasında münderic olup, (Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi)'nin esbab-ı teşekkülü ile icraat-ı vakiasından ve saireden bâhis bir bendde: (Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin Rusya'nın inhilali esnasında siyasî istiklallerine çalışmağa teşebbüs etmiş olan Rusya Türk-Tatarları'nın memalik-i Osmaniyye'deki münasebat-ı harsiyye, iktisadiyye ve ilmiyyesini tezyide gayret maksadıyla teessüs etmiş ve böyle mühim bir vaziyetin sevkiyle meydana gelmiş olduğu; her ne kadar on sene evvel Dersaadet'de bir cemiyet teessüs etmemiş değil ise de, bunların böyle bir lüzum-ı acil karşısında kalmamış oldukları, işi ataletle vurdukları ve gitgide cismi olmadığı kadar ismi de işidilmez olduğu, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi ayrı bir cemiyet teşkilinden evvel o eski cemiyete biraz can vermeği düşündü ise de, onlarla birlikde ifa-yı hizmet uğrunda pek büyük müşkilata

tesadüf etmemiş olsa idiler, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'ni teşkil etmiş olan gençlerin belki yeni bir cemiyet teşkiline lüzum görmeyecekleri ve fakat avam tabakasına mensub kimselerle iş görmek kabil olmadığından nihayet yeni bir cemiyetin müsaadesini istihsale mecbur oldukları) yolunda icale-i kalem olduğu görüldüğünden, tavzih-i hakikat maksadıyla ber-vech-i âti beyanata mecburiyet hissedilmiştir.

Her ne kadar on sene evvel Dersaadet'de bir cemiyet teessüs etmemiş değil ise de fıkrasında, ismini zikretmekden çekindiği cemiyet, hükûmet-i Osmaniyye'nin müsaade-i resmiyesiyle teşekkül etmiş olduğu, herkes gibi mezkûr bendi yazanın da pek iyi bildiği (Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi)'dir. Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin maksad-ı teşekkülünü ifade etmek için yazılan ilk fıkradan dürüst bir mana çıkarmak cemiyet-i mezkûre ile yakinen temasda bulunanlardan gayrisi için müşkil ise de, matbuat âleminde yapılan gürültülerle bazı mehafildeki hareketlerin bıraktığı izleri işidip takib edenler, mezkûr cemiyetin maksad-ı teşekkülü esbabını, şimdiye kadar ne gibi faideler temin edildiğini, bazı müessislerden ziyade anlamış olurlar.

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin esas maksadının Hilafet-i Osmaniyye'ye iltica eden Tatar ahali-i İslamiyyesi'nin seviye-i maariflerini i'lâ ile dünyevî ve uhrevî esbab-ı saadetlerini ihzar ederek beynel-emsal vücuhla tarik-i tekâmüle sevk etmekden ibaret olduğu nizamnamesinde musarrâh ve maksadın husulü için cemiyete terettüb eden vazifeler, mezkûr nizamnamenin mevadd-ı mahsusasında muharrer olup, siyasiyat ile iştilal, cemiyetin maksad-ı teessüs ve teşekkülünden tamamen ve kat'iyen haricidir.

Filhakika Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin müessisleriyle azalarından bazıları Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'yle teşrik-i mesai etmek arzusunu ihzar etmişlerse de, nizamnamesinin çizdiği maksad ve hedefden kat'iyen inhiraf etmemeğe ve bütün kuvvetlerini meşru ve maneî bir suretde sarf ve istimal eylemeğe azmetmiş bulunan Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi, Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi murahhasları tarafından dermian edilen tekâlifatı kendi esasatına münafi gördüğünden, bunlarla uzlaşmak imkânı karşısında kalmıştır.

Ataletinden ve cimsi olmadığı kadar isminin de işidilmez olduğundan bahsedilen Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi, Sibiryâ'dan gelen onsekiz çocuğun iki sene kadar bir mahalde ibate ve iâşesini temin ve yüzelli çocuğa elbise ve kundura imal etdirerek, hitanlarını icra ve pansiyon açarak pek ucuz ücretle şakirdana odalar tedarük etmiş, Halıcılar'da Yeşil Direk'de fukaraya meccanen gece dersleri vererek elliye karib çırak

yetişdirmiş ve muhtelif mıntikalarda seksene karib mekteb çocuklarının bilcümle kitablarıyla levazim-i kırtasiyyesini tedarük ederek, derslerine devamları temin ve Selanik cihetine muhacirin sevkine delalet eylemiş ve Balkan Harbi esnasında muhacerete mecbur kalan biçarelerden bazılarının masarır-ı iskâniyyelerini i'ta eylemiştir. Bu gibi umur-i hayriyyenin muhtelif vesile ve fırsatlarla ilan edilmemiş olması sebebiyle, nümayiş meraklıları tarafından takdir edilmemesinde Tatar Cemiyet-i Hayriyye'si heç de endişenâk değildir. Sükûn ve vakar ile iş görmek fitrat ve seciyeleri icabatından olan Tatarlar'dan müteşekkil bir cemiyet-i hayriyyenin, bir şirket-i ticariyye gibi reklamcılığa sülûk etmeyeceğini Tatarlık'la alakası olanlar veya Tatarlar'ın ahval-i ruhiyyesini tedit etmiş bulunanlar pek âlâ bilirler. Ahval ve vekayi-i hazıranın tevlid ettiği şerait-i fevkalade tahtında Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi de, nizamnamesinde muayyen hududu tecavüz etmeği asla düşünmemiştir. On sene evvel çizilmiş olan programındaki esaslara vekayi-i ruzmerrenin tesiratına kapılmaksızın bihakkın riayetle vazifesini ifa etmekte bulunmasından dolayı, bilcümle akl-ı selim erbabi nezdinde takdir ve tevkir eylemekte bulunmuştur.

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi meclis-i idaresinin avam olarak tavsif edilen azalarından bazı zevatın Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi meclis-i idare azalığına intihab olunduklarına dair mezkûr cemiyet tarafından tezkireler gönderilmiş olduğunu ve bazılarına da aynı maksadla ricalarda bulunulduğunu hatırlatmak münasib görülmüştür. Şu tezkirelerin irsali ve teklifatın vukuu mebhüs-i anı heyet-i idare azalarıyla teşrik-i mesai imkânının mevcudiyetine Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nce de kanaat getirildiğine delalet eylemekte olduğundan, iş görülememesine en büyük mani olarak irae edilmek istenilen (avamdan olmak) sebebinde ciddiyet ve isabet görülememektedir. Beyanat-ı vakıa ancak efkâr-ı münevverenin Kırımlılar Cemiyeti'ne inhisarını ilan gibi bir maksad-ı hodbinanenin takib edilmek istenildiğini ihsas etmektedir.

Harice gönderilen mektublar meselesine gelince: Taahhüdât-i şehriyye tahsilinde ve derc-i ianatda bir yanlışlığa ve su-i tefhime mahal kalmamak için Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin tarihçe-i teşekkülünden bahsolunarak, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi ile hiçbir münasebeti olmadığı taşradaki şubelere bildirilmişdi. Hikâye-i ahvalin vaki mutabakatı hiçbir zaman hiçbir vechile âdâb-ı muâşerete münafi görülemez.

Son söz olarak şunun da ilavesi icab eder ki, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin heyet-i idare azasından cediden intihabı için vukubulan ictimaa Kırımlılar Cemiyet-i

Hayriyyesi müessisleriyle azaları iştirak etmiş ve namzed listesine kendi namzedlerini ilave etdikden sonra ita-yı rey etmişlerdir. Fakat bu intihabda kendi namzedlerinin ekseriyet-i ârâyı ihraz edememiş olmasının, mezkûr bendi yazan eli harekete getirmesinde dahl ve tesiri acaba var mıdır? Bunun takdirini kariin-i kirama terkederiz.

Kırım Mecmuası

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi, bu mektubunda Kırım Mecmuası'nın geçen sayısında ictimâî bir havadis şeklinde yazılmış olan bir bendin kendisine taalluk eden noktalarını tavzih eyleyeceği yerde, maat-teessüf, bu cevabına mecmuada münderic bendin tahririnde hiçbir dahli olmayan diğer bir cemiyet-i hayriyye ile münakaşa şeklini vermek istediği görülmektedir. Kırım Mecmuası, tamamen bitaraf bir mecmua olmakla beraber, memalik-i Osmaniyye'de an-asıl Rusyalı ve Kırımlı olanların kısm-ı münevverinin makes-i efkârı olmak itibarıyla, bit-tabî hayat-i ictimaiyyenin kendi mesleğine taalluk eden sahası hakkında matbuat vezaifi cümlesinden olarak icale-i kalem etmiştir. Binaenaleyh, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin bâlâdaki münderic cevabındaki tarizata mukabele edip etmemek hususunu Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'ne bırakmakla beraber, Kırım Mecmuası da gelecek nüshasında hakayık-ı ahval hakkında kendi nokta-i nazarını yazacaktır. Bu hususda karilerimizce gönderilecek mütalaatın vekayi ve delaile müstenid olanlarını maal-memnuniyye dercedeceğiz.

Kırım Mecmuası, nr. 9, 22 Ağustos 1334/1918, s. 179-180.

TATAR CEMİYET-İ HAYRİYYESİ ve TAVZİH-İ HAKİKAT

(Kırım Mecmuası) tamamen bitaraf bir risale olduğundan Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi tarafından bazı ifadatı havi olarak gönderilen varakayı geçen nüshasında derceylemişti. O vakit maat-teessüf vakit olmadığından Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin varakasına cevab yazılamamıştı.

Şurasını tekrar etmeğe lüzum görüyoruz ki, biz Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi hakkındaki yazdığımız fıkrayı sırf bir ictimâî havadis olarak ve bir mecmua olmak sıfatıyla yazdık. Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi, cevabını sırf kendisine aid noktaların tavzihine hasreyleyeceğine, buna diğer cemiyet-i hayriyye ile bir münakaşa şeklini verdi. Biz kendi hesabımıza buna teessüf etmekle beraber, Kırımlılar Cemiyeti namına beyan-ı fikre salahiyetdar olmadığımızdan, o noktalara cevab verilmesini mezkûr cemiyete bırakmışdık. Fakat Kırımlılar Cemiyeti, böyle lüzumsuz münakaşalara

girmeyi vakarına muvafık görmediğinden ve esasen daha ciddi ve nafi işlerle imrar-ı vakit eylemekte bulunduğundan, kendisi de ayrıca cevap yazıp işi uzatmayacağını istihbar eyledik. Ancak, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin cevabnamesi gerek kendi azasını ve gerek diğer Tatarları hakayık-ı ahvale gayrivakıf addederek bazı vekayii reng-i aslisinde göstermemiş olduğundan, biz bu cihetleri tavzihe lüzum görüyoruz.

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi bilmelidir ki, an-asıl Rusyalı olan bütün gençler mezkûr cemiyet etrafında vekayii hakkıyla takib etmişlerdir. Binaenaleyh, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin cevabnamesi onlara vekayii başka suretle cereyan etmiş olduğu kanaatını vermekden pek uzaktır.

Mesela; Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin faaliyetinden bahsediliyor. Fakat bu faaliyetin hangi zamana aid olduğu kat'iyen tasrih edilmiyor. Şimdiki heyet-i idarenin buna dair olan sözler, nev'üma pederinin hasenatıyla iftihar eden bir oğlun ifadatına benziyor. Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi gece dersleri açmış, neye devam ettirmemiş? Şimdi ve bir hayli zamandan beri neye açmıyor? Mezkûr cemiyet bazı çocuklara levazim tedarük etmiş, neye devam etmemiş? Şimdi ve bir hayli zamandan beri neye yapmıyor? İlh. ilh. Cemiyet-i hayriyyeyi az-çok tanımış olanlar bilirler ki, bundan beş-altı ay evvel cemiyet-i mezkûrenin bütün faaliyeti haricde hiçbir şeyi yapamamak şartıyla Suhulet Otel'i'nin müsafir odalarından birinde haftada bir ictimadan ibaretti ve o vakit hakikaten cemiyet bir hal-i ataletde idi. Bunu hiç kimse ve bilhassa gerek o vakit ve gerek şimdi heyet-i idare azalığında bulunanlar inkâr edemezler.

Bundan maada faaliyet namına cemiyet-i hayriyyenin cevabnamesinde tadad olunan şeyler, bir cemiyetin on senelik hayatını doldurmağa kâfi olmadığı edna bir muhakeme ile anlaşılabilir.

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi biraz faaliyet gösterebilir, biz bununla iftihar etmeğe hazırız. Bugün Kırımlılar Cemiyet-i Hayriyyesi'ni teşkil edenler de, bu cemiyetin teşekkülünden sonra bitarafıyî tercih etmiş olanlar da, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin azası bulunmaktadır. Binaenaleyh mezkûr cemiyetin faaliyetinde alakadardırlar. Maat-teessüf tekrar etmeğe mecburuz ki, mezkûr cemiyetde sadre şifa verir bir faaliyet görmüyorlar.

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin cevabnamesinde -dediğimiz gibi- reng-i aslisinde gösterilmemiş bazı şeyler de vardır. Halbuki, vekayi, Dersaadet'de bulunan bütün Tatar münevveranınca malum olduğundan, bunu inkâra lüzum yoktur. Mesela, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi inkâr edemez ki, bugün ayrılıp diğer cemiyeti teşkil etmiş

olan gençler, Mart ve Nisan aylarında heyet-i faale namıyla ve Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi azası sıfatıyla çalışarak mezkûr cemiyete az-çok bir hayat vermişler ve cemiyetin faaliyetini idare etmişler ve buna o vakıtki heyet-i idare de muvafakat eylemiştir. Herhalde Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin o vakıt heyet-i faalesinin idaresi altında oynamış olduğu roller, şimdiki heyet-i idare azasının siyasete hiç karışmamış olmak gibi ifadatını tamamen tekzib edecek bir mahiyettedir. Bunu kimse inkâr edemez. Hatta, o zamanlar failinin kendi ifadesine göre, bir "siyasî pot" da kırılmıştı. Bunu herkes derhatır ederken, aksini iddia tabii kabil-i tecviz değildir.

Kırımlılar Cemiyeti azasının Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi intihabatına iştirakine gelince; yukarıda dediğimiz gibi, onlar, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin azası sıfatıyla hareket etmişlerdir, yoksa başka bir sıfatla değil. Zannetmeyiz ki Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin heyet-i idaresi, cemiyete aza olarak kaydedilmiş olanları azalıktan nez'etmek hakkını iddia etsin.

Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi azasından "bazılarına" Kırımlılar Cemiyeti'nce heyet-i idare azalığı tevcih edilmiş olması ileri sürülerek, avamdan olmak tabiri cerhedilmek isteniliyor. Halbuki cevabnamenin muharriri unutuyor ki, "bazısı" denilince, bu "bazısı" kelimenin haricinde "diğerleri" kalıyor. Binaenaleyh, getirilen delilin büyük bir mahiyet-i sübutiyyesi kalmıyor. Harice gönderilen mektublar meselesine gelince; bu mektublardan elde edilenler, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi'nin cevabnamesinde yazdığı vechile, yalnız "taahhüdât-ı şehriyye tahsilâtında ve derc-i ianatta bir yanlışlığa ve su-i tefhime mahal kalmamak" maksadıyla yazılmış değildir. Mesela, diğerleri Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi, Eskişehir'e gönderdiği 15 Mayıs 1334 tarihli ve 12 numaralı mektubunu okusun. Bilhassa baş tarafının yalnız "hikâye-i ahval"den ibaret olmadığını kendisi de göreceğinden, "âdâb-ı muaşerete münafi" bulunduğunu, zannediriz ki kendisi de tasdik eder. Halbuki, Kırımlılar Cemiyeti'nce böyle birbirinin aleyhinde olmak üzere hiçbir şeyin yazılmamış olduğunu tahkik etdik.

Binaenaleyh, Tatar Cemiyet-i Hayriyyesi kemal-i tantana ile yazdığı vechile "sükûn-i vekar ile iş görmek fitrat ve seciyesi icabatından ise," biraz faaliyete gelsin, iş görsün; mecmuamız onun da faaliyetini maal-memnuniyye dercedecektir. Yoksa lafla peynir gemisi yürümez!

Ayinesi işdir kişinin, lafa bakılmaz.

Kırım Mecmuası, nr. 10, 5 Eylül 1334/1918, s. 199-200.

TÜRKLÜK-TATARLIK-I

Çubukçuzade Safveti Kemal

Ötedenberi büyük bir halet-i ruhiye muvacehesinde bocalayıp duruyoruz ve bu garip olduğu kadar şayan-ı teessüf halet-i ruhiye, büyük-küçük, ihtiyar-geç hekimizde, hepimizin zihninde yer tutmuşdur. Fakat, bunun yavaş yavaş zayi olmakta olduğunu da nazar-ı memnuniyetle görüyoruz. Şimdiye kadar bunun devam edip gelmesi zihinlerimizin, fikirlerimizin layıkıyla açılmamasından münbias idi.

Lehül-hamd Meşrutiyet'in hülûliyle o mani zail olmuşdur: "

"Mani zail olunca memnu avdet eder".

Artık şimdi hayalat ve türrehat devri geçmiş ve onun yerine ciddiyat ve an'anat devri kaim olmuşdur.

(Milliyet) meselesi içinde kurcalanıp duran birşey vardı ki, o da mesela, Anadolu'nun Kırımlı'ya, İstanbullu'nun Romanyalı'ya ve hatta bir kişver dahilinde yaşayan aynı cinsden bir ferdin gayri bir diyarlıya kem nazarla bakmaları idi ve bu hal bütün üryanlığıyla küçücük zihinlere kadar yerleşmiş idi.

Bir sokakda oynayan iki çocukdan İstanbullu'nun bir Tatar yavrusuna:

-Tatar, Tatar- tarzında temeshürkârane serzenişlerde bulunduğu pekçok görülmüşdür. Halbuki karşımızda olanca azamet ve haşmetiyle bir milliyet meselesi vardır.

Türk ile Tatar'ın ırken ve tarihen bir millet efradından olduklarını ve kan ve can kardeşi bulduklarını bilemeyecek ve bu hakikatı idrak edemeyecek kadar safderun ve sadedil olanlar, bundan sonra olsun tashih-i zihin ve fikir ederlerse, korkmasınlar ki netice yine Türk ile Tatar'ın ve sonra yavaş yavaş bütün dünyada mevcut dini bir, dili bir; fakat söylenişleri başka cemiyetlerin bir vahdet-i milliye ile birleşip kucaklaşmaları olacaktır.

Gaye bir, emel bir, hedef aynı hedef olduktan sonra ha İstanbul'da olmuş, ha Ural dağlarında bulunmuş, hepsi bir noktada temerküz edecek değil mi?

Bunca yıllardan beri ulemanın, sulehanın derpiş ve mülahaza eylemekte oldukları saha, bir saha-i vasi-i İslam bugün olmasa yarın; yarın olmasa öbür gün o

ihtişam ve saltanatıyla açılacaktır veya ki açılmak üzeredir. Fakat, bundan sonra gaflet-i cahilanesinde devam ederek kendi din kardeşine, kan kardeşine: (...k Türk) diyecek kadar temerrüd gösterenler, bir gün bahs ve inadlarında aldanmış ve muvacehe-i milliyyede husule gelen vahdet ve azametten şaşırılmış olduklarını görürsek hayret etmeyeceğiz. Ve buna hayret etmeğe de mahal yokdur.

Çünkü, bu böyle olacaktır.

Kafkasya sahalarından, Kırım yurdlarından kopup gelen ve hatta Ural dağlarında bile aks-endaz olan bir avaze-i vahdet-i milli, bir vahdet-i muazzama-i Islamiyye bir gün gelecek bütün kudret ve ihtişamıyla Afrika vahalarına kadar ferman-ferma olacaktır.

Ve min-Allahüt-tevfik.

Kırım Mecmuası, nr. 2, 16 Mayıs 1334/1918, s. 27-28.

TÜRKLÜK-TATARLIK-II

Çubukçuzade Safveti Kemal

Vaktıyla Moğol tevaifinden bir küçük aşiret olan Tatarlar, Türk taifelerine karışıklarından cümlesine birden Tatar denilmiş ise de, halen Türk aşireti kalmıştır.

Asyanın garbi ve şimal tevaifinde Sibir ve Kazan ve Kırım ve Bucak taraflarının Türkleri'ne Tatar denilmesi, sırf bir eser-i galattır.

Lezgi ve Özbekler Türklüğe dahil olamıyorlar, bunlardan maadasının kâffesine (Türk) denilir. Kuyudat-ı tarihiyyeye binaen mütalaa ile serdeylediğimiz şu tafsilatdan el-yevm Tatar namı altında yaşayan din kardeşlerimizin aslen ve neseben halis Türk ve binaenaleyh el-yevm Türk namını taşımakda olan tevaif-i Etrak'in ırkdaşı oldukları mertebe-i bedahete vasil oluyor.

Bugünkü Tatarlar'la o Tatarlar arasında müşabehet ve unvan iştirakinden başka bir münasebet yokdur. Temürleng'in Yıldırım Bayezid'e savletidir ki, işbu münaferefe başlıca sebep teşkil eder. Halbuki Temürleng, Türklüğün en ziyade bais-i ibtihacı olacak derecede muazzam bir Türk hakanı ve filhakika Asya'nın medar-ı iffiharı idi.

Çingizlerin, Temürlerin şaş-zib-i ihtişam olan hayat-ı tarihiyyeleri nazar-ı tettebbudan geçirilecek olursa, Türkler'in Asya'da ne derece büyük ve şayan-ı sitayiş

bir kavim oldukları anlaşılır. Fakat sonradan kabail-i Etrak'e arız olan bir dava-i nifak ve şikak, o kabailin izmihlaline sebebiyet vermiştir.

Demek istiyoruz ki, bugünkü Tatar unvanını taşıyan veyahud kendilerine Tatarlık isnad edilen akvam, bildiğimiz ve tarihte gördüğümüz Tatarlar değildir.

Tatar unvanını taşıyan Türkler ile asıl Türklük iddiasında bulunan Türkler arasındaki münaferet, Temürleng'in bastırdığımız muamelesinden neşet etmekte olup, o zamanlar ise maziye karışmış ve gubar-ı nıyan ile örtülmesi lazım gelmekte bulunmuştur. Birtakım efrad-perveran hakikati idrak eyledikleri halde, hala inad ve ısrarlarında sebat eylemekte ve Tatar unvanını taşıyan akvamı pek ziyade muhkir ve menfur görmekte idirler. Osmanlılar'ın öbür Türkler'den külliye ayrılarak asla Türk olmayan ile akvam ile birleşmeleri ve öbür Türkler'le sıkı ve ahenkdar bir münasebetde bulunmamaları da, işbu münafereti tezyid eylemiştir. Halbuki, şimdi zaman değişmiş ve alem-i İslam bütün bütün başka vaziyet almış, müheyya-yı ittifad bulunuyor. Türklük-Tatarlık meselesi şu suretle, yani temhid eylediğimiz edille-i tarihiyye vechile kapanması lazım gelen bir meseledir. Ve zaten idrak-i hakikat ve beyinat ashabi, bunu çokdan hall ü fasl eylemişlerdir.

Şimdi ortada bütün azamet ve ihtişamıyla Türk-İslam saha-i ittifadı tevsi-i daire-i faaliyyet etmektedir.

Ve bu faaliyet ve gayret-i milliyye ile bir gün muazzam bir Türk milleti husule gelecek ve bin-netice ittifad-ı İslamı celb ve davet etmiş bulunacaktır.

Kırım Tatarı... Şimal Tatarı... Bunların, bu hayide terkiplerin yerine (Kırım Türkü), (Şimal Türkü) terkiplerinin ikamesi zaruri hükmündedir.

Çünkü, makalemizin ibtidasında da söylediğimiz vechile bugün Tatar unvanını taşıyan akvam, asıl Tatarlar'dan, yani tarihte zikri geçen tevait-i Tatarî'den külliye başkadır. Ve şimdi tarihte yaşayan Tatar aşiretinden meydanda birşey kalmamış olmasına nazaran, şimdiki Kırımlı ve sair diyarlı ahalinin, ahali-i Etrak'in Tatar unvanını taşıyıp durmalarında artık bir mana tasavvur edemiyorum.

Kırım Mecmuası, nr. 5, 22 Haziran 1334/1918, s. 88.

TÜRLÜK-TATARLIK-III

Çubukçuzade Safveti Kemal

Mazi nokta-i nazarı yine maziye karışmış olarak, Türklük-Tatarlık meselesinin bugün bir noktada birleşmesi lazım gelecek bir mesele olduğu, birinci ve ikinci makalemizde edille-i kat'iyeye ile izah ve isbat ettiğimiz sırada, yalnız bir ciheti sükûtle geçişdirmiş bulunuyor idik ki, o da bu meselenin ırk ve hars üzerindeki tesirat-ı ictimaiyyesi idi.

Hayat-ı ictimaiyyeyi dürbün nazarıyla takib edenler, asrın tebeddülât ve tahavvülât-i medeniyyesine göre, mesela "Türklük-Tatarlık", "Arablık-Acemlik" gibi mesail üzerinde artık uzun uzadıya tevkifin bilüzum olduğuna bütün mevcudiyetleriyle iman ve kanaat getirmiş bulunuyorlar.

Ve bu meselelerin ihdas eylediği müşkilat karşısında netice itibarıyla bariz bir surette tezahür eden hakikat da vardır ki, o da asırlardan beri devam edip gelen bu milliyet ve kavmiyet münakaşalarının bütün şiddet ve dehşetiyle terakki-i İslam'a mani olduğudur.

Biribirinin etini budunu yolmak, mevcudiyetini kemirmek için var kuvvetiyle uğraşan iki din kardeşinin ötede bu gibi mesaili külliye kale bile almak lüzum ve mecburiyetini terakkiyat-ı asriyye ve medeniyyeye muhalif görerek, elbirliğiyle itilaya doğru hatve-endaz olanların mesai-i meşkûrelerini görememeleri ve bundan da: Evvelkilerin tedenni ve inhitatına mukabil, sonrakilerin her cihetden cihan-ı terakkiyatına, cihan-ı mamuriyyet ve inkişafına hakim olup kalmaları neticesinin çıkması kadar tabii birşey yokdur ve olamaz. Çünkü, birinciler "sensin bensin" ile meşgul iken, diğerleri terakki ve itila yolunda koşmakda ve hatta o yolda can vermekdedirler.

İşte ictimai derdlerimizin içinde büyük bir endişe ve buhran ile takib edilen yegâne mesele bu münaferet-i kavmiyye meselesi idi. Şimdiye kadar bir Türk'ün, Tatar unvanı taşıyan ırkdaşına ve Acem unvanıyla manun dindaşına nazar-ı nefret ve hakaretle bakmasından çıkan netice, İslam'ın terakki ve inkişaf edememesi olmuşdur. İslamiyet'in mani-i terakki olduğunu hiçbir esasa müstenid olmayarak dermiyan edenlerin iddiaları bit-tabii şimdiden sonra kale ve kaleme alınamayacak, (Yeni ve Büyük Turan) emellerini istihdaf edenlerin azm ü bezm-i milliyyetperveraneleri bu

iddiaların butlanını yakın bir zamanda isbat edecektir. Fakat, bu emellerin müretteb plan ve inkişaf haritalarının behemehal (Birlik) mıkya ve miyarıyla ölçülüp açılmış olması şarttır. Hedefi tayin ve istihzarat-ı harbiyyeyi tamamıyla ikmal etmeden nasıl ateşe başlanmıyorsa, etrafı gözetmeden işe başlamanın da arzu ve ümid edilen neticeleri veremeyeceği şübhesiz değil midir?

Mamafih o emellerin tedrici ve hassas kalblere büyük ve inşirah-bahş-ı ümid duyguları vererek ilerlemekte olduğunu görüyoruz.

Çarlık Rusyası'nın tekerlenmesiyle husule gelen tebeddüller, bizim hayat-ı umumiyemizi okşayacak tahavvülat ile mebsuten mütenasib bir cereyan takib etmekte şimdilik berdevamdır.

Kırım hükûmet-i milliyesi, hükûmet-i Osmaniyye'ye dest-i irtibatını uzatmıştır. Kırımlılar'ın şimdiye kadar -Tatar- unvanını taşıyıp durmuş olmalarından inbias eden münaferet de artık bütün bütün maziye karışmış bulunuyor.

Şimal Türk kardeşlerimiz de Idil-Ural Cumhuriyeti namıyla bir hükûmet-i milliye tesis etmek üzeredirler.

Harita-i âlemde daha kimbilir buna mümasil ne tahavvülat husule gelecek... Ve bu tahavvülatdan bir kısmı şimdiden Kafkasya'da inkişaf etmiş bulunuyor. (Sulh-i Umumi)'nin bizim için mesud ve müreffeh neticeler vermek suretiyle husule getireceği tesirat dahi vahdet-i millî üzerinde azim ve şayan-ı memnuniyyet âkibetler doğuracağında şübhemiz yoktur.

Bu emeller bu heyecanlı arzular içinde Türklük-Tatarlık gibi, Arablık-Acemlik gibi, Arnavudluk-Boşnaklık gibi münaferet-i kavmiyyeyi ihdas eden ve İslamiyet'in bir noktada tecemmü ve temerküz etmesine mani teşkil eyleyen karaltıların ortadan kalkması ve bütün bunların Türk-İslam vahdetiyle kaynaşması lazımdır.

Bu kaynaşma ve samimi anlaşmalardan sonra millî ve medenî irtika ve itilaya doğru atılacak adımlar ve bundan husule gelecek maddi ve manevi bir vahdet, bir kitle-i vahide bu suretle kavmi münaferet ve münakaşalara da nihayet vermiş olacaktır.

Kırım Mecmuası, nr. 7, 25 Temmuz 1334/1918, s. 125-126.

SONUÇ

Bu etüdle Kırım'ın bağımsızlığı yolunda takriben bir yıl kadar faaliyette bulunan Kırım Mecmuası'nın, Kırım ve Türk dünyası açısından önemini ortaya koymaya çalıştık.

1783 yılında Rusya'nın hakimiyetine giren Kırım Türkleri, ilk defa ancak 1905 ihtilalinden sonra siyasi özgürlüklerini sağlamak için tam olarak faaliyete geçebilmişlerdi. Nitekim, Gaspıralı'nın yol gösterici teşebbüs ve fikirlerini takip eden Çelebi Cihan, Cafer Seyyid Ahmed vb. münevverler sayesinde, 1917 Bolşevik ihtilalini müteakip Kırım Türkleri esaret zincirlerini kırarak bağımsız bir devlet kurmuşlardı. Fakat 144 yıl sonra bağımsızlığını kazanan Kırımlılar ve kurdukları devlet Bolşeviklerce ortadan kaldırıldı. Devletin başkanı Çelebi Cihan Efendi kurşuna dizilmiş ve Kırım'ın bağımsızlığının izlerini silebilmek için mezar taşlarına varıncaya kadar her yer yıkılmıştı. Şüphesiz Rus politikası, onların madden ve manen kalkınmasını arzulamayan bir politikaydı. Bu bakımdan muhtelif siyasi ve askeri yollarla Kırımlılar'ın kalkınması engelleniyordu. Nihayet müslümanlar sosyo-kültürel ve ekonomik hayatta Ruslar'dan geri bırakılmış ve ikinci sınıf teb'a durumuna getirilmiştir.

Esarete düşen, hürriyet ve bağımsızlıklarını korumasını bilmeyen toplulukların genelde başına gelen bu oluyor ve bundan sonra da böyle olacaktır. Aslında dünya varolalıdan beri süregelen kurallar çok fazla değişmez; yönetenlerle yönetilenler, ezenlerle ezilenler her zaman bulunacaktır. Böylece tarihte birçok topluluk yok olmuş yahut diğerlerinin arasında eriyip gitmiştir. Fakat, Kırım Türkleri, esarete düşen bir milletin verilenlerle yetinmesine karşı çıkarak, bağımsızlık ve hürriyet için mücadele etmiş ve tarihlerini asla unutmamışlardır. Nihayet, Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin Bolşeviklerce ortadan kaldırılmasından sonra Kırımlılar, ak topraklar dedikleri Anadolu'ya göçmüş, burada ülkelerinin bağımsızlığının propagandasını yapmak ve hemcinslerine yardımda bulunmak üzere Kırım Mecmuası'nı yayınlamışlardır.

Kırım Mecmuası; Türk ve müslüman ülkelerin birliği için çalışıyor olmakla birlikte, asıl yayını bağımsız Kırım devleti yolundaydı. Hatta, mecmua, Kırım Ahali Cumhuriyeti'nin resmi yayın organı olan Millet gazetesinin yerini almıştı. Bağımsız Kırım devleti yıkılmış olmasına rağmen, Kırım ve civarındaki her vak'adan haberdar olan Kırımlılar ve Türk dünyası, bu hadiseler karşısında hiç olmazsa bilgilendiriliyor ve kültürel bakımdan erimeyi kabul etmemiş oluyorlardı. Şüphesiz bundaki en büyük pay

da, Kırım Mecmuası ve yazarlarına aitti. Hatta, bugünkü yarı-bağımsız Kırım bile, bu zamandaki faaliyetlerin ve bu manada da Kırım Mecmuası'nın yayınlarının bir neticesidir denebilir. Eğer bugün tam bağımsız bir Kırım isteniyorsa, Kırım Mecmuası gibi yayın organlarına muhakkak ihtiyaç vardır.

BİBLİYOGRAFYA*

- Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)*, Ankara 1997.
- Ahmed İhsan Kırımlı, "Kırım", *Yeni Türkiye Dergisi (Türk Dünyası Özel Sayısı)*, nr. 16, Ankara Temmuz 1997.
- Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya*, Ankara 1990.
- Ayhan Öztürk, "Kırım Muhtar Türk Cumhuriyeti", *Türk Yurdu Dergisi (Türk Dünyası Özel Sayısı)*, nr. 14, Ankara Eylül 1994.
- Edige Kırimal, "Kırım Türklerinin Millî Mücadelesi", *Emel*, nr. 134 (Ocak-Şubat), Ankara 1983.
- Edige Kırimal, "Kırım Türklerinin Millî Mücadelesi-XXXVII", *Emel*, nr. 177 (Mart-Nisan), Ankara 1990.
- François Georgeon, *Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri: Yusuf Akçura (1876-1935)*, çev. Alev Er, İstanbul 1999.
- Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, Ankara 1996.
- Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü", *Bellekten*, nr. 46, Ankara 1948.
- Halil İnalçık, "Türklük ve Tatarlık: Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı", *Yeni Türkiye Dergisi (Türk Dünyası Özel Sayısı)*, nr. 16, Ankara Temmuz 1997.
- İbrahim Maras, "İsmail Gaspıralının Bilinmeyen Bir Risalesi: Mektep ve Usul-i Cedit Nedir?", *Emel*, nr. 219 (Mart-Nisan), Ankara 1997.
- İhsan İlgar, *Rusya'da Birinci Müslüman Kongresi*, İstanbul 1998.
- Mahmut Tahir, "Gaspıralı İsmail Bey ve Ganibay Hüseyinov", *Emel*, nr. 148 (Mayıs-Haziran), Ankara 1985.
- Mirza Bâlâ, "Kırım", *İslam Ansiklopedisi*, VI.
- Nadir Devlet, *1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi (İç Rusya ve Sibiryâ Müslüman Türk-Tatarlarının Millet Meclisi-1917-1919)*, İstanbul 1998.
- Necip Hablemitoğlu, *Çarlık Rusyasında Türk Kongreleri (1905-1917)*, Ankara 1997.
- O[smân] K[emal] Hatif, *Gök Bayrak Altında Millî Faâliyet*, İstanbul 1334/1918.
- Selim Ortay, *Kırım İstiklâl Davâsi*, Köstence 1939 (Arap harfli Türkçe).

* Kırım Mecmuası'ndan alınan makale veya sair yazılar, tezin birinci bölümünde bulunduğu için, tekrar bibliyografyaya alınmamıştır.

- Şengül Hablemitoğlu–Necip Hablemitoğlu, *Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Türk Kadın Hareketi (1893–1920)*, Ankara 1998.
- Tamurbek Devletşin, "Ceditçilik (Yenileşmek)", *Emel*, nr. 132 (Eylül–Ekim), Ankara 1982.

ÖZGEÇMİŞ

1977 yılında İçel'in Gülnar ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini burada, orta öğrenimini Mersin'de tamamladı.

1994 yılında Atatürk Üniversitesi Ağrı Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünü kazandı. 1998 yılında buradan mezun oldu.

1998 yılında Gaziantep ili Kargamış ilçesi Kocatepe İlköğretim Okulu'nda Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak göreve başladı.

Halen Erzurum ili Pasinler ilçesi Pasinler Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olarak görev yapmaktadır.